

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων (5. Khuddaka Nikāya -
Aṭṭhakathā)

04. Σχόλια για τις ρήσεις του Βούδα (04. Itivuttaka-aṭṭhakathā)

3. Η ενότητα των τριών (3. Tikanipāto)

PaliVerse

5. Η συλλογή των μικρών κειμένων

04. Σχόλια για τις ρήσεις του Βούδα

3. Tikanipāto

1. Paṭhamavaggo

1. Mūlasuttavaṇṇanā

50. Tikanipātassa paṭhame tīṇīti gaṇanaparicchedo. Imānīti abhimukhīkaraṇaṃ. Akusalamūlānīti paricchinnadhammanidassanaṃ. Tattha akusalāni ca tāni mūlāni cāti akusalamūlāni. Atha vā akusalānaṃ hetupaccayapabhavajanakasamuṭṭhāpakānibbattaḥhetuena mūlāni cāti akusalamūlāni, akusaladhammānaṃ kāraṇānīti attho. Kāraṇaṇhi yathā hinoti etasmā phalaṃ pavattatīti hetu, paṭicca etasmā etīti paccayo, pabhavati etasmāti pabhavo, attano phalaṃ janetīti janakaṃ, samuṭṭhāpetīti samuṭṭhāpakaṃ, nibbattetīti nibbattakanti ca vuccati. Evaṃ patiṭṭhaṭṭhena mūlanti, tasmā akusalamūlānīti akusalānaṃ suppatiṭṭhitabhāvasādhanaṇi, kāraṇānīti vuttaṃ hoti.

Keci pana “sāliādīnaṃ sālibījādīni viya maṇippabhādīnaṃ maṇivaṇṇādayo viya ca akusalānaṃ akusalabhāvasādhako lobhādīnaṃ mūlaṭṭho”ti vadanti. Evaṃ sante akusalacittasamuṭṭhānarūpesu tesāṃ hetupaccayabhāvo na siyā. Na hi tāni tesāṃ akusalabhāvaṃ sādheti, na ca paccayā na honti. Vuttaṇhetuṃ -

“Hetū hetusampayuttakānaṃ dhammānaṃ taṃsamuṭṭhānānaṃ rūpānaṃ hetupaccayena paccayo”ti.

Ahetukassa ca mohassa akusalabhāvo na siyā akusalabhāvasādhakassa mūlantarassa abhāvato. Athāpi siyā lobhādīnaṃ sabhāvasiddho akusalādibhāvo, taṃsampayuttānaṃ pana lobhādīpaṭibaddhoti. Evampi yathā lobhādīnaṃ, evaṃ alobhādīnampi sabhāvasiddho kusalādibhāvoti alobhādayo kusalā eva siyumu, na abyākatā, na ca honti. Tasmā yathā sampayuttesu, evaṃ mūlesupi kusalādibhāvo pariyesitabbo. Yonisomanasikārādiko viya hi kusalabhāvassa, ayonisomanasikārādiko akusalabhāvassa kāraṇanti gaḥetabbaṃ. Evaṃ akusalabhāvasādhanavasena lobhādīnaṃ mūlaṭṭhaṃ aggahetvā suppatiṭṭhitabhāvasādhanavasena gayhamāne na koci doso. Laddhaḥhetupaccayā hi dhammā virūḷhamūlā viya pādapā thirā honti suppatiṭṭhitā, heturahitā pana tilabījākādisevālā viya na suppatiṭṭhitāti hetuādiatthena akusalānaṃ upakārakattā mūlānīti akusalamūlāni. Yasmā pana mūlena mutto akusalacittuppādo natthi, tasmā tīhi mūlehi sabbo akusalarāsi pariyādiyitvā dassitoti daṭṭhabbaṃ.

Tāni akusalamūlāni sarūpato dassetuṃ “lobho akusalamūla”ntiādi vuttaṃ. Tattha lobhādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā vuttameva. Tattha pana tatiyamaggavajjhā lobhādayo āgatā, idha pana anavasesāti ayameva viseso.

Gāthāyaṃ pāpacetasanti akusaladhammasamāyogato lāmakacittaṃ. Hiṃsantīti attano pavattikkhaṇe āyatīṃ vipākakkhaṇe ca vibādheti. Attasambhūtāti attani jātā. Tacasāranti gaṇṭhitaṃ, veḷunti attho. Samphalanti attano phalaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti -

khadirasāsapādayo viya antosāro ahutvā bahisāratāya tacasāranti laddhanāmaṃ
veluādiṃ yathā attasambhūtameva phalaṃ hiṃsati vināseti, evameva anto
sīlādisārarahitaṃ lāmakacittaṃ puggalaṃ attasambhūtāyeva lobhādayo vināsentīti.

Paṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dhātusuttavaṇṇanā

51. Dutiye dhātuyoti attano phalassa sabhāvassa ca dhāraṇaṭṭhena dhātuyo.
Yañcetha phalanibbattaṃ, taṃ attano phalassa sabhāvassa ca, itaraṃ
sabhāvasseva dhāraṇaṭṭhena dhātu. Rūpadhātūti rūpabhavo. Dhātuyā āgataṭṭhāne
bhavena paricchinditabbaṃ, bhavassa āgataṭṭhāne dhātuyā paricchinditabbanti idha
bhavena paricchedo kathito. Tasmā -

“Katame dhammā rūpāvacarā? Heṭṭhato brahmalokaṃ pariyaṇtaṃ karitvā uparito
akaniṭṭhe deve anto karitvā etthāvacarā ettha pariyaṇṇā khandhadhātuāyatanā,
ime dhammā rūpāvacarā”ti -

Evaṃ vuttā rūpāvacaradhammā rūpadhātu. Arūpadhātūti arūpabhavo. Idhāpi
bhavena paricchedo kathitoti -

“Katame dhammā arūpāvacarā? Heṭṭhato ākāsānañcāyatanūpage deve anto karitvā,
uparito nevaśāññānāśāññāyatanūpage deve anto karitvā, etthāvacarā ettha
pariyaṇṇā khandhadhātuāyatanā, ime dhammā arūpāvacarā”ti -

Evaṃ vuttā arūpāvacaradhammā arūpadhātu. Nirodhadhātūti nibbānaṃ veditabbaṃ.

Aparo nayo - rūpasahitā, rūpapaṭibaddhā, dhammappavatti rūpadhātu,
pañcavokārabhavo, ekavokārabhavo ca, tena sakalo kāmabhavo rūpabhavo ca
saṅgahito. Rūparahitā dhammappavatti arūpadhātu, catuvokārabhavo, tena
arūpabhavo saṅgahito. Iti dvīhi padehi tayo bhavā sabbā saṃsārappavatti dassitā.
Tatiyapadena pana asaṅkhatadhātuyeva saṅgahitāti maggaphalāni idha
tikavinimuttadhammā nāma jātā. Keci pana “rūpadhātūti rūpasabhāvā dhammā,
arūpadhātūti arūpasabhāvā dhammāti padadvayena anavasesato pañcakkhandhā
gahitā”ti. “Rūpataṇhāya visayabhūtā dhammā rūpadhātu, arūpataṇhāya visayabhūtā
arūpadhātū”ti ca vadanti, taṃ sabbaṃ idha nādhippetā. Tasmā vuttanayeneva
attho veditabbo.

Gāthāsu rūpadhātuṃ pariññāyāti rūpapaṭibaddhadhammapavattiṃ ñātapariññādīhi
tīhi pariññāhi parijānitvā. Āruppesu asaṅgahitāti arūpāvacaradhammesu
bhavarāgavasena bhavadiṭṭhivasena ca na paṭiṭṭhitā anallīnā. “Arūpesu asaṅgahitā”ti
ca paṭhanti, so eva attho. Ettāvatā tebhūmakadhammānaṃ pariññā vuttā. Nirodhe ye
vimuccantīti ye nibbāne ārammaṇabhūte aggamaggaphalavasena
samucchedapaṭippassaddhīhi anavasesakilesato vimuccanti. Te janā macchāyini
te khīṇāsavajānā maraṇaṃ samatītā.

Evaṃ dhātuttayasamatikkamena amatādhigamaṃ dassetvā “ayaṃca paṭipadā mayā
gatamaggo ca tumhākaṃ dassito”ti tattha nesāṃ ussāhaṃ janento dutiyaṃ
gāthamāha. Tattha kāyenāti nāmakāyena maggaphalehi. Phusayitvāti patvā.
Nirūpadhanti khandhādisabbūpadhirahitaṃ. Upadhippaṭinissagganti tesāmyeva ca
upadhīnaṃ paṭinissajjanakāraṇaṃ. Nibbānassa hi maggañāṇena sacchikiriyāya sabbe
upadhayo paṭinissatṭhā hontīti taṃ tesāṃ paṭinissajjanakāraṇaṃ. Sacchikatvāti

kālena kālaṃ phalasamāpattisamāpajjanena attapaccakkhaṃ katvā anāsavo sammāsambuddho tameva asokaṃ virajaṃ nibbānapadaṃ deseti. Tasmā tadadhigamāya ussukkaṃ kātabbanti.

Dutiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Paṭhamavedanāsuttavaṇṇanā

52. Tatiye vedanāti ārammaṇarasam vediyanti anubhavantīti vedanā. Tā vibhāgato dassetuṃ “sukhā vedanā”tiādi vuttaṃ. Tattha sukha-saddo atthuddhārasena heṭṭhā vuttoyeva. Dukkha-saddo pana “jātipi dukkhā”tiādīsu dukkhavatthusmiṃ āgato. “Yasmā ca kho, mahāli, rūpaṃ dukkhaṃ dukkhānupatitaṃ dukkhāvakkanta”ntiādīsu dukkhārammaṇe. “Dukkho pāpassa uccayo”tiādīsu dukkhapaccaye. “Yāvañcidaṃ, bhikkhave, na sukarā akkhānena pāpuṇituṃ, yāva dukkhā nirayā”tiādīsu dukkhapaccayaṭṭhāne. “Sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā”tiādīsu dukkhavedanāyaṃ. Idhāpi dukkhavedanāyameva.

Vacanatthato pana sukhayatīti sukha. Dukkhatatīti dukkha. Na dukkha na sukha adukkhamasukhā, makāro padasandhivasena vutto. Tāsu itṭhānubhavanalakkhaṇā sukha, anitṭhānubhavanalakkhaṇā dukkha, ubhayaviparītānubhavanalakkhaṇā adukkhamasukhā. Tasmā sukhadukkhavedanānaṃ uppatti pākaṭā, na adukkhamasukhāya. Yadā hi sukhaṃ uppajjati, sakalasarīraṃ bhentaṃ maddantaṃ pharamānaṃ satadhotasappiṃ khādāpentaṃ viya, satapākatelaṃ makkhentaṃ viya, ghaṭasahassena pariḷāhaṃ nibbāpayamānaṃ viya ca “aho sukhaṃ, aho sukha”nti vācaṃ nicchārayamānameva uppajjati. Yadā dukkhaṃ uppajjati, sakalasarīraṃ khobhentaṃ maddantaṃ pharamānaṃ tattaphālaṃ pavesentaṃ viya vilīnatambaloḥaṃ āsiñcantaṃ viya ca “aho dukkhaṃ, aho dukkha”nti vippalāpentaṃ eva uppajjati. Iti sukhadukkhavedanānaṃ uppatti pākaṭā.

Adukkhamasukhā pana dubbijānā duddīpanā andhakārā avibhūtā. Sā sukhadukkhānaṃ apagame sātāsātaṭṭhapakkhavasena majjhataṭṭhākārabhūtā nayato gaṇhantasseva pākaṭā hoti. Yathā kiṃ? Yathā pubbāparaṃ sapamsuke padese upacaritamaggavasena piṭṭhipāsāṇe migena gatamaggo, evaṃ itṭhānitṭhārammaṇesu sukhadukkhānubhavanenapi majjhataṭṭhārammaṇānubhavanabhāvena viññāyati. Majjhataṭṭhārammaṇaggahaṇaṃ piṭṭhipāsāṇagamaṇaṃ viya itṭhānitṭhārammaṇaggahaṇābhāvato. Yañca tatrānubhavaṇaṃ, sā adukkhamasukhāti.

Evamettha sukhadukkhādukkhamasukhabhāvena tidhā vuttāpi katthaci sukhadukkhābhāvena dvidhā vuttā. Yathāha - “dvepi mayā, ānanda, vedanā vuttā, pariyāyena sukha vedanā, dukkha vedanā”ti. Katthaci tissopi visuṃ visuṃ sukhadukkhādukkhamasukhabhāvena “sukha vedanā tṭhisukhā vipariṇāmadukkhā, dukkha vedanā tṭhidukkhā vipariṇāmasukhā, adukkhamasukhā vedanā ñāṇasukhā aññāṇadukkhā”ti. Katthaci sabbāpi dukkhābhāvena. Vuttañhetam “yaṃ kiñci vedayitam, sabbam taṃ dukkhasminti vadāmī”ti.

Tattha siyā - yadi tisso vedanā yathā idha vuttā, aññesu ca edisesu suttesu abhidhamme ca evaṃ avatvā kasmā evaṃ vuttaṃ “yaṃ kiñci vedayitam, sabbam taṃ dukkhasminti vadāmī”ti, “dvepi mayā, ānanda, vedanā vuttā”ti ca? Sandhāyabhāsitaṃ, tasmā sā pariyāyadesanā. Vuttañhetam bhagavatā -

“Saṅkhārāniccataṃ, ānanda, mayā sandhāya bhāsitaṃ saṅkhāravipariṇāmataṃ, ‘yaṃ kiñci vedayitaṃ, sabbam taṃ dukkhasmi’”nti.

“Dvepi mayā, ānanda, vedanā vuttā pariyāyenā”ti ca.

Ettha hi sukhā adukkhamasukhāti imāsaṃ dvinnaṃ vedanānaṃ nippariyāyena dukkhabhāvo natthi, veneyyajjhāsayena pana tattha nicchandadassanattam pariyāyena dukkhabhāvo vuttoti sā tādisi pariyāyadesanā. Ayaṃ pana vedanattayadesanā sabhāvakathāti katvā nippariyāyadesanāti ayamettha ācariyānaṃ samānakathā.

Vitaṇḍavādī panāha “dukkhatādvayavacanato pariyāyadesanāva vedanattayadesanā”ti. So “mā heva”ntissa vacanīyo, yasmā bhagavatā sabbāsaṃ vedanānaṃ dukkhabhāvo adhippāyavasena vutto “saṅkhārāniccataṃ, ānanda, mayā sandhāya bhāsitaṃ saṅkhāravipariṇāmataṃ ‘yaṃ kiñci vedayitaṃ, sabbam taṃ dukkhasmi’”nti. Yadi panettha vedanattayadesanā pariyāyadesanā siyā, “idaṃ mayā sandhāya bhāsitaṃ tisso vedanā”ti vattabbaṃ siyā, na panetaṃ vuttaṃ.

Apicāyameva vattabbo “ko, panāvuso, vedanattayadesanāya adhippāyo”ti? Sace vadeyya “mudukā dukkhā vedanā sukhā, adhimattā dukkhā, majjhimā adukkhamasukhāti veneyyajjhāsayena vuttā. Tāsu hi na sattānaṃ sukhādivaḍḍhī”ti. So vattabbo - ko panāvuso dukkhavedanāya sabhāvo, yena “sabbā vedanā dukkhā”ti vucceyyum? Yadi yāya uppannāya sattā viyogameva icchanti, so dukkhavedanāya sabhāvo. Yāya ca pana uppannāya sattā aviyogameva icchanti, yāya na ubhayaṃ icchanti, sā kathaṃ dukkhavedanā siyā? Atha yā attano nissayassa upaghātakārī, sā dukkhā. Yā anuggahakārī, sā kathaṃ dukkhā siyā. Atha pana yadariyā dukkhato passantī, so dukkhavedanāya sabhāvo, saṅkhāradukkhatāya vedanaṃ ariyā dukkhato passantī, sā ca abhiṇhasabhāvāti kathaṃ tāsā vedanānaṃ mudumajjhimādhimattadukkhabhāvo siyā? Yadi ca saṅkhāradukkhatāya eva vedanānaṃ dukkhabhāvo siyā, “tisso imā, bhikkhave, dukkhatāyo dukkhadukkhatā, vipariṇāmadukkhatā, saṅkhāradukkhatā”ti ayaṃ dukkhatānaṃ vibhāgadesanā nippayojanā siyā. Tathā ca sati suttameva paṭibāhitaṃ siyā, purimesu ca tīsu rūpāvacarajjhānesu mudukā dukkhā vedanāti āpajjati sukhavedanāvacanato. Catutthajjhāne arūpajjhānesu ca majjhimā, adukkhamasukhavedanāvacanato. Evaṃ sante purimā tisso rūpāvacarasamāpattiyo catutthajjhānasamāpattiyā arūpasamāpattihi ca santatarāti āpajjati. Kathaṃ vā santatarappaṇītatarāsu samāpattīsu dukkhavedanāya adhibhāvo yujjati? Tasmā vedanattayadesanāya pariyāyadesanābhāvo na yuttoti.

Yaṃ pana vuttaṃ “dukkhe sukhanti saññāvipallāso”ti, taṃ kathanti? Vipariṇāmadukkhatāya saṅkhāradukkhatāya ca yathābhūtānavabodhena yā ekantato sukhasaññā, yā ca dukkhanimitte sukhanimittasaññā, taṃ sandhāya vuttaṃ. Evampi “sukhā, bhikkhave, vedanā dukkhato daṭṭhabbā”ti idaṃ pana kathanti? Idaṃ pana vipariṇāmadassane sanniyojanattam vuttaṃ tassa tattha virāguppattiyā upāyabhāvato sukhavedanāya bahudukkhānugatabhāvato ca. Tathā hi dukkhassa hetubhāvato anekehi dukkhadhammehi anubaddhattā ca paṇḍitā sukhampi dukkhamicceva paṭipannā.

Evampi nattheva sukhā vedanā, sukhahetūnaṃ niyamābhāvato. Ye hi sukhavedanāya hetusammata ghāsacchādanādayo, te eva adhimattaṃ akāle ca paṭiseviamānā dukkhavedanāya hetubhāvamāpajjanti. Na ca yeneva hetunā sukhaṃ, teneva

dukkhanti yuttaṃ vuttaṃ. Tasmā na te sukhaheṭū, dukkhantarāpagame pana aviññānaṃ sukhasaññā yathā cirataraṃ ṭhānādiiriyāpathasamaṅgī hutvā tadaññairiyāpathasamāyoge mahantañca bhāraṃ vahato bhāranikkhepe ceva vūpasame ca, tasmā nattheva sukhamti? Tayidaṃ sammadeva sukhaheṭuṃ apariññāya tassa niyamābhāvaparikkappaṇaṃ. Ārammaṇamattameva hi kevalaṃ sukhaheṭuṃ manasikatvā evaṃ vuttaṃ, ajjhattikasarīrassa avatthāvisesaṃ samuditaṃ pana ekajjhaṃ tadubhayaṃ sukhādiheṭūti veditabbaṃ. Yādisañca tadubhayaṃ sukhavedanāya hetu, tādisaṃ na kadāci dukkhavedanāya hetu hotīti vavatthitā eva sukhādiheṭu. Yathā nāma tejodhātu sāliyavaḍḍakasassādīnaṃ yādisamavattantaṃ patvā sātamadhurabhāvahetu hoti, na tādisameva patvā kadāci asātaamadhurabhāvahetu hoti, evaṃsappadamaṃ daṭṭhabbaṃ.

Dukkāpagameva kadāci sukhavedanantaṃ upalabbhati. Tattha sukheya sukhasaññā, na dukkhāpagamamatte yathā addhānagamanaparissamakilantassa sambāhane iriyāpathaparivattane ca, aññathā kālantarepi parissamāpagame tādisī sukhasaññā siyā. Dukkāpagamamatte pana sukhamti parikkappaṇā vedanāvisesassa anupalabbhamānattā. Ekanteneva cetaṃ evaṃ sampañcchitabbaṃ, yato paṇītappaṇītanīyeva ārammaṇāni mahatā āyāsena sattā abhipatthayanti, na ca nesaṃ yena kenaci yathāladhamattena paccayena patikāraṃ kātuṃ sakkā taṇhuppādenāti. Vedanāpaccayā hi taṇhūpādi, tathābhāve ca sugandhamadhusukhasamphassādivatthūnaṃ itarītarabhāvena sukhavisesasaññā jāyamānā katamassa dukkhavisesassa apagamane ghāṇajivhākāyadvāresu, sotadvāre ca dibbasaṅgītasadisapañcaṅgikatūriyasaddāvadhāraṇe. Tasmā na dukkhavedanāyameva dukkhantarāpagame sukhasaññā, nāpi kevale dukkhāpagamamatteti āgamato yuttitopi vavatthitā tisso vedanāti bhagavato vedanattayadesanā nītatthāyeva, na neyyatthāti saññāpetabbaṃ. Evañcetaṃ upeti, iccetaṃ kusalaṃ, no ce, kammaṃ katvā uyyojetabbo “gaccha yathāsukha”nti.

Evametā aññamaññapaṭipakkhasabhāvavavatthitalakkhaṇā eva tisso vedanā bhagavatā desitā. Tañca kho vipassanākammikānaṃ yogāvacarānaṃ vedanāmukhena arūpakammaṭṭhānadassanattaṃ. Duvidhañhi kammaṭṭhānaṃ rūpakammaṭṭhānaṃ, arūpakammaṭṭhānanti. Tattha bhagavā rūpakammaṭṭhānaṃ kathento saṅkhepamanasikāravasena vā vitthāramanasikāravasena vā catudhātuvavatthānādivasena vā katheti. Arūpakammaṭṭhānaṃ pana kathento phassavasena vā vedanāvasena vā cittavasena vā katheti. Ekaccassa hi āpāthagate ārammaṇe āvajjato tattha cittacetāsikānaṃ paṭhamābhiniṇṇāto phasso taṃ ārammaṇaṃ phusanto uppajjamāno pākaṭo hoti, ekaccassa taṃ ārammaṇaṃ anubhavantī uppajjamānā vedanā pākaṭā hoti, ekaccassa taṃ ārammaṇaṃ vijānantaṃ uppajjamānaṃ viññāṇaṃ pākaṭaṃ hoti. Iti tesāṃ tesāṃ puggalānaṃ ajjhāsayena yathāpākaṭaṃ phassādimukhena tidhā arūpakammaṭṭhānaṃ katheti.

Tattha yassa phasso pākaṭo hoti, sopi “na kevalaṃ phassova uppajjati, tena saddhiṃ tadeva ārammaṇaṃ anubhavamānā vedanāpi uppajjati, sañjānamānā saññāpi, cetayamānā cetanāpi, vijānamānaṃ viññāṇampi uppajjati”ti phassapañcamakeyeva pariggaṇhāti. Yassa vedanā pākaṭā hoti, sopi “na kevalaṃ vedanāva uppajjati, tāya saddhiṃ phusamāno phassopi uppajjati, sañjānamānā saññāpi, cetayamānā cetanāpi, vijānamānaṃ viññāṇampi uppajjati”ti phassapañcamakeyeva pariggaṇhāti. Yassa viññāṇaṃ pākaṭaṃ hoti, sopi “na kevalaṃ viññāṇameva uppajjati, tena saddhiṃ

tadevārammaṇaṃ phusamāno phassopi uppajjati, anubhavamānā vedanāpi, sañjānamānā saññāpi, cetayamānā cetanāpi uppajjati”ti phassapañcamakeyeva pariggaṇhāti.

So “ime phassapañcamakā dhammā kiṃnissitā”ti upadhārento “vatthunissitā”ti pajānāti. Vatthu nāma karajakāyo. Yaṃ sandhāya vuttaṃ “idañca pana me viññāṇaṃ etthasitaṃ etthapaṭibaddha”nti. So atthato bhūtā ceva upādārūpāni ca, evamettha vatthu rūpaṃ, phassapañcamakā nāmantī nāmarūpamattameva passati. Rūpañcetta rūpakkhando, nāmaṃ cattāro arūpino khandhāti pañcakkhandhamattaṃ hoti. Nāmarūpavinimuttā hi pañcakkhandhā, pañcakkhandhavinimuttaṃ vā nāmarūpaṃ natthi. So “ime pañcakkhandhā kiṃhetukā”ti upaparikkhanto “avijjādihetukā”ti, tato “paccayo ceva paccayuppannañca idaṃ, añño satto vā puggalo vā natthi, suddhasaṅkhārapuñjamattamevā”ti sappaccayanāmarūpavasena tilakkaṇaṃ āropetvā vipassanāpaṭipāṭiyā “aniccaṃ dukkhamanattā”ti sammasanto vicarati. So “ajja ajjā”ti paṭivedhaṃ ākaṅkhamāno tathārūpe samaye utusappāyaṃ, puggalasappāyaṃ, bhojanasappāyaṃ, dhammassavanasappāyaṃ vā labhitvā ekapallaṅkena nisinnova vipassanaṃ matthakaṃ pāpetvā arahatte paṭiṭṭhāti. Evaṃ imesaṃ tiṇṇaṃ janānaṃ yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ veditabbaṃ. Idha pana bhagavā vedanāvasena bujjanakānaṃ ajjhāsayena arūpakammaṭṭhānaṃ kathento vedanāvasena kathesi. Tattha -

“Lakkhaṇaṃ adhiṭṭhānaṃ, uppatti anusayo tathā;
Tṭhānaṃ pavattikālo ca, indriyaṃ dvidhādītā”ti. -

Idaṃ pakiṇṇakaṃ veditabbaṃ - tattha lakkhaṇaṃ heṭṭhā vuttameva. Adhiṭṭhānanti phasso. “Phassapaccayā vedanā”ti hi vacanato phasso vedanāya adhiṭṭhānaṃ. Tathā hi so vedanādhīṭṭhānabhāvato niccammagāvīupamāya upamito. Tattha sukhavedanīyo phasso sukhāya vedanāya adhiṭṭhānaṃ, dukkhavedanīyo phasso dukkhāya vedanāya, adukkhamasukhavedanīyo phasso adukkhamasukhāya vedanāya adhiṭṭhānaṃ, āsannaṅkārānanti attho. Vedanā kassa padaṭṭhānaṃ? “Vedanāpaccayā taṇhā”ti vacanato taṇhāya padaṭṭhānaṃ abhipatthanīyabhāvato. Sukhā vedanā tāva taṇhāya padaṭṭhānaṃ hotu, itarā pana kathanti? Vuccate sukhamaṅgīpi tāva taṃsadisaṃ tato vā uttaritaraṃ sukhaṃ abhipattheti, kimaṅga pana dukkhasamaṅgībhūto. Adukkhamasukhā ca santabhāvena sukhamicceva vuccatīti tissopi vedanā taṇhāya padaṭṭhānaṃ.

Uppattīti uppattikāraṇaṃ. Itṭhārammaṇabhūtā hi sattasaṅkhārā sukhavedanāya uppattikāraṇaṃ, te eva anitṭhārammaṇabhūtā dukkhavedanāya, majjhattārammaṇabhūtā adukkhamasukhāya. Vipākato tadākāraggaṇato cettha itṭhāniṭṭhatā veditabbā.

Anusayoti imāsu tīsu vedanāsu sukhāya vedanāya rāgānusayo anuseti, dukkhāya vedanāya paṭighānusayo, adukkhamasukhāya vedanāya avijjānusayo anuseti. Vuttañhetam -

“Sukhāya kho, āvuso visākha, vedanāya rāgānusayo anuseti”tiādi.

Diṭṭhimānānusayā cettha rāgapakkhiyā kātabbā. Sukhābhinandanena hi diṭṭhigatikā “sassata”ntiādinā sakkāye abhinivisanti, mānajatīkā ca mānaṃ jappenti “seyyohamasmi”tiādinā. Vicikicchānusayo pana avijjāpakkhiko kātabbo. Tathā hi

vuttaṃ paṭiccasamuppādavibhaṅge “vedanāpaccayā vicikicchā”ti. Anusayānañca tattha tattha santāne appahīnabhāvena thāmagamanam. Tasmā “sukhāya vedanāya rāgānusayo anuseti”ti maggena appahīnattā anurūpakāraṇalābhe uppajjanāraho rāgo, tattha sayito viya hotīti attho. Esa nayo sesesupi.

Ṭhānanti kāyo cittañca vedanāya ṭhānam. Vuttañhetam - “yam tasmim samaye kāyikaṃ sukhaṃ kāyasamphassajam sātamaṃ sukhaṃ vedayitam. Yam tasmim samaye cetasaṃ sukhaṃ cetosamphassajam sātamaṃ sukhaṃ vedayita”nti ca.

Pavattikāloti pavattikkhaṇo, pavattanākalanañca. Pavattikkhaṇena hi sukhadukkhavedanānam sukhadukkhabhāvo vavatthito. Yathāha -

“Sukhā kho, āvuso visākha, vedanā ṭhitisukhā vipariṇāmadukkhā, dukkhā kho, āvuso visākha, vedanā ṭhitidukkhā vipariṇāmasukhā”ti.

Sukhāya vedanāya atthibhāvo sukhaṃ, natthibhāvo dukkhaṃ. Dukkāya vedanāya atthibhāvo dukkhaṃ, natthibhāvo sukhaṃ attho. Adukkhamasukhāya vedanāya pavattanākalanam pavattiyā ākalanam anākalanañca jānanam ajānanañca sukhadukkhabhāvavavatthānam. Vuttampi cetam -

“Adukkhamasukhā kho, āvuso visākha, vedanā ñāṇasukhā aññānadukkhā”ti.

Indriyanti etā hi sukhādayo tisso vedanā sukhindriyam, dukkhindriyam, somanassindriyam, domanassindriyam, upekkhindriyanti adhipateyyaṭṭhena indriyato pañcadhā vibhattā. Kāyikañhi sātamaṃ sukhindriyanti vuttaṃ, asātamaṃ dukkhindriyanti. Mānaṃ pana sātamaṃ somanassindriyanti vuttaṃ, asātamaṃ domanassindriyanti. Duvidhampi neva sātamaṃ nāsātamaṃ upekkhindriyanti. Kiṃ panettha kāraṇam - yathā kāyikacetasaṃ sukhadukkhavedanā “sukhindriyam somanassindriyam, dukkhindriyam domanassindriya”nti vibhajitvā vuttā, na evaṃ adukkhamasukhāti? Bhedābhāvato. Yatheva hi anuggahasabhāvā bādhakasabhāvā ca sukhadukkhavedanā aññathā kāyassa anuggaham bādhakañca karonti, cittassa ca aññathā, na evaṃ adukkhamasukhā, tasmā bhedābhāvato vibhajitvā na vuttā.

Dvidhādītāti sabbāpi hi vedanā vedayitaṭṭhena ekavidhāpi nissayabhedena duvidhā - kāyikā cetasaṃ, sukhā, dukkhā, adukkhamasukhāti tividhā, catuṣyonivasena catubbidhā, indriyavasena, gativasena ca pañcavidhā, dvāravasena ca ārammaṇavasena ca chabbidhā, sattaviññāṇadhātuyogena sattavidhā, aṭṭhalokadhammapaccayatāya aṭṭhavidhā, sukhādīnam paccekaṃ atītādivibhāgena navavidhā, tā eva ajjhattabahiddhābhedenā aṭṭhārasavidhā, tathā rūpādīsu chasu ārammaṇesu ekekasmim sukhādivasena tisso tisso katvā. Rūpārammaṇasmiñhi sukhāpi uppajjati, dukkhāpi, adukkhamasukhāpi, evaṃ itaresupi. Atha vā aṭṭhārasamanopavicāravasena aṭṭhārasa. Vuttañhi -

“Cakkhunā rūpaṃ disvā somanassaṭṭhāniyam rūpaṃ upavicarati, domanassaṭṭhāniyam, upekkhāṭṭhāniyam rūpaṃ upavicarati, sotena saddaṃ...pe... manasā dhammaṃ viññāya somanassaṭṭhāniyam dhammaṃ upavicarati, domanassaṭṭhāniyam, upekkhāṭṭhāniyam dhammaṃ upavicarati”ti.

Evaṃ aṭṭhārasavidhā honti. Tathā cha gehassitāni somanassāni, cha gehassitāni domanassāni, cha gehassitā upekkhā, tathā nekkhammassitā somanassādayoti evaṃ chattimsavidhā. Atīte chattimsa, anāgate chattimsa, paccuppanne chattimsāti aṭṭhuttarasatampi bhavanti. Evamettha dvidhādītā veditabbāti.

Gāthāsu samāhitoti upacārappanābhedenā samādhinā samāhito. Tena samathabhāvanānuyogaṃ dasseti. Sampajānoti sātthakasampajāññādinā catubbidhena sampajāññena sampajāno. Tena vipassanānuyogaṃ dasseti. Satoti satokārī. Tena samathavipassanānayaena dhammā bhāvanāpāripūriṃ gacchanti. Tena samannāgatattaṃ dasseti. Vedanā ca pajānātīti “imā vedanā, ettakā vedanā”ti sabhāvato vibhāgato “aniccā dukkhā vipariṇāmadhammā”ti aniccādilakkhaṇato ca pubbabhāge tīhi pariññāhi pariṇānanto vipassanaṃ vaḍḍhetvā ariyamaggena pariññāpaṭivedhena pajānāti. Vedanānañca sambhavanti samudayasaccaṃ. Yattha cetā nirujjhantīti ettāvatā vedanā yattha nirujjhanti, taṃ nirodhasaccaṃ. Khayagāminanti vedanānaṃ khayagāmināṃ ariyamaggañca pajānātīti sambandho. Vedanānaṃ khayāti evaṃ cattāri saccāni paṭivijjhantena ariyamaggena vedanānaṃ anuppādanirodhā. Nicchāto parinibbutoti nittaṇho, pahīnataṇho, kilesaparinibbānena, khandhaparinibbānena ca parinibbuto hoti.

Tatīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Dutīyavedanāsuttavaṇṇanā

53. Catutthe dukkhato daṭṭhabbāti sukhavedanā vipariṇāmadukkhavasena dukkhāti ñāṇacakkhunā passitabbā. Sallato daṭṭhabbāti dunnīharaṇatṭhena antotudanaṭṭhena pīlanaṭṭhena dukkhadukkhabhāvena dukkhavedanā sallanti passitabbā. Aniccato ti hutvā abhāvato udayabbayavantato tāvakālikato niccapaṭipakkhato ca adukkhamasukhā vedanā aniccāti passitabbā. Kāmañcetta sabbāpi vedanā aniccato passitabbā, aniccadassanato pana sātisayaṃ virāganimittaṃ dukkhadassananti imamatthaṃ dassento satthā “sukhā, bhikkhave, vedanā dukkhato daṭṭhabbā, dukkhā vedanā sallato daṭṭhabbā”ti āha. Atha vā yattha puthujjanā sukhābhinivesino, tattha nibbedajananatthaṃ tathā vuttaṃ. Tenassā saṅkhāradukkhātāya dukkhabhāvo dassito. Yadaniccaṃ, taṃ dukkhanti vipariṇāmadukkhātāya “sukhā, bhikkhave, vedanā dukkhato daṭṭhabbā”ti vatvā “sukhāpi tāva edisī, dukkhā nu kho kīdisī”ti cintentaṃ dukkhadukkhātāya “dukkhā vedanā sallato daṭṭhabbā”ti āha, itarā pana saṅkhāradukkhātāya eva dukkhāti dassento “adukkhamasukhā vedanā aniccato daṭṭhabbā”ti avoca.

Ettha ca “sukhā vedanā dukkhato daṭṭhabbā”ti etena rāgassa samugghātanūpāyo dassito. Sukhavedanāya hi rāgānusayo anuseti. “Dukkhā vedanā sallato daṭṭhabbā”ti etena dosassa samugghātanūpāyo dassito. Dukkavedanāya hi paṭighānusayo anuseti. “Adukkhamasukhā vedanā aniccato daṭṭhabbā”ti etena mohassa samugghātanūpāyo dassito. Adukkhamasukhavedanāya hi avijjānusayo anuseti.

Tathā paṭhamena taṇhāsaṃkilesassa pahānaṃ dassitaṃ tassa sukhassāda hetukattā, dutiyena duccaritasāṃkilesassa pahānaṃ. Yathābhūtañhi dukkhaṃ aparijānantā tassa pariharaṇatthaṃ duccaritaṃ caranti. Tatīyena diṭṭhisāṃkilesassa pahānaṃ aniccato passantassa diṭṭhisāṃkilesābhāvato avijjānimittattā diṭṭhisāṃkilesassa, avijjānimittañca adukkhamasukhā vedanā. Paṭhamena vā vipariṇāmadukkhapariññā, dutiyena dukkhadukkhapariññā, tatīyena saṅkhāradukkhapariññā. Paṭhamena vā iṭṭhārammaṇapariññā, dutiyena anīṭṭhārammaṇapariññā, tatīyena majjhārammaṇapariññā. Virattesu hi tadārammaṇadhammesu ārammaṇānipi virattāneva hontīti. Paṭhamena vā rāgappahānaparikittanena dukkhānupassanāya

appaṇihitavimokkho dīpito hoti, dutiyena dosappahānaparikittanena
aniccānupassanāya animittavimokkho, tatiyena mohappahānaparikittanena
anattānupassanāya suññatavimokkho dīpito hotīti veditabbaṃ.

Yatoti yadā, yasmā vā. Ariyoti kilesehi ārakā t̥hito parisuddho. Sammaddasoti
sabbāsaṃ vedanānaṃ catunnampi vā saccānaṃ aviparītadassāvī. Accheccchi taṇhanti
vedanāmūlakam taṇham aggamaggena chindi, anavasesato samucchindi. Vivattayi
saṃyojananti dasavidham saṃyojanaṃ parivattayi, nimmūlamakāsi. Sammāti hetunā
kāraṇena. Mānābhisamayāti mānassa dassanābhisamayā, pahānābhisamayā vā.
Arahattamaggo hi kiccavasena mānaṃ passati, ayamassa dassanābhisamayo. Tena
diṭṭho pana so tāvadeva pahīyati diṭṭhavisena diṭṭhasattānaṃ jīvitaṃ viya, ayamassa
pahānābhisamayo. Antamakāsi dukkhassāti evaṃ arahattamaggena mānassa
diṭṭhattā pahīnattā ca sabbasseva vaṭṭadukkhassa koṭisaṅkhātāṃ antaṃ
paricchedaṃ parivaṭumaṃ akāsi, antimasamussayamattāvasesaṃ dukkhamakāsīti
vuttaṃ hoti.

Gāthāsu yoti yo ariyasāvako. Addāti addasa, sukhavedanaṃ dukkhato passīti attho.
Sukhavedanā hi visamissaṃ viya bhojanaṃ paribhogakāle assādaṃ dadamānā
vipariṇāmakāle dukkhāyevāti. Dukkhamaddakkhi sallatoti yathā sallaṃ sarīraṃ
anupavisantampi pavittāhampi uddhāriyamānampi pīḷameva janeti, evaṃ
dukkhavedanā uppajjamānāpi t̥hitippattāpi bhijjamānāpi vibādhatiyevāti taṃ sallato
vipassīti vuttaṃ. Addakkhi naṃ aniccatoti sukhadukkhato santasabhāvatāya
santatarajātikampi naṃ adukkhamasukhaṃ aniccantikātāya aniccato passi.

Sa ve sammaddasoti so evaṃ tissannaṃ vedanānaṃ sammadeva dukkhādito
dassāvī. Yatoti yasmā. Tatthāti vedanāyaṃ. Vimuccatīti samucchadavimuttivasena
vimuccati. Idaṃ vuttaṃ hoti - yasmā sukhādīni dukkhādito addasa, tasmā tattha
vedanāya tappatibaddhachandarāgappahānena samucchadavasena vimuccati.
Yaṃsadde hi vutte taṃsaddo āharitvā vattabbo. Atha vā yatoti kāyavācācittēhi
saṃyato yatatto, yatati padahatīti vā yato, āyatatīti attho. Abhiññāvositoti
vedanāmukhena catusaccakammaṭṭhānaṃ bhāvetvā chaṭṭhābhiññāya pariyosito
katakicco. Santoti rāgādikilesavūpasamena santo. Yogātigoti kāmāyogādīṃ
catubbidhampi yogaṃ atikkanto. Ubhayahitamunanato munīti.

Catutthasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Paṭhamaesanāsuttavaṇṇanā

54. Pañcame esanāti gavesanā pariyesanā magganā. Tā vibhāgato dassetuṃ
“kāmesanā”tiādi vuttaṃ. Tattha kāmesanāti kāmānaṃ esanā, kāmasaṅkhātā vā
esanā kāmesanā. Vuttañhetam -

“Tattha katamā kāmesanā? Yo kāmesu kāmacchando, kāmarāgo, kāmanandī,
kāmasneho, kāmapipāsā, kāmamucchā, kāmajjhosānaṃ, ayaṃ vuccati kāmesanā”ti.

Tasmā kāmarāgo kāmesanāti veditabbo. Bhavesanāyapi eseṇa nayo. Vuttampi cetam
-

“Tattha katamā bhavesanā? Yo bhavesu bhavacchando...pe... bhavajjhosānaṃ, ayaṃ
vuccati bhavesanā”ti.

Tasmā bhavesanarāgo rūpārūpabhavapatthanā bhavesanāti veditabbā.
Brahmacariyassa esanā brahmacariyesanā. Yathāha -

“Tattha katamā brahmacariyesanā? Sassato lokoti vā, asassato lokoti vā, antavā lokoti vā, anantavā lokoti vā, taṃ jīvaṃ taṃ sarīranti vā, aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīranti vā, hoti tathāgato paraṃ maraṇāti vā, na hoti tathāgato paraṃ maraṇāti vā, hoti ca na ca hoti tathāgato paraṃ maraṇāti vā, neva hoti na na hoti tathāgato paraṃ maraṇāti vā, yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisaññojanaṃ gāho patitṭhāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ titthāyatanaṃ vipariyesaggāho, ayaṃ vuccati brahmacariyesanā”ti.

Tasmā diṭṭhigatasammatassa brahmacariyassa esanā diṭṭhibrahmacariyesanāti veditabbāti. Ettāvatā rāgadiṭṭhiyo esanāti dassitā honti. Na kevalaṇca rāgadiṭṭhiyova esanā, tadekaṭṭhaṃ kammampi. Vuttampi cetam -

“Tattha katamā kāmesanā? Kāmarāgo tadekaṭṭhaṃ akusalaṃ kāyakammaṃ vacīkammaṃ manokammaṃ, ayaṃ vuccati kāmesanā. Tattha katamā bhavesanā? Bhavarāgo tadekaṭṭhaṃ akusalaṃ kāyakammaṃ vacīkammaṃ manokammaṃ, ayaṃ vuccati bhavesanā. Tattha katamā brahmacariyesanā? Antaggāhikā diṭṭhi tadekaṭṭhaṃ akusalaṃ kāyakammaṃ, vacīkammaṃ, manokammaṃ, ayaṃ vuccati brahmacariyesanā”ti -

Evametā tisso esanā veditabbā.

Gāthāsu sambhavanti ettha esanānaṃ uppattihetubhūtā avijjādayo taṇhā cāti sambhavo, samudayoti attho. Yattha cetā nirujjhatīti brahmacariyesanā paṭhamamaggena nirujjhati, kāmesanā anāgāmimaggena, bhavesanā arahattamaggena nirujjhatīti veditabbaṃ. Sesam vuttanayameva.

Pañcamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Dutiyaesanāsuttavaṇṇanā

55. Chaṭṭhe brahmacariyesanā sahāti brahmacariyesanāya saddhiṃ. Vibhattilopena hi ayaṃ niddeso, karaṇatthe vā etaṃ paccattavacanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti “brahmacariyesanāya saddhiṃ kāmesanā, bhavesanāti tisso esanā”ti. Tāsu brahmacariyesanaṃ sarūpato dassetuṃ “itisaccaparāmāso, diṭṭhiṭṭhānā samussayā”ti vuttaṃ. Tassattho - iti evaṃ saccanti parāmāso itisaccaparāmāso. Idameva saccaṃ, moghamaññaṃ diṭṭhiyā pavattiākāraṃ dasseti. Diṭṭhiyo eva sabbānatthahetubhāvato diṭṭhiṭṭhānā. Vuttañhetam - “micchādiṭṭhiparamāhaṃ, bhikkhave, vajjaṃ vadāmi”ti. Tā eva ca uparūpari vaḍḍhamānā lobhādikilesasamussayena ca samussayā, “idameva saccaṃ, moghamañña”nti micchābhinivisaṃsānā sabbānatthahetubhūtā kilesadukkhūpacaya hetubhūtā ca diṭṭhiyo brahmacariyesanāti vuttaṃ hoti. Etena pavattiākārato nibbattito ca brahmacariyesanā dassitāti veditabbā.

Sabbarāgavirattassāti sabbehi kāmarāgabhavarāgehi virattassa. Tato eva taṇhakkhayasaṅkhāte nibbāne vimuttattā taṇhakkhayavimuttino arahato. Esanā paṭinissaṭṭhāti kāmesanā, bhavesanā ca sabbaso nissaṭṭhā pahīnā. Diṭṭhiṭṭhānā samūhatāti brahmacariyesanāsaṅkhātā diṭṭhiṭṭhānā ca paṭhamamaggeneva

samugghātītā. Esanānaṃ khayāti evametāsaṃ tissannaṃ esanānaṃ khayā
anuppādanīrodhā bhinnakilesattā. Bhikkhūti ca sabbaso āsābhā vā. Nirāsoti ca
diṭṭhekaṭṭhassa vicikicchākathaṃkathāsallassa pahīnattā akathaṃkathīti ca vuccatīti.

Chaṭṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7-8. Āsavaṣuttadvayaṇṇanā

56-57. Sattame kāmāsavoti kāmesu āsavo, kāmasaṅkhāto vā āsavo kāmāsavo,
atthato pana kāmārāgo rūpādiabhirati ca kāmāsavo. Rūpārūpabhavesu chandarāgo
jhānanikanti sassatadiṭṭhisahagato rāgo bhavapatthanā ca bhavāsavo. Avijjāva
avijjāsavo.

Āsavānañca sambhavanti ettha ayonisomanasikāro avijjādayo ca kilesā āsavānaṃ
sambhavo. Vuttañhetuṃ -

“Ayoniso, bhikkhave, manasikaroto anuppannā ceva āsavā uppajjanti, uppannā ca
āsavā pavaḍḍhanti”ti.

“Avijjā, bhikkhave, pubbaṅgamā akusalānaṃ dhammānaṃ samāpattiyā anvadeva
ahirikaṃ anottappa”nti ca.

Maggañca khayagāminanti āsavānaṃ khayagāmināṃ ariyamaggañca. Tattha
kāmāsavo anāgāmimaggena pahīyati, bhavāsavo avijjāsavo ca arahattamaggena.
Kāmupādānaṃ viya kāmāsavopi aggamaggavajjhoti ca vadanti. Sesam
vuttanayameva. Aṭṭhame apubbaṃ natthi.

Sattamaaṭṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Taṇhāṣuttavaṇṇanā

58. Navame taṇhāyanaṭṭhena taṇhā, rūpādivisayaṃ tasatīti vā taṇhā. Idāni taṃ
vibhajitvā dassetuṃ “kāmatāṇhā”tiādi vuttaṃ. Tattha pañcakāmaguṇiko rāgo
kāmatāṇhā. Rūpārūpabhavesu chandarāgo jhānanikanti sassatadiṭṭhisahagato rāgo
bhavavasena patthanā ca bhavataṇhā. Ucchedadiṭṭhisahagato rāgo vibhavataṇhā.
Apica pacchimataṇhādvayaṃ ṭhapetvā sesā sabbāpi taṇhā kāmatāṇhā eva. Yathāha -

“Tattha katamā bhavataṇhā? Sassatadiṭṭhisahagato rāgo sārāgo cittassa sārāgo -
ayaṃ vuccati bhavataṇhā. Tattha katamā vibhavataṇhā? Ucchedadiṭṭhisahagato rāgo
sārāgo cittassa sārāgo, ayaṃ vuccati vibhavataṇhā. Avasesā taṇhā kāmatāṇhā”ti.

Imā ca tisso taṇhā rūpataṇhā...pe... dhammataṇhāti visayabhedato paccekam
chabbidhāti katvā aṭṭhārasa honti. Tā ajjhattarūpādīsu aṭṭhārasa, bahiddhārūpādīsu
aṭṭhārasāti chattiṃsa, iti atītā chattiṃsa, anāgatā chattiṃsa, paccuppannā
chattiṃsāti vibhāgato aṭṭhasataṃ honti. Puna saṅgahe kariyamāne kālabhedam
anāmasitvā gayhamānā chattiṃseva honti, rūpādīnaṃ ajjhattikabāhiravibhāge
akariyamāne aṭṭhāraseva, rūpādīraṃmaṇavibhāgamatte gayhamāne chaḷeva,
āraṃmaṇavibhāgampi akatvā gayhamānā tissoyeva hontīti.

Gāthāsu taṇhāyogenāti taṇhāsaṅkhātena yogena, kāmāyogena, bhavāyogena ca.
Saṃyuttāti sambandhā, bhavādīsu saṃyojitā vā. Tenevāha “rattacittā
bhavābhavē”ti. Khuddake ceva mahante ca bhavē laggacittāti attho. Atha vā bhavoti
sassatadiṭṭhi, abhavoti ucchedadiṭṭhi. Tasmā bhavābhavē sassatucchedadiṭṭhīsu
sattavisattacittāti. Etena bhavataṇhā, vibhavataṇhā ca dassitā. Imasmiṃ pakkhe

“taṇhāyogenā”ti iminā kāmataṇhāva dassitāti veditabbā. Te yogayuttā mārassāti te evaṃbhūtā puggalā mārassa pāsasaṅkhātena yogena yuttā baddhā. Rāgo hi mārayogo mārapāsoti vuccati. Yathāha -

“Antalikkhacaro pāso, yvāyaṃ carati mānaso;
Tena taṃ bādhayissāmi, na me samaṇa mokkhasī”ti.

Catūhi yogehi anupaddutattā yogakkhemam, nibbānam arahattañca, tassa anadhigamena ayogakkhemino. Uparūpari kilesābhisaṅkhārānam janānato janā, pāṇino. Rūpādīsu sattā visattāti sattā.

“Khandhānañca paṭipāṭi, dhātuāyatanāna ca;
Abbocchinnaṃ vattamānā, saṃsāroti pavuccatī”ti. -

Evaṃ vuttaṃ khandhādīnam aparāparuppattisaṅkhātāṃ saṃsāraṃ gacchanti, tato na muccanti. Kasmā? Taṇhāyogayuttattā. Jātimaraṇagāmino punappunam janānamaraṇasseva upagamanasīlāti. Ettāvatā vaṭṭam dassetvā idāni vivaṭṭam dassetuṃ “ye ca taṇham pahantvānā”ti gāthamāha. Sā heṭṭhā vuttanayattā suviññeyyāva.

Navamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Māradheyyasuttavaṇṇanā

59. Dasamassa kā uppatti? Ekadivasam kira satthā sekkhabahulāya parisāya parivuto nisinno tesam ajjhāsayaṃ oloketvā upari visesādhigamāya ussāham janetuṃ asekkhabhūmiṃ thomento idaṃ suttaṃ abhāsī. Tattha atikkammātiādīsu ayaṃ saṅkhepattho - atikkamma atikkamitvā abhibhavitvā. Māradheyyam mārassa visayaṃ issariyaṭṭhānam. Ādiccova yathā ādicco abbhādiupakkilesavimutto attano iddhiyā ānubhāvena tejasāti tīhi guṇehi samannāgato nabham abbhussakkamāno sabbam ākāsagataṃ tamaṃ atikkamma atikkamitvā abhibhavitvā vidhamitvā virocati, obhāsati, tapati; evameva khīṇāsavo bhikkhu tīhi dhammehi samannāgato sabbupakkilesavimutto māradheyyasaṅkhātāṃ tebhūmakadhammappavattaṃ abhibhavitvā virocātīti.

Asekkhenāti ettha sikkhāsu jātāti sekkhā, sattannaṃ sekkhānam eteti vā sekkhā, apariyositasikkhattā sayameva sikkhantīti vā sekkhā maggadhammā heṭṭhimaphalattayadhammā ca. Aggaphaladhammā pana upari sikkhitabbābhāvena na sekkhāti asekkhā. Yattha hi sekkhabhāvāsāṅkā atthi, tatthāyaṃ paṭisedhoti lokiyadhammesu nibbāne ca asekkhabhāvānāpatti daṭṭhabbā. Sīlasamādhipaṇṇāsāṅkhātā hi sikkhā attano paṭipakkhakilēsehi vippayuttā parisuddhā upakkilesānam ārammaṇabhāvampi anupagamanato sātisaṃ sikkhāti vattaṃ yuttā, aṭṭhasupi maggaphalesu vijjanti; tasmā catumaggahēṭṭhimaphalattayadhammā viya arahattaphaladhammāpi “tāsu sikkhāsu jātā”ti ca, taṃsikkhāsamaṅgino arahato itaresaṃ viya sekkhatte sati “sekkhassa ete”ti ca “sikkhā sīlaṃ etesa”nti ca sekkhāti āsaṅkā siyunti tadāsaṅkānivattanatthaṃ asekkhāti yathāvuttasekkhabhāvappaṭisedham katvā vuttaṃ. Arahattaphale pavattamānā hi sikkhā pariniṭṭhitakiccattā na sikkhākiccaṃ karonti, kevalaṃ sikkhāphalabhāvena pavattanti. Tasmā tā na sikkhāvacaṇaṃ arahanti, nāpi taṃsamaṅgino sekkhāvacaṇaṃ, na ca taṃsappayuttadhammā sikkhanasīlā. “Sikkhāsu jātā”ti evamādiatthehi aggaphaladhammā sekkhā na honti.

Heṭṭhimaphalesu pana sikkhā sakadāgāmimaggavipassanādīnaṃ upanissayabhāvato sikkhākiccaṃ karontīti sikkhāvacanaṃ arahanti, taṃsamaṅgino ca sekkhāvacanaṃ, taṃsampayuttā dhammā ca sikkhanasīlā. Sekkhadhammā yathāvutthehi atthehi sekkhā hontiyeva.

Atha vā sekkhāti apariyositasikkhānaṃ vacananti, asekkhāti padaṃ pariyositasikkhānaṃ dassananti na lokiyadhammanibbānānaṃ asekkhabhāvāpatti. Vuḍḍhippattā sekkhā asekkhā ca sekkhadhammesu eva kesañci vuḍḍhippattānaṃ asekkhatā āpajjatīti arahattamaggadhammā vuḍḍhippattā. Yathāvutthehi ca atthehi sekkhāti katvā asekkhā āpannāti ce? Taṃ na, sadisesu tabbohārato. Arahattamaggato hi ninnānākaraṇaṃ arahattaphalaṃ tṭhapetvā pariññādikiccakaraṇaṃ vipākabhāvañca, tasmā te eva sekkhā dhammā arahattaphalabhāvaṃ āpannāti sakkā vattuṃ. Kusalasukhato ca vipākasukhaṃ santataratāya paṇītataranti vuḍḍhippattāva te dhammā hontīti “asekkhā”ti vuccanti.

Te pana asekkhadhamme khandhavasena idha tidhā vibhajitvā tehi samannāgadena khīṇāsavassa ānubhāvaṃ vibhāvento bhagavā “asekkhena sīlakkhandhenā”tiādimāha. Tattha sīlasaddassa attho heṭṭhā vutto. Khandhasaddo pana rāsimhi paññattiyaṃ ruḷhiyaṃ guṇeti bahūsu atthesu diṭṭhappayogo. Tathā hi “asaṅkheyyo appameyyo mahāudakakkhandhotveva saṅkhaṃ gacchatī”tiādīsu rāsimhi āgato. “Addasā kho bhagavā mahantaṃ dārukkhandhaṃ gaṅgāya nadiyā sotena vuyhamāna”ntiādīsu paññattiyaṃ. “Cittaṃ mano mānaṃ hadayaṃ paṇḍaraṃ mano manāyatanaṃ viññāṇaṃ viññāṇakkhandho”tiādīsu ruḷhiyaṃ. “Na kho, āvuso visākha, ariyena aṭṭhaṅgikena maggena tayo khandhā saṅgahitā, tīhi ca kho, āvuso visākha, khandhehi ariyo aṭṭhaṅgiko maggo saṅgahito”tiādīsu guṇe. Idhāpi guṇeyeva daṭṭhabbo. Tasmā asekkhena sīlasaṅkhātena guṇenāti attho. Samannāgatoti sampayutto samaṅgībhūto. Samādahati etena, sayaṃ vā samādahati, samādhānameva vāti samādhi. Pakārehi jānāti yathāsaṃbhāvaṃ paṭivijjhatīti paññā. Sīlameva khandho sīlakkhandho. Sesesupi eseva nayo.

Tattha aggaphalabhūtā sammāvācā, sammākammanto, sammāājīvo ca sabhāveneva asekkho sīlakkhandho nāma, tathā sammāsamādhī asekkho samādhikkhandho. Tadupakārakato pana sammāvāyāmasammāsatīyo samādhikkhandhe saṅgahaṃ gacchanti. Tathā sammādiṭṭhi asekkho paññākkhandho. Tadupakārakato sammāsaṅkappo paññākkhandhe saṅgahaṃ gacchatīti evamettha aṭṭhapi arahattaphaladhammā tīhi khandhehi saṅgahetvā dassitāti veditabbaṃ.

Yassa ete subhāvitāti yena arahatā ete sīlādayo asekkhadhammakhandhā subhāvitā suṭṭhu vaḍḍhitā, so ādiccova virocatīti sambandho. “Yassa cete”tipi paṭhanti. Tesañca saddo nipātamattaṃ. Evametasmīṃ vagge paṭhamasutte vaṭṭaṃ, pariyoṣānasutte vivaṭṭaṃ, itaresu vaṭṭavivaṭṭaṃ kathitaṃ.

Dasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyavaggo

1. Puññakiriyavatthusuttavaṇṇanā

60. Dutiyavaggassa paṭhame puññakiriyavatthūnīti puggabhavaphalaṃ nibbattenti, attano santānaṃ punantīti vā puññāni, puññāni ca tāni hetupaccayehi kattabbato

kiriya cāti puññakiriya. Tā eva ca tesam tesam ānisaṃsānaṃ vatthubhāvato puññakiriya vatthūni. Dānamayanti anupacchinnabhavamūlassa anuggahavasena pūjāvasena vā attano deyyadhammassa paresaṃ pariccāgacetaṇā dīyati etāyāti dānaṃ, dānameva dānamayaṃ. Cīvarādīsu hi catūsu paccayesu annādīsu vā dasasu dānavatthūsu rūpādīsu vā chasu ārammaṇesu taṃ taṃ dentassa tesam uppādanato paṭṭhāya pubbabhāge pariccāgakāle pacchā somanassacittena anussaraṇe cāti tīsu kālesu vuttanayena pavattacetaṇā dānamayaṃ puññakiriya vatthu nāma.

Sīlamayanti niccasīlauposathaniyamādivasena pañca, aṭṭha, dasa vā sīlāni samādiyantaṃ sīlapūraṇatthaṃ pabbajissāmīti vihāraṃ gacchantassa pabbajantaṃ manorathaṃ matthakaṃ pāpetvā “pabbajito vatamhi sādhu suṭṭhū”ti āvajjentaṃ saddhāya pātimokkhaṃ paripūrentassa paññāya cīvarādike paccavekkhantaṃ satiyā āpāthagatesu rūpādīsu cakkhudvārādīni saṃvarantaṃ vīriyena ājīvaṃ sodhentaṃ ca pavattā cetaṇā sīlatīti sīlamayaṃ puññakiriya vatthu nāma.

Tathā paṭisambhidāyaṃ vuttena vipassanāmaggena cakkhuṃ aniccato dukkhato anattato vipassantaṃ sotaṃ, ghānaṃ, jivaṃ, kāyaṃ, manaṃ. Rūpe...pe... dhamme, cakkhuviññāṇaṃ...pe... manoviññāṇaṃ. Cakkhusamphassaṃ...pe... manosamphassaṃ, cakkhusamphassaṃ vedanaṃ...pe... manosamphassaṃ vedanaṃ. Rūpasāññaṃ...pe... dhammasāññaṃ. Jarāmaṇaṃ aniccato dukkhato anattato vipassantaṃ yā cetaṇā, yā ca pathavīkaṣiṇādīsu aṭṭhatimsāya ārammaṇesu pavattā jhānacetaṇā, yā ca anavaṃjesu kammāyatanasippāyatanavijjāṭṭhānesu paricayamanasikārādivasena pavattā cetaṇā, sabbā bhāveti etāyāti bhāvanāmayam vuttanayena puññakiriya vatthu cāti.

Ekamekañcetta yathārahaṃ pubbabhāgato paṭṭhāya kāyena karontaṃ kāyakammaṃ hoti, tadatthaṃ vācaṃ nicchārentassa vacīkammaṃ, kāyaṇaṃ vācaṇgañca acopetvā manasā cintentaṃ manokammaṃ. Annādīni dentassa cāpi “annadānādīni demī”ti vā dānapāraṃhiṃ āvajjetvā vā dānakāle dānamayaṃ puññakiriya vatthu hoti. Vattasīse ṭhatvā dadato sīlamayaṃ, khayato vayato kammato sammāsaṇaṃ paṭṭhapetvā dadato bhāvanāmayam puññakiriya vatthu hoti.

Aparānīpi satta puññakiriya vatthūni - apacitisahagataṃ puññakiriya vatthu veyyāvaccasahagataṃ pattanuppadānaṃ abbhanumodanaṃ desanāmayam savanāmayam dīṭṭhijugataṃ puññakiriya vatthūti. Saraṇagamanampi hi dīṭṭhijugateneva saṅgayhati. Yaṃ panettha vattaḃbaṃ, taṃ parato āvi bhavissati.

Tattha vuḍḍhataṃ disvā paccuggamanapattacīvarapaṭiggahaṇābhivādanamaggasampadānādivasena apacāyanasahagataṃ veditaḃbaṃ. Vuḍḍhatarānaṃ vattapaṭipattikaraṇavasena, gāmaṃ piṇḍāya pavitṭhaṃ bhikkhuṃ disvā pattaṃ gahetvā gāme bhikkhaṃ sampādetvā upasaṃharaṇavasena “gaccha bhikkhūnaṃ pattaṃ āharā”ti sutvā vegena gantvā pattāharaṇādivasena ca veyyāvaccasahagataṃ veditaḃbaṃ. Cattāro paccaye datvā pupphagandhādīhi ratanattayassa pūjaṃ katvā aññaṃ vā tādisaṃ puññaṃ katvā “sabbasattānaṃ patti hotū”ti pariṇāmasena pattanuppadānaṃ veditaḃbaṃ. Tathā parehi dinnāya pattiyā kevalaṃ vā parehi kataṃ puññaṃ “sādhu, suṭṭhū”ti anumodanavasena abbhanumodanaṃ veditaḃbaṃ. Attano paṇaḍhammaṃ apaccāsīsaṃ hitajjhāsayena paresaṃ deseti - idaṃ desanāmayam puññakiriya vatthu nāma. Yaṃ pana eko “evaṃ maṃ

dhammakathikoti jānissantī”ti icchāya tathā lābhasakkārasilokasannissito dhammaṃ deseti, taṃ na mahapphalaṃ hoti. “Addhā ayaṃ attahitaparāhitānaṃ paṭipajjanūpāyo”ti yonisomanasikārapurecārikahitapharaṇena muducittena dhammaṃ suṇāti, idaṃ savanamayaṃ puññakiriyavattu hoti. Yaṃ paneko “iti maṃ saddhoti jānissantī”ti suṇāti, taṃ na mahapphalaṃ hoti. Diṭṭhiyā ujugamaṇaṃ diṭṭhijugataṃ, “atthi dinna”ntiādinayappavattassa sammādasānassa etaṃ adhivacanaṃ. Idañhi pubbabhāge vā pacchābhāge vā ñānavippayuttampi ujukaraṇakāle ñānasampayuttameva hoti. Apare panāhu “vijānanaṃ vijānanaṃ dassanaṃ diṭṭhi kusalaṇca viññānaṃ kammassakatāññādi ca sammādasāna”nti. Tattha kusaleṇa viññāneṇa ñānassa anuppādepi attanā katapuññānussaraṇavaṇṇārahavaṇṇanādināṃ saṅgaho, kammassakatāññāneṇa kammaṭṭhasammādiṭṭhiyā. Itaraṃ pana diṭṭhijugataṃ sabbesaṃ niyamalakkaṇaṃ. Yañhi kiñci puññaṃ karontassa diṭṭhiyā ujjhāveṇeva taṃ mahapphalaṃ hoti.

Imesaṃ pana sattannaṃ puññakiriyavattūnaṃ purimehi tīhi dānamayādīhi puññakiriyavattūhi saṅgaho. Tattha hi apacāyanaveyyāvaccāni sīlamaye, pattanuppadānaabbhanumodanāni dānamaye, dhammadeśanāsavanāni bhāvanāmaye, diṭṭhijugataṃ tīsupi. Tenāha bhagavā -

“Tīṇimāni, bhikkhave, puññakiriyavattūni. Katamāni tīṇi? Dānamayaṃ...pe... bhāvanāmayaṃ puññakiriyavattū”ti.

Ettha ca aṭṭhannaṃ kāmāvacarakusalacetanānaṃ vasena tīṇampi puññakiriyavattūnaṃ pavatti hoti. Yathā hi paṇaṇaṃ dhammaṃ parivattentassa ekacce anusandhiṃ asallakkhentasāva gacchanti, evaṃ paṇaṇaṃ samathavipassanābhāvanaṃ anuyūñjantassa antaraṇārā ñānavippayuttacittēpi manasikāro pavattati. Sabbhaṃ taṃ pana mahaggatakusalacetanānaṃ vasena bhāvanāmayaṃ eva puññakiriyavattu hoti, na itarāni. Gāthāya attho heṭṭhā vuttōveva.

Paṭṭhamasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

2. Cakkhusuttavaṇṇanā

61. Dutiye cakkhūnīti cakkhantīti cakkhūni, samavisaṃsaṃ ācikkhantāni viya pavattantīti attho. Atha vā cakkhantaṭṭhena cakkhūni. Kimidaṃ cakkhantaṃ nāma? Assādanaṃ, tathā hi vadanti “madhuṃ cakkhati byañjanaṃ cakkhatī”ti imāni ca ārammaṇarasāṃ anubhavantāni assādentāni viya hontīti cakkhantaṭṭhena cakkhūni. Tāni pana saṅkhepato dve cakkhūni -ñānacakkhu, maṃsacakkhu cāti. Tesu maṃsacakkhu heṭṭhā vuttameva. Ñānacakkhu dibbacakkhu, paññācakkhūti idha dvidhā katvā vuttaṃ.

Tattha dibbacakkhūti dibbasadisattā dibbaṃ. Devatānañhi sucaritakammanibbattaṃ pīṭṭasamharuhirādīhi apalibuddhaṃ upakkilesavimuttatāya dūrepi ārammaṇaggahaṇasamatthaṃ dibbaṃ pasādacakkhu hoti. Idañcāpi vīriyabhāvanābalanibbattaṃ ñānacakkhu tādīsamēvāti dibbasadisattā dibbaṃ, dibbavihārasena paṭiladdhattā attano ca dibbavihārasannissitattā ālokaṇāpāraṇāna mahājutikattā. Tirokuṭṭādigatarūpadassanena mahāgatikattāpi dibbaṃ. Taṃ sabbhaṃ saddasatthānūsāreṇa veditabbaṃ. Dassantaṭṭhena cakkhukiccakaraṇeṇa cakkhumivātipi cakkhu, dibbañca taṃ cakkhu cāti dibbacakkhu.

Pajānātīti paññā. Kiṃ pajānāti? Cattāri ariyasaccāni “idaṃ dukkha”ntiādinā.
Vuttañhetuṃ -

“Pajānātīti kho, āvuso, tasmā paññāti vuccati. Kiñca pajānāti? Idaṃ dukkha”ntiādi.

Aṭṭhakathāyaṃ pana “paññāpanavasena paññā. Kinti paññāpeti? Aniccanti paññāpeti, dukkhanti paññāpeti, anattāti paññāpeti”ti vuttaṃ. Sā panāyaṃ lakkhaṇādito yathāsabhāvapaṭivedhalakkhaṇā, akkhalitapaṭivedhalakkhaṇā vā kusaliṣāsakhittausupaṭivedho viya, visayobhāsanarasā padīpo viya, asammohapaccupaṭṭhānā araññagatasudesako viya. Visesato panettha āsavakkhayañāṇasaṅkhātā paññā catusaccadassanaṭṭhena paññācakkhūti adhippetā. Yaṃ sandhāya vuttaṃ “cakkhuṃ udapādi, ñāṇaṃ udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādī”ti.

Etesu ca maṃsacakkhu parittaṃ, dibbacakkhu mahaggataṃ, itaraṃ appamāṇaṃ. Maṃsacakkhu rūpaṃ, itarāni arūpāni. Maṃsacakkhu dibbacakkhu ca lokiyāni sāsavāni rūpavisayāni, itaraṃ lokuttaraṃ anāsavaṃ catusaccavisayaṃ. Maṃsacakkhu abyākataṃ, dibbacakkhu siyā kusalaṃ siyā abyākataṃ, tathā paññācakkhu. Maṃsacakkhu kāmāvacaraṃ, dibbacakkhu rūpāvacaraṃ, itaraṃ lokuttaranti evamādi vibhāgā veditabbā.

Gāthāsu anuttaranti paññācakkhuṃ sandhāya vuttaṃ. Tañhi āsavakkhayañāṇabhāvato anuttaraṃ. Akkhāsi purisuttamoti purisānaṃ uttamo aggo sammāsambuddho desesi. Uppādoti maṃsacakkhussa pavatti. Maggoti upāyo, dibbacakkhussa kāraṇaṃ. Pakaticakkhumato eva hi dibbacakkhu uppajjati, yasmā kasiṇālokaṃ vaḍḍhetvā dibbacakkhuñāṇassa uppādanaṃ, so ca kasiṇamaṇḍale uggahanimittena vinā natthīti. Yatoti yadā. Ñāṇanti āsavakkhayañāṇaṃ. Tenevāha “paññācakkhu anuttara”nti. Yassa cakkhussa paṭilābhāti yassa ariyassa paññācakkhussa uppattiyā bhāvanāya sabbasmā vaṭṭadukkhato pamuccati parimuccatīti.

Dutiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Indriyasuttavaṇṇanā

62. Tatiye indriyānīti adhipateyyaṭṭhena indriyāni. Yāni hi sahaṇādhāmesu issarā viya hutvā tehi anuvattitabbāni, tāni indriyāni nāma. Apica indo bhagavā dhammissaro paramena cittissariyena samannāgato. Tena indena sabbapaṭhamam diṭṭhattā adhiḡatattā paresaṅca diṭṭhattā desitattā vihitattā gocarabhāvanāsevanāhi diṭṭhattā ca indriyāni. Indam vā maggādhigamassa upanissayabhūtaṃ puññakammaṃ, tassa liṅgānīti indriyāni. Anaññātaññassāmīti indriyanti “anamataḡge saṃsāre anaññātaṃ anadhigataṃ amatapadaṃ catusaccadhamameva vā jāniṣāmī”ti paṭipannassa iminā pubbabhāgena uppannaṃ indriyaṃ, sotāpattimaggapaññāyetaṃ adhivacanaṃ. Aññindriyanti ājānanaindriyaṃ. Tatrāyaṃ vacanatto - ājānāti paṭhamamaggañāṇena diṭṭhamariyādaṃ anatikkamitvā vā jānātīti aññā. Yatheva hi paṭhamamaggapaññā dukkhādisu pariññābhisaṃmayādivasena pavattati, tatheva ayampi pavattatīti aññā ca sā yathāvuttenaṭṭhena indriyaṃ cāti aññindriyaṃ. Ājānanaṭṭheneva aññassa vā ariyapuggalassa indriyanti aññindriyaṃ, sotāpattiphalato paṭṭhāya chasu ṭhānesu ñāṇassetam adhivacanaṃ. Aññātāvindriyanti aññātāvino catūsu saccesu

niṭṭhitaññānakiccassa khīṇāsavassa uppajjanato indriyaṭṭhasambhavato ca aññātāvindriyaṃ. Ettha ca paṭhamapacchimāni paṭhamamaggacatutthaphalavasena ekaṭṭhānikāni, itaraṃ itaramaggaphalavasena chaṭṭhānikanti veditabbaṃ.

Gāthāsu sikkhamānassāti adhisīlasikkhādayo sikkhamānassa bhāventassa. Ujumaggānusārino ujumaggo vuccati ariyamaggo, antadvayavivajjitattā tassa anussaraṇato ujumaggānusārino, paṭipāṭiyā magge uppādentassāti attho. Khayasminti anavasesakilesānaṃ khepanato khayasaṅkhāte aggamagge ñāṇaṃ paṭhamam pureyeva uppajjati. Tato aññā anantarāti tato maggañāṇato anantarā arahattaṃ uppajjati. Atha vā ujumaggānusārino līnuddhaccapatiṭṭhānāyūhanādike vajjetvā samathavipassanaṃ yuganaddhaṃ katvā bhāvanāvasena pavattaṃ pubbhāgamaggaṃ anussarantassa anugacchantassa paṭipajjantassa gotrabhuññānantaraṃ diṭṭhekaṭṭhānaṃ kilesānaṃ khepanato khayasmiṃ sotāpattimagge paṭhamam ñāṇaṃ anaññātāññassāmītindriyaṃ uppajjati. Tato aññā anantarāti tato paṭhamañāṇato anantarā anantarato paṭṭhāya yāva aggamaggā aññā aññindriyaṃ uppajjati.

Tato aññā vimuttassāti tato aññā aññindriyato pacchā arahattamaggañāṇanantarā arahattaphalena paññāvimuttiyā aññātāvindriyena vimuttassa. Ñāṇaṃ ve hoti tādino arahattaphaluppattito uttarakāle iṭṭhāniṭṭhādīsu tādilakkhaṇappattassa khīṇāsavassa paccavekkhaṇañāṇaṃ uppajjati. Kathaṃ uppajjati āha “akuppā me vimutti”ti. Tassa akuppabhāvassa kāraṇaṃ dasseti “bhavasamyojanakkhaya”ti.

Idāni tādīsaṃ khīṇāsavaṃ thomento “sa ve indriyasampanno”ti tatiyaṃ gāthamāha. Tattha indriyasampannoti yathāvuttehi tīhi lokuttarindriyehi samannāgato, suddhehi vā paṭippassaddhiladdhehi saddhādīhi indriyehi samannāgato paripuṇṇo, tato eva cakkhādīhi suṭṭhu vūpasantehi nibbisevanehi indriyehi samannāgato. Tenāha “santo”ti, sabbakilesapariḷāhavūpasamena upasantoti attho. Santipade ratoti nibbāne abhirato adhimutto. Ettha ca “indriyasampanno”ti etena bhāvitamaggaṭā, pariññātakhandhatā cassa dassitā. “Santo”ti etena pahīnakilesatā, “santipade rato”ti etena sacchikatanirodhatāti. Sesam vuttanayameva.

Tatīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Addhāsuttavaṇṇanā

63. Catutthe addhāti kālā. Atīto addhātiādīsu dve pariyāyā - suttantapariyāyo, abhidhammapariyāyo ca. Tattha suttantapariyāyena paṭisandhito pubbe atīto addhā nāma, cutito pacchā anāgato addhā nāma, saha cutipaṭisandhīhi tadanantaraṃ paccuppanno addhā nāma. Abhidhammapariyāyena uppādo, ṭhiti, bhaṅgoti ime tayo khaṇe patvā niruddhadhammā atīto addhā nāma, tayopi khaṇe asampattā anāgato addhā nāma, khaṇattayasamaṅgino paccuppanno addhā nāma.

Aparo nayo - ayañhi atītādivibhāgo addhāsantatisamayakhaṇavasena catudhā veditabbo. Tesu addhāvibhāgo vutto. Santativasena sabhāgā ekautusamuṭṭhānā, ekāhārasamuṭṭhānā ca pubbāpariyavasena vattamānāpi paccuppannā. Tato pubbe visabhāgautuāhārasamuṭṭhānā atītā pacchā anāgatā. Cittajā ekavīthiekajavanaekasamāpattisamuṭṭhānā paccuppannā nāma, tato pubbe atītā, pacchā anāgatā. Kammasamuṭṭhānānaṃ pāṭiyekkaṃ santativasena atītādibhedo natthi, tesameva pana utuāhāracittasamuṭṭhānānaṃ upatthambhakavasena tassa atītādibhāvo veditabbo. Samayavasena ekamuhuttapubbaṇhasāyanharattidivādīsu

samayesu santānavasena pavattamānā taṃtaṃsamaye paccuppannā nāma, tato pubbe atītā, pacchā anāgatā. Ayaṃ tva rūpadhammesu nayo. Arūpadhammesu pana khaṇavasena uppādādikkhaṇattayapariyāpannā paccuppannā, tato pubbe atītā, pacchā anāgatā. Apica atikkantahetupaccayakiccā atītā, niṭṭhitahetukiccā aniṭṭhitapaccayakiccā paccuppannā, ubhayakiccaṃ asampattā anāgatā. Attano vā kiccakkhaṇe paccuppannā, tato pubbe atītā, pacchā anāgatā. Ettha ca khaṇādikathāva nipariyāyā, sesā pariyāyā. Ayañhi atītādibhede nāma dhammānaṃ hoti, na kālassa. Atītādibhede pana dhamme upādāya paramatthato avijjamānopi kālo idha teneva vohārena atītotiādinā vuttoti veditabbo.

Gāthāsu akkheyyasaññinoti ettha akkhāyati, kathīyati, paññāpiyatīti akkheyyaṃ, kathāvatthu, atthato rūpādayo pañcakkhandhā. Vuttañhetuṃ -

“Atītaṃ vā addhānaṃ ārabba kathaṃ katheyya, anāgataṃ vā...pe...paccuppannaṃ vā addhānaṃ ārabba kathaṃ katheyyā”ti.

Tathā -

“Yaṃ, bhikkhave, rūpaṃ atītaṃ niruddhaṃ vipariṇataṃ, ‘ahosī’ti tassa saṅkhā, ‘ahosī’ti tassa samaññā, ‘ahosī’ti tassa paññatti; na tassa saṅkhā atthīti, na tassa saṅkhā bhavissatī”ti -

Evaṃ vuttena niruttipathasuttenapi ettha attho dīpetabbo. Evaṃ kathāvatthubhāvena akkheyyasaṅkhāte khandhapañcake ahanti ca mamanti ca devoti ca manusso ca itthīti ca purisoti ca ādinā pavattasaññāvasena akkheyyasaññino, pañcasu upādānakkhandhesu sattapuggalādisaññinoti attho. Akkheyyasmaṃ taṇhādītṭhiggāhasena patitṭhitā, rāgādivasena vā atṭhahākārehi patitṭhitā. Ratto hi rāgavasena patitṭhito hoti, duṭṭho dosavasena, mūlho mohavasena, parāmaṭṭho ditṭhivasena, thāmagato anusayavasena, vinibaddho mānavasena, aniṭṭhaṅgato vicikicchāvasena, vikkhepagato uddhaccavasena patitṭhito hotīti.

Akkheyyaṃ apariññāyāti taṃ akkheyyaṃ tebhūmakadhamme tīhi pariññāhi aparijānitvā tassa aparijānanahetu. Yogamāyanti maccunoti maraṇassa yogaṃ tena saṃyogaṃ upagacchanti, na viśaṃyoganti attho.

Atha vā yoganti upāyaṃ, tena yojitaṃ pasāritaṃ mārasenaṭṭhāniyaṃ anattahajālaṃ kilesajālaṇca upagacchantīti vuttaṃ hoti. Tathā hi vuttaṃ -

“Na hi no saṅgamaṃ tena, mahāsenena maccunā”ti.

Ettāvatā vaṭṭaṃ dassetvā idāni vivaṭṭaṃ dassetuṃ “akkheyyaṇca pariññāyā”tiādi vuttaṃ. Tattha ca-saddo byatireke, tena akkheyyaparijānanena laddhabbaṃ vakkhamānameva visesaṃ joteti. Pariññāyāti vipassanāsahitāya maggapaññāya dukkhanti paricchiṇṇa jānitvā, tappaṭibaddhakilesappahānena vā taṃ samatikkamitvā tissannampi pariññānaṃ kiccaṃ matthakaṃ pāpetvā. Akkhātāraṃ na maññatīti sabbaso maññānaṃ pahīnattā khīṇāsavo akkhātāraṃ na maññati, kārakādisabhāvaṃ kiñci attānaṃ na pacceṭīti attho. Phuṭṭho vimokkho manasā, santipadamanuttaranti yasmā sabbasaṅkhatavimuttattā “vimokkho”ti sabbakilesasantāpavūpasamanaṭṭhānatāya “santipada”nti laddhanāmo nibbānadhammo phuṭṭho phusito patto, tasmā akkhātāraṃ na maññatīti. Atha vā “pariññāyā”ti padena dukkhasaccassa pariññābhisaṃyogaṃ samudayasaccassa

pahānābhisamayañca vatvā idāni “phuṭṭho vimokkho manasā, santipadamanuttara”nti iminā magganirodhānaṃ bhāvanāsacchikiriyābhisamayaṃ vadati. Tassattho - samucchedavasena sabbakilesehi vimuccatīti vimokkho, ariyamaggo. So panassa maggacittena phuṭṭho phusito bhāvito, teneva anuttaraṃ santipadaṃ nibbānaṃ phuṭṭhaṃ phusitaṃ sacchikatanti.

Akkheyyasampannoti akkheyyanimittaṃ vividhāhi vipattīhi upaddute loke pahīnavipallāsātāya tato superimutto akkheyyapariññābhinihbattāhi sampattīhi sampanno samannāgato. Saṅkhāya sevīti paññāvepullappattiyā cīvarādipaccaye saṅkhāya parituletīvā sevanasīlo, saṅkhādharmattā ca āpāthagataṃ sabbampi visayaṃ chaḷaṅgupekkhāvasena saṅkhāya sevanasīlo. Dhammaṭṭhoti asekkhadhammesu nibbānadhamme eva vā ṭhito. Vedagūti veditabbassa catusaccassa pāraṅgatattā vedagū. Evaṃguṇo arahā bhavādīsu katthaci āyatīṃ punabbhavābhāvato manussadevāti saṅkhyāṃ na upeti, apaññattikabhāvameva gacchatīti anupādāparinibbānena desanaṃ niṭṭhāpesi.

Catutthasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Duccaritasuttavaṇṇanā

64. Pañcame duṭṭhu caritāni, duṭṭhāni vā caritāni duccaritāni. Kāyena duccaritaṃ, kāyato vā pavattaṃ duccaritaṃ kāyaduccaritaṃ. Sesesupi eseva nayo. Imāni ca duccaritāni paññattiyā vā kathetabbāni kamma pathehi vā. Tattha paññattiyā tāva kāyadvāre paññattasikkhāpadassa vītikkamo kāyaduccaritaṃ, vacīdvāre paññattasikkhāpadassa vītikkamo vacīduccaritaṃ, ubhayattha paññattassa vītikkamo manoduccaritanti ayaṃ paññattikathā. Pāṇātipātādayo pana tisso cetanā kāyadvārepi, vacīdvārepi, uppannā kāyaduccaritaṃ, tathā catasso musāvādādicetanā vacīduccaritaṃ, abhijjhā, byāpādo, micchādiṭṭhīti tayo cetanāsampayuttadhammā manoduccaritanti ayaṃ kamma pathakathā.

Gāthāyaṃ kamma pathappattoyeva pāpadhammo kāyaduccaritādi bhāvena vuttoti tadanñāṃ pāpadhammaṃ saṅgaṇhituṃ “yañcaññāṃ dosasañhita”nti vuttaṃ. Tattha dosasañhitanti rāgādikilesasamhitāṃ. Sesaṃ suviññeyyameva.

Pañcamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Sucaritasuttavaṇṇanā

65. Chaṭṭhe suṭṭhu caritāni, sundarāni vā caritāni sucaritāni. Kāyena sucaritaṃ, kāyato vā pavattaṃ sucaritaṃ kāyasucaritaṃ. Sesesupi eseva nayo. Idhāpi pana paññattivasena, kamma pathavasena cāti duvidhā kathā. Tattha kāyadvāre paññattasikkhāpadassa avītikkamo kāyasucaritaṃ, vacīdvāre paññattasikkhāpadassa avītikkamo vacīsucaritaṃ, ubhayattha paññattassa avītikkamo manosucaritanti ayaṃ paññattikathā. Pāṇātipātādīhi pana viramantassa uppannā tisso cetanāpi viratiyopi kāyasucaritaṃ, musāvādādīhi viramantassa catasso cetanāpi viratiyopi vacīsucaritaṃ, anabhijjhā, abyāpādo, sammādiṭṭhīti tayo cetanāsampayuttadhammā manosucaritanti ayaṃ kamma pathakathā. Sesaṃ vuttanayameva.

Chaṭṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Soceyyasuttavaṇṇanā

66. Sattame soceyyānīti sucibhāvā. Kāyasoceyyanti kāyasucaritaṃ, vacīmanosoceyyānīpi vacīmanosucaritāneva. Tathā hi vuttaṃ “tattha katamaṃ kāyasoceyyaṃ? Pāṇātipātā veramaṇī”tiādi.

Gāthāyaṃ samucchedavasena pahīnasabbakāyaduccaritattā kāyena sucīti kāyasuci. Soceyyasampannanti paṭippassaddhakilesattā suparisuddhāya soceyyasampattiyaṃ upetaṃ. Sesam vuttanayameva.

Sattamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Moneyyasuttavaṇṇanā

67. Aṭṭhame moneyyānīti ettha idhalokaparalokaṃ attahitaparahitañca munātīti muni, kalyāṇaputhujjanena saddhiṃ satta sekkhā arahā ca. Idha pana arahāva adhippeto. Munino bhāvāti moneyyāni, arahato kāyavacīmanosamācārā.

Atha vā munibhāvakarā moneyyapaṭipadādhammā moneyyāni. Tesamayaṃ vitthāro -

“Tattha katamaṃ kāyamoneyyaṃ? Tividhakāyaduccaritassa pahānaṃ kāyamoneyyaṃ, tividhaṃ kāyasucaritaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyārammaṇe ñāṇaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyapariññā kāyamoneyyaṃ, pariññāsahagato maggo kāyamoneyyaṃ, kāyasmiṃ chandarāgappahānaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyasaṅkhāranīrodhā catutthajjhānasamāpatti kāyamoneyyaṃ.

“Tattha katamaṃ vacīmoneyyaṃ? Catubbidhavaduccaritassa pahānaṃ vacīmoneyyaṃ, catubbidhaṃ vacīsucaritaṃ, vācārammaṇe ñāṇaṃ, vācāpariññā, pariññāsahagato maggo, vācāya chandarāgappahānaṃ, vacīsaṅkhāranīrodhā dutiyajjhānasamāpatti vacīmoneyyaṃ.

“Tattha katamaṃ manomoneyyaṃ? Tividhamanoduccaritassa pahānaṃ manomoneyyaṃ, tividhaṃ manosucaritaṃ, manārammaṇe ñāṇaṃ, manopariññā, pariññāsahagato maggo, manasmiṃ chandarāgappahānaṃ, cittasaṅkhāranīrodhā saññāvedayitanirodhasamāpatti manomoneyya”nti.

Ninhātapāpakanti aggamaggajalena suṭṭhu vikkhālitapāpamalaṃ.

Aṭṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paṭhamarāgasuttavaṇṇanā

68. Navame yassa kassacīti aniyamitavacanaṃ, tasmā yassa kassaci puggalassa gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā. Rāgo appahīnoti rañjanaṭṭhena rāgo samucchedavasena na pahīno, maggena anuppattidhammataṃ na āpādito. Dosamohesupi eseve nayo. Tattha apāyagamanīyā rāgadosamohā paṭhamamaggena, oḷārikā kāmarāgadosā dutiyamaggena, teyeva anavasesā tatiyamaggena, bhavarāgo avasiṭṭhamoho ca catutthamaggena pahīyanti. Evametesu pahīyantesu tadekaṭṭhato sabbepi kilesā pahīyanteva. Evamete rāgādayo yassa kassaci bhikkhussa vā bhikkhuniyā vā upāsakassa vā upāsikāya vā maggena appahīnā. Baddho māraṣṣāti kilesamāreṇa baddhoti vuccati. Yadaggena ca kilesamāreṇa baddho, tadaggena abhisaṅkhāramārādīhipi baddhoyeva hoti. Paṭimukkassa mārapāsoti paṭimukko assa anena appahīnakilesena puggalena tāyeva appahīnakilesatāya mārapāsasaṅkhāto

kilesa attano cittasantāne paṭimukko pavesito, tena sayamaṃ bandhāpitoti attho. Atha vā paṭimukko assa bhavēya mārapāso. Sukkapakkhe omukkassāti avamukko mocito apanīto assa. Sesamaṃ vuttavipariyāyena veditabbaṃ.

Idha gāthā sukkapakkhavaseneva āgatā. Tatrāyamaṃ saṅkhepattho - yassa ariyapuggalassa rāgadosāvijjā virājitā aggamaggena nirodhitā, taṃ bhāvitakāyasīlacittapaññatāya bhāvitattesu arahantesu aññataramaṃ abbhantaramaṃ ekamaṃ brahmabhūtaṃ brahmaṃ vā seṭṭhamaṃ arahattaphalaṃ pattaṃ. Yathā aññe khīṇāsavā pubbūpanissayasampattisamannāgatā hutvā āgatā, yathā ca te antadvayarahitāya sīlasamādhipaññākkhandhasahagatāya majjhimāya paṭipadāya nibbānaṃ gatā adhigatā. Yathā vā te khandhādīnaṃ tathalakkhaṇaṃ yāthāvato paṭivijjhiṃsu, yathā ca te tathadhamme dukkhādayo aviparītato abbhaññhiṃsu, rūpādi ke ca visaye yathā te diṭṭhamattādivaseneva passiṃsu, yathā vā pana te aṭṭha anariyavohāre vajjetvā ariyavohāraseneva pavattavācā, vācānurūpaṇca pavattakāyā, kāyānurūpaṇca pavattavācā, tathā ayampi ariyapuggaloti tathāgataṃ, catusaccabuddhatāya buddhaṃ, puggalaveraṃ kilesaveraṃ attānuvādādibhayaṇca atikkantanti verabhayātītaṃ. Sabbesamaṃ kilesābhisaṅkhārādīnaṃ pahīnattā sabbappahāyinaṃ buddhādayo ariyā āhu kathenti kittentīti.

Navamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dutiyarāgasuttavaṇṇanā

69. Dasame atarīti tiṇṇo, na tiṇṇo atīṇṇo. Samuddanti saṃsārasamuddaṃ, cakkhāyatanādisamuddaṃ vā. Tadubhayampi duppūraṇaṭṭhena samuddo viyāti samuddaṃ. Atha vā samuddanaṭṭhena samuddaṃ, kilesavassanena sattasantānassa kilesasadanatoti attho. Savīcinti kodhūpāyāsavīcihi savīciṃ. Vuttañhetamaṃ “vīcibhayanti kho, bhikkhu, kodhūpāyāsassetamaṃ adhivacana”nti. Sāvaṭṭanti pañcakāmaguṇāvaṭṭhehi saha āvaṭṭamaṃ. Vuttampi cetamaṃ “āvaṭṭabhayanti kho, bhikkhu, pañcannetaṃ kāmaguṇānaṃ adhivacana”nti. Sagahamaṃ sarakkhasanti attano gocaragātānaṃ anattahajananato caṇḍamakaramacchakacchaparakkhasasadisehi visabhāgapuggalehi sahitaṃ. Tathā cāha “sagahamaṃ sarakkhasanti kho, bhikkhu, mātugāmassetaṃ adhivacana”nti. Atarīti maggapaññānāvāya yathāvuttaṃ samuddaṃ uttari. Tiṇṇoti nittiṇṇo. Pāraṅgatoti tassa samuddassa pāraṃ paratīraṃ nirodhaṃ upagato. Thale tiṭṭhatīti tato eva saṃsāramahoghaṃ kāmādimahoghaṇca atikkamitvā thale paratīre nibbāne bāhitapāpabrāhmaṇo tiṭṭhatīti vuccati.

Idhāpi gāthā sukkapakkhavaseneva āgatā. Tattha ūmibhayanti yathāvuttaūmibhayaṃ, bhāyitabbaṃ etasmāti taṃ ūmi bhayaṃ. Duttaranti duratikkamaṃ. Accatārīti atikkami.

Saṅgātigoti rāgādīnaṃ pañcannaṃ saṅgānaṃ atikkantattā pahīnattā saṅgātigo. Atthaṅgato so na pamāṇametīti so evaṃbhūto arahā rāgādīnaṃ pamāṇakaradhammānaṃ accantameva atthaṃ gatattā atthaṅgato, tato eva sīlādīdhammakhandhapāripūriyā ca “edisō sīlena samādhinā paññāyā”ti kenaci pamiṇitumaṃ asakkuṇeyyo pamāṇaṃ na eti, atha vā anupādisesanibbānasaṅkhātamaṃ atthaṃ gato so arahā “imāya nāma gatiyā ṭhito, ediso ca nāmagottenā”ti pamiṇitumaṃ asakkuṇeyyatāya pamāṇaṃ na eti na upagacchati. Tato eva amohayi maccurājaṃ,

tena anubandhitum asakkuṇeyyoti vadāmīti anupādisesanibbānadhātuyāva desanaṃ
niṭṭhāpesi. Iti imasmiṃ vagge paṭhamapañcamachaṭṭhesu vaṭṭaṃ kathitaṃ,
dutiyaṣattamaaṭṭhamesu vivaṭṭaṃ, sesesu vaṭṭavivaṭṭaṃ kathitanti veditabbaṃ.

Dasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dutiyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyavaggo

1. Micchādiṭṭhikasuttavaṇṇanā

70. Tatiyavaggassa paṭhame diṭṭhā mayāti mayā diṭṭhā, mama samantacakkhunā
dibbacakkhunā cāti dvīhipi cakkhūhi diṭṭhā paccakkhato veditā. Tena anussavādiṃ
paṭikkhipati, ayañca attho idāneva pāḷiyaṃ āgamiṣṣati. Kāyaduccaritena
samannāgatāti kāyaduccaritena samaṅgībhūtā. Ariyānaṃ upavādaḥkāti buddhādīnaṃ
ariyānaṃ antamaso gihisotāpannānampi guṇaparidhamṣanena abhūtabbhakkhānena
upavādaḥkā akkosakā garahakā. Micchādiṭṭhikāti viparītadassanā.

Micchādiṭṭhikammasamādānāti micchādassanahetu samādinnaṇānāvidhakammā ye
ca, micchādiṭṭhimūlakesu kāyakammādīsu aññepi samādapenti. Ettha ca
vacīmanoduccaritaggaḥāneva ariyūpavādamicchādiṭṭhīsu gahitāsu punavacanaṃ
mahāsāvajjabhāvadassanattamaṃ nesaṃ. Mahāsāvajjo hi ariyūpavādo
ānantariyasadiso. Yathāha -

“Seyyathāpi, sārīputta, bhikkhu sīlasampanno, samādhisampanno, paññāsampanno,
diṭṭheva dhamme aññaṃ ārādheyya; evaṃsampadamidaṃ, sārīputta, vadāmi taṃ
vācaṃ appahāya, taṃ cittaṃ appahāya, taṃ diṭṭhiṃ appaṭinissajjivā yathābhattaṃ
nikkhitto evaṃ niraye”ti.

Micchādiṭṭhito ca mahāsāvajjatarāṃ nāma aññaṃ natthi. Yathāha -

“Nāhaṃ, bhikkhave, aññaṃ ekadhammampi samanupassāmi, yaṃ evaṃ
mahāsāvajjatarāṃ yathayidaṃ, bhikkhave, micchādiṭṭhi. Micchādiṭṭhiparamāni,
bhikkhave, vajjānī”ti.

Taṃ kho panātiādi yathāvuttassa atthassa attapaccakkhabhāvaṃ daḥhatarāṃ katvā
dassetum āraddhaṃ. Tampi suviññeyyameva.

Gāthāsu micchā manāṃ paṇidhāyāti abhijjhādīnaṃ vasena cittaṃ ayoniso ṭhapetvā.
Micchā vācañca bhāsiyāti micchā musāvādādivasena vācaṃ bhāsitvā. Micchā
kammāni katvānāti pāṇātipātādivasena kāyakammāni katvā. Atha vā micchā manāṃ
paṇidhāyāti micchādiṭṭhivasena cittaṃ viparītaṃ ṭhapetvā. Sesapadadvayepi eseṇa
nayo. Idānissa tathā duccaritacaraṇe kāraṇaṃ dasseti appassutoti, attano paresaṇca
hitāvahena sutena virahitoti attho. Apuññakaroti tato eva ariyadhammassa
akovidatāya kibbisakārī pāpadhammo. Appasmiṃ idha jīviteti idha manussaloke jīvite
atiparitte. Tathā cāha “yo ciraṃ jīvati, so vassasataṃ appaṃ vā bhiyyo”ti,
“appamāyu manussāna”nti ca. Tasmā bahussuto sappañño sīghaṃ puññāni katvā
saggūpago nibbānapatiṭṭho vā hoti. Yo pana appassuto apuññakaro, kāyassa bheda
duppañño nirayaṃ so upapajjatīti.

Paṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Sammādiṭṭhikasuttavaṇṇanā

71. Dutiye paṭhamasutte vuttavipariyāyena attho veditabbo.

Dutiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Nissaraṇīyasuttavaṇṇanā

72. Tatiye nissaraṇīyāti nissaraṇapaṭisaṃyuttā. Dhātuyoti sattasuññasabhāvā. Kāmānanti kilesakāmānañceva vatthukāmānañca. Atha vā kāmānanti kilesakāmānaṃ. Kilesakāmato hi nissaraṇā vatthukāmehipi nissaraṇaṃyeva hoti, na aññathā. Vuttañhetaṃ -

“Na te kāmā yāni citrāni loke,
Saṅkapparāgo purisassa kāmo;
Tiṭṭhanti citrāni tatheva loke,
Athettha dhīrā vinayanti chanda”nti.

Nissaraṇanti apagamo. Nekkhammanti paṭhamajjhānaṃ, visesato taṃ asubhārammaṇaṃ datṭhabbaṃ. Yo pana taṃ jhānaṃ pādakaṃ katvā saṅkhāre sammasitvā tatiyamaggaṃ patvā anāgānimaggena nibbānaṃ sacchikaroti, tassa cittaṃ accantameva kāmehi nissaṇanti idaṃ ukkaṭṭhato kāmānaṃ nissaraṇaṃ veditabbaṃ. Rūpānanti rūpadhammānaṃ, visesena saddhiṃ ārammaṇehi kuslavipākakiriyābhedaṭṭo sabbesaṃ rūpāvacaradhammānaṃ. Āruppanti arūpāvacarajjhānaṃ. Keci pana “kāmāna”nti padassa “sabbesaṃ kāmāvacaradhammāna”nti atthaṃ vadanti. “Nekkhamma”nti ca “pañca rūpāvacarajjhānāni”ti. Taṃ aṭṭhakathāsu natthi, na yujjati ca. Bhūṭanti jātaṃ. Saṅkhatanti samecca sambhuyya paccayehi kataṃ. Paṭiccasamuppannanti kāraṇato nibbattaṃ. Tīhi padehi tebhūmake dhamme anavasesato pariyādiyati. Nirodhoti nibbānaṃ. Ettha ca paṭhamāya dhātuyā kāmāpariññā vuttā, dutiyāya rūpāpariññā, tatiyāya sabbasaṅkhatāpariññā sabbabhavasamatikkamo vutto.

Gāthāsu kāmanissaraṇaṃ ñatvāti “idaṃ kāmanissaraṇaṃ - evañca kāmato nissaraṇa”nti jānitvā. Atikkamati etenāti atikkamo, atikkamanūpāyo, taṃ atikkamaṃ āruppaṃ ñatvā. Sabbe saṅkhārā samanti vūpasamanti etthāti sabbasaṅkhārasamatho, nibbānaṃ, taṃ phusaṃ phusanto. Sesam heṭṭhā vuttanāyameva.

Tatīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Santatarasuttavaṇṇanā

73. Catutthe rūpehīti rūpāvacaradhammehi. Santatarāti atisayena santā. Rūpāvacaradhammā hi kilesavikkhambhanato vitakkādiolārikaṅgappahānato samādhībhūmibhāvato ca santā nāma, āruppā pana tehipi aṅgasantatāya ceva ārammaṇasantatāya ca atisayena santavuttikā, tena santatarāti vuttā. Nirodhoti nibbānaṃ. Saṅkhārāvasesasukhumabhāvappattitopi hi catutthāruppato phalasamāpattiyova santatarā kilesadarathapaṭipassaddhito nibbānārammaṇato ca, kimaṅgaṃ pana sabbasaṅkhārasamatho nibbānaṃ. Tena vuttaṃ “āruppehi nirodho santataro”ti.

Gāthāsu rūpūpagāti rūpabhavūpagā. Rūpabhavo hi idha rūpanti vutto, “rūpūpapattiyā maggaṃ bhāveti”tiādīsu viya. Arūpaṭṭhāyinoti arūpāvacarā. Nirodhaṃ appajānantā, āgantāro punabbhavanti etena rūpārūpāvacaradhammehi nirodhassa

santabhāvameva dasseti. Arūpesu asaṇṭhitāti arūparāgena arūpabhavesu appaṭiṭṭhahantā, tepi parijānantāti attho. Nirodhe ye vimuccantīti ettha yeti nipātamattaṃ. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

Catutthasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Puttasuttavaṇṇanā

74. Pañcame puttāti atrajā orasaputtā, dinnakādayopi vā. Santoti bhavantā saṃvijjamānā lokasminti imasmiṃ loke upalabbhamānā. Atthibhāvena santo, pākaṭabhāvena vijjamānā. Atijātoti attano guṇehi mātāpitāro atikkamivā jāto, tehi adhikaguṇoti attho. Anujātoti guṇehi mātāpitūnaṃ anurūpo hutvā jāto, tehi samānaguṇoti attho. Avajātoti guṇehi mātāpitūnaṃ adhamo hutvā jāto, tehi hīnaguṇoti attho. Yehi pana guṇehi yutto mātāpitūnaṃ adhiko samo hīnoti ca adhippeto, te vibhajitvā dassetuṃ “kathaṇca, bhikkhave, putto atijāto hotī”ti kathetukamyatāya pucchaṃ katvā “idha, bhikkhave, puttassā”tiādinā niddeso āraddho.

Tattha na buddhaṃ saraṇaṃ gatātiādīsu buddhoti sabbadhammesu appaṭihataññānimittānuttaravimokkhādhigamaparibhāvitāṃ khandhasantānaṃ, sabbaññutaññānapadaṭṭhānaṃ vā saccābhisambodhiṃ upādāya paññattiko sattātisayo buddho. Yathāha -

“Buddhoti yo so bhagavā sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmaṃ saccāni abhisambujjhi, tattha ca sabbaññutaṃ patto, balesu ca vasībhāva”nti -

Ayaṃ tāva atthato buddhavibhāvanā.

Byañjanato pana savāsanāya kilesaniddāya accantavigamena buddhavā paṭibuddhavāti buddho, buddhiyā vā vikaṣitabhāvena buddhavā vibuddhavāti buddho, bujjhitāti buddho, bodhetāti buddhoti evamādinā nayena veditabbo. Yathāha -

“Bujjhitā saccānīti buddho, bodhetā pajāyāti buddho, sabbaññutāya buddho, sabbadassāvitāya buddho, anaññaneyyatāya buddho, visavitāya buddho, khīṇāsavaṣaṅkhātena buddho, nirupakkilesasaṅkhātena buddho, ekantavītarāgoti buddho, ekantavītadosoti buddho, ekantavītamohoti buddho, ekantanikkilesoti buddho, ekāyanamaggaṃ gatoti buddho, eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti buddho, abuddhivihatattā buddhipaṭilābhāti buddho, buddhoti cetaṃ nāmaṃ na mātaraṃ kataṃ, na pitarā kataṃ, na bhātarā kataṃ, na bhaginiyā kataṃ, na mittāmaccehi kataṃ, na ñātisālohitehi kataṃ, na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ, na devatāhi kataṃ, atha kho vimokkhantikametaṃ buddhānaṃ bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutaññāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti, yadidaṃ buddho”ti.

Himsatīti saraṇaṃ, sabbaṃ anattaṃ apāyadukkhaṃ sabbaṃ saṃsāradukkhaṃ himsati vināseti viddhaṃsetīti attho. Saraṇaṃ gatāti “buddho bhagavā amhākaṃ saraṇaṃ gati parāyaṇaṃ paṭisaraṇaṃ aghassa hantā hitassa vidhātā”ti iminā adhippāyena buddhaṃ bhagavantaṃ gacchāma bhajāma sevāma payirupāsāma. Evaṃ vā jānāma bujjhāmāti evaṃ gatā upagatā buddhaṃ saraṇaṃ gatā. Tappaṭikkhepena na buddhaṃ saraṇaṃ gatā.

Dhammaṃ saraṇaṃ gatāti adhigatamagge sacchikatanirodhe yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjamāne catūsu apāyesu apatamāne katvā dhāretīti dhammo. So atthato ariyamaggo ceva nibbānañca. Vuttañhetam -

“Yāvatā, bhikkhave, dhammā saṅkhatā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo tesam aggamakkhāyati”ti vitthāro.

Na kevalaṅca ariyamagganibbānāni eva, apica kho ariyaphalehi saddhiṃ pariyattidhammo ca. Vuttañhetam chattamāṇavakavimāne -

“Rāgavirāgamanejamasokaṃ,
Dhammasasaṅkhatamappaṭikūlaṃ;
Madhuramimaṃ paguṇaṃ suvivhattaṃ,
Dhammamimaṃ saraṇatthamupehī”ti.

Tattha hi rāgavirāgoti maggo kathito, anejamasokanti phalaṃ, dhammasaṅkhatanti nibbānaṃ, appaṭikūlaṃ madhuramimaṃ paguṇaṃ suvivhattanti piṭakattayena vibhattā sabbadhammakkhandaṃ kathitā. Taṃ dhammaṃ vuttanayena saraṇanti gatā dhammaṃ saraṇaṃ gatā. Tappaṭikkhepena na dhammaṃ saraṇaṃ gatā.

Diṭṭhisīlasaṅghātena saṃhatoti saṅgho. So atthato aṭṭhaariyapuggalasamūho. Vuttañhetam tasmiṃ eva vimāne -

“Yattha ca dinna mahapphalaṃāhu,
Catūsu sucīsu purisayugesu;
Aṭṭha ca puggala dhammasasā te,
Saṅghamimaṃ saraṇatthamupehī”ti.

Taṃ saṅghaṃ vuttanayena saraṇanti gatā saṅghaṃ saraṇaṃ gatā. Tappaṭikkhepena na saṅghaṃ saraṇaṃ gatāti.

Ettha ca saraṇagamanakosallatthaṃ saraṇaṃ saraṇagamaṇaṃ, yo ca saraṇaṃ gacchati saraṇagamanappabhedo, phalaṃ, saṃkilesa, bhedo, vodānanti ayaṃ vidhi veditabbo.

Tattha padatthato tāva hiṃsatīti saraṇaṃ, saraṇagatānaṃ teneva saraṇagamanena bhayaṃ santāsaṃ dukkhaṃ duggatiṃ parikilesaṃ hanati vināsetīti attho, ratanattayasetaṃ adhivacanaṃ. Atha vā hite pavattanena ahitā nivattanena ca sattānaṃ bhayaṃ hiṃsatīti buddho saraṇaṃ, bhavakantārato uttāraṇena assāsādānena ca dhammo, appakānampi kārānaṃ vipulaphalapaṭilābhakaraṇena saṅgho. Tasmā imināpi pariyāyena ratanattayaṃ saraṇaṃ. Tappasādataggarutāhi vihatakiṇeso tapparāyaṇatākārappavatto cittuppādo saraṇagamaṇaṃ. Taṃsamaṅgisatto saraṇaṃ gacchati, vuttappakārena cittuppādena “etāni me tīṇi ratanāni saraṇaṃ, etāni parāyaṇa”nti evaṃ upetīti attho. Evaṃ tāva saraṇaṃ saraṇagamaṇaṃ, yo ca saraṇaṃ gacchatīti idaṃ tayaṃ veditabbaṃ.

Pabhedato pana duvidhaṃ saraṇagamaṇaṃ - lokiyaṃ, lokuttarañca. Tattha lokuttaraṃ diṭṭhasaccānaṃ maggakkhaṇe saraṇagamanupakkilesasamucchedena ārammaṇato nibbānārammaṇaṃ hutvā kiccato sakalepi ratanattaye ijjhati, lokiyaṃ puthujjanānaṃ saraṇagamanupakkilesavikkhambhanena ārammaṇato

buddhādiguṇārammaṇaṃ hutvā ijjhati. Taṃ atthato buddhādīsu vatthūsu saddhāpaṭilābho, saddhāmūlikā ca sammādiṭṭhi dasasu puññakiriyavatthūsu diṭṭhijukammanti vuccati.

Tayidaṃ catudhā pavattati - attasanniyyātanena, tapparāyaṇatāya, sissabhāvūpagamanena, paṇipātenāti. Tattha attasanniyyātaṃ nāma “ajja ādiṃ katvā ahaṃ attānaṃ buddhassa niyyātemi, dhammassa, saṅghassā”ti evaṃ buddhādīnaṃ attapariccajanaṃ. Tapparāyaṇaṃ nāma “ajja ādiṃ katvā ahaṃ buddhaparāyaṇo, dhammaparāyaṇo, saṅghaparāyaṇo iti maṃ dhārehī”ti evaṃ tappaṭisaraṇabhāvo tapparāyaṇatā. Sissabhāvūpagamaṃ nāma “ajja ādiṃ katvā ahaṃ buddhassa antevāsiko, dhammassa, saṅghassa iti maṃ dhāretū”ti evaṃ sissabhāvassa upagamaṃ. Paṇipāto nāma “ajja ādiṃ katvā ahaṃ abhivādanapaccuṭṭhānaañjalikammasāmīcikaṃ buddhādīnaṃ eva tiṇṇaṃ vatthūnaṃ karomi iti maṃ dhāretū”ti evaṃ buddhādīsu paramanipaccakāro. Imesañhi catunnaṃ ākāraṇaṃ aññataraṃ karontena gahitaṃ eva hoti saraṇagamaṃ.

Apica “bhagavato attānaṃ pariccajāmi, dhammassa, saṅghassa attānaṃ pariccajāmi, jīvitaṃ pariccajāmi, pariccatto eva me attā jīvitañca, jīvitaṃ pariyantikaṃ buddhaṃ saraṇaṃ gacchāmi, buddho me saraṇaṃ tāṇaṃ leṇa”nti evampi attasanniyyātaṃ veditabbaṃ. “Satthārañca vatāhaṃ passeyyaṃ, bhagavantameva passeyyaṃ; sugatañca vatāhaṃ passeyyaṃ, bhagavantameva passeyyaṃ; sammāsambuddhañca vatāhaṃ passeyyaṃ; bhagavantameva passeyya”nti evaṃ mahākassapattherassa saraṇagamaṃ viya sissabhāvūpagamaṃ daṭṭhabbaṃ.

“So ahaṃ vicarissāmi, gāmā gāmaṃ purā puram;
Namassamāno sambuddhaṃ, dhammassa ca sudhammata”nti. -

Evaṃ ālavakādīnaṃ saraṇagamaṃ viya tapparāyaṇatā veditabbā. “Atha kho, brahmāyu, brāhmaṇo uttāyāsanaṃ ekamsaṃ uttarāsaṅgaṃ karitvā bhagavato pādesu siraṣā nipatitvā bhagavato pādāni mukhena ca paricumbati, paṇīhi ca parisambāhati, nāmañca sāveti ‘brahmāyu ahaṃ, bho gotama, brāhmaṇo, brahmāyu ahaṃ, bho gotama, brāhmaṇo’”ti evaṃ paṇipāto daṭṭhabbo.

So panesa ñātibhayācariyadakkhiṇeyyavasena catubbidho hoti. Tattha dakkhiṇeyyapaṇipātena saraṇagamaṃ hoti, na itarehi. Setṭhavaseneva hi saraṇaṃ gayhati, setṭhavasena bhijjati. Tasmā yo “ayameva loke sabbasattutthamo aggadakkhiṇeyyo”ti vandati, teneva saraṇaṃ gahitaṃ hoti, na ñātibhayācariyasaññāya vandantena. Evaṃ gahitasaraṇassa upāsakassa vā upāsikāya vā aññatitthiyesu pabbajitampi “ñātako me aya”nti vandato saraṇaṃ na bhijjati, pageva apabbajitaṃ. Tathā rājānaṃ bhayena vandato. So hi raṭṭhapūjitattā avandiyamāno anattampi kareyyāti. Tathā yaṃkiñci sippaṃ sikkhāpakāṃ titthiyampi “ācariyo me aya”nti vandatopi na bhijjati. Evaṃ saraṇagamaṇassa pabhedo veditabbo.

Ettha ca lokuttarassa saraṇagamaṇassa cattāri sāmāññaphalāni vipākaphalaṃ, sabbadukkhakkhaya ānisaṃsaphalaṃ. Vuttañhetam -

“Yo ca buddhañca dhammañca, saṅghañca saraṇaṃ gato;
Cattāri ariyasaccāni, sammappaññāya passati.

“Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ;
Ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.

“Etaṃ kho saraṇaṃ khemaṃ, etaṃ saraṇamuttamaṃ;
Etaṃ saraṇamāgamma, sabbadukkhā pamuccatī”ti.

Apica niccato anupagamanādīnipi etassa ānisaṃsaphalaṃ veditabbaṃ. Vuttañhetam -

“Aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso, yaṃ diṭṭhisampanno puggalo kañci saṅkhāraṃ niccato upagaccheyya, sukhato upagaccheyya, kañci dhammaṃ attato upagaccheyya, mātaraṃ jīvitā voropeyya, pitaraṃ jīvitā voropeyya, arahantaṃ jīvitā voropeyya, duṭṭhacitto tathāgatassa lohitaṃ uppādeyya, saṅghaṃ bhindeyya, aññaṃ satthāraṃ uddiseyya netam ṭhānaṃ vijjatī”ti.

Lokiyassa pana saraṇagamanassa bhavasampadāpi bhogasampadāpi phalameva. Vuttañhetam -

“Ye keci buddhaṃ saraṇaṃ gatāse,
Na te gamissantī apāyabhūmiṃ;
Pahāya mānusaṃ dehaṃ,
Devakāyaṃ paripūressantī”ti.

Aparampi vuttaṃ -

“Atha kho sakko devānamindo asītiyā devatāsahashehi saddhiṃ yenāyasmā mahāmoggallāno tenupasaṅkami...pe... ekamantaṃ ṭhitaṃ kho sakkaṃ devānamindaṃ āyasmā mahāmoggallāno etadavoca - ‘sādhu kho, devānaminda, buddhaṃ saraṇagamaṇaṃ hoti. Buddhaṃ saraṇagamaṇaṃ hetu kho, devānaminda, evamidhekacce sattā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggaṃ lokaṃ upapajjanti. Te aññe deve dasahi ṭhānehi adhigaṇhanti - dibbena āyuna, dibbena vaṇṇena, dibbena sukheṇa, dibbena yasena, dibbena ādhipateyyena, dibbehi rūpehi, dibbehi saddehi, dibbehi gandhehi, dibbehi rasehi, dibbehi phoṭṭhabbehi...pe... dhammaṃ, saṅghaṃ...pe... phoṭṭhabbehi”ti.

Velāmasuttādivasenapi saraṇagamanassa phalaviseso veditabbo. Evaṃ saraṇagamanassa phalaṃ veditabbaṃ.

Lokiyasaraṇagamaṇaṃ cettha tīsu vatthūsu aññāsaṃsayamicchāññādīhi saṃkilissati, na mahājūtikaṃ hoti na mahāvippaṇṇaṃ. Lokuttarassa pana saṃkilesa natthi. Lokiyassa ca saraṇagamanassa duvidho bhedo - sāvajjo, anavajjo ca. Tattha sāvajjo aññasatthārādīsu attasanniyyātānādīhi hoti, so anīṭṭhaphalo. Anavajjo kālakiriyāya, so avipākattā aphalo. Lokuttarassa pana nevatthi bhedo. Bhavantarepi hi ariyasāvako aññaṃ satthāraṃ na uddisatīti evaṃ saraṇagamanassa saṃkilesa ca bhedo ca veditabbo.

Vodānampi ca lokiyasseva yassa hi saṃkilesa, tasseva tato vodānena bhavitabbaṃ. Lokuttaraṃ pana niccavodānamevāti.

Pāṇātipātāti ettha pāṇassa saraseneva patanasabhāvassa antarā eva atipātanaṃ atipāto, saṅkamaṃ patitum adavā sīghaṃ pātanaṃ attho. Atikkamma vā satthādīhi abhibhavitvā pātanaṃ atipāto, pāṇaghātoti vuttaṃ hoti. Pāṇoti cettha

khandhasantāno, yo sattoti voharīyati, paramatthato rūpārūpajīvitindriyaṃ.
Rūpajīvitindriye hi vikopite itarampi taṃsambandhatāya vinassatīti. Tasmīṃ pana
pāṇe pāṇasaññino jīvitindriyupacchedakaupakkamasamuṭṭhāpikā kāyavacīdvārānaṃ
aññataradvārappavattā vadhakacetanā pāṇātipāto. Yāya hi cetanāya
pavattamānassa jīvitindriyassa nissayabhūtesu
upakkamakaraṇahetukamahābhūtapaccayā uppajjanakamahābhūtā purimasadisā na
uppajjanti, visadisā eva uppajjanti, sā tādisappayogasamuṭṭhāpikā cetanā pāṇātipāto.
Laddhūpakkamāni hi bhūtāni purimabhūtāni viya na visadānīti samānajātiyānaṃ
kāraṇāni na hontīti. “Kāyavacīdvārānaṃ aññataradvārappavattā”ti idaṃ manodvāre
pavattāya vadhakacetanāya pāṇātipātātāsambhavadassanaṃ. Kulumbasuttepi hi
“idhekacco samaṇo vā brāhmaṇo vā iddhiṃ ceto vasippatto aññissā kucchigataṃ
gabbhaṃ pāpakena manasā anupekkhitā hotī”ti vijjāmayiddhi adhippetā. Sā ca
vacīdvāraṃ muñcitvā na sakkā nibbattetunti vacīdvāraseneva nippajjati. Ye pana
“bhāvanāmayiddhi tattha adhippetā”ti vadanti, tesāṃ vādo
kusallattikavedanattikavitakkattikabhūmantarehi virujjhati.

Svāyaṃ pāṇātipāto guṇarahitesu tiracchānagatādīsu khuddake pāṇe appasāvajjo,
mahāsarīre mahāsāvajjo. Kasmā? Payogamahantatāya. Payogasamattepi
vatthumahantatādīhi mahāsāvajjo, guṇavantesu manussādīsu appaguṇe pāṇe
appasāvajjo, mahāguṇe mahāsāvajjo. Sarīraguṇānaṃ pana samabhāve sati
kilesānaṃ upakkamānañca mudutāya appasāvajjo, tibbatāya mahāsāvajjo.

Ettha ca payogavatthumahantatādīhi mahāsāvajjatā tehi paccayehi uppajjamānāya
cetanāya balavabhāvato veditabbā. Yathādhippetassa payogassa sahasā
nipphādanavasena sakiccasādhikāya bahukkhattum pavattajavanehi laddhāsevanāya
ca sannīṭṭhāpakacetanāya payogassa mahantabhāvo. Satipi kadāci khuddake ceva
mahante ca pāṇe payogassa samabhāve mahantaṃ hanantassa cetanā tibbatārā
uppajjatīti vatthumahantatāpi cetanāya balavabhāvassa kāraṇaṃ. Iti ubhayampetaṃ
cetanābalavabhāveneva mahāsāvajjatāya hetu hoti. Tathā hantabbassa
mahāguṇabhāve tattha pavattaupakāracetanā viya khattavisesanipphattiyā
apakāracetanāpi balavatī tibbatārā uppajjatīti tassa mahāsāvajjatā daṭṭhabbā. Tasmā
payogavatthuādipaccayānaṃ amahattepi guṇamahantatādipaccayehi cetanāya
balavabhāvavaseneva mahāsāvajjatā veditabbā.

Tassa pāṇo, pāṇasaññitā, vadhakacittaṃ, upakkamo, tena maraṇanti pañca
sambhārā. Pañcasambhārayutto pāṇātipātoti pañcasambhārāvinimutto daṭṭhabbo.
Tesu pāṇasaññitāvadhakacittāni pubbabhāgiyānīpi honti, upakkamo
vadhakacetanāsamūṭṭhāpito. Tassa cha payogā - sāhatthiko, āṇattiko, nissaggiyo,
thāvaro, vijjāmayo, iddhiṃmayoti. Tesu sahatthena nibbatto sāhatthiko. Paresaṃ
āṇāpanavasena pavatto āṇattiko. Ususattiādīnaṃ nissajjanavasena pavatto
nissaggiyo. Opātakhaṇanādivasena pavatto thāvaro. Āthabbaṇikādīnaṃ viya
mantaparijappanapayogo vijjāmayo. Dāṭhākoṭṭanādīnaṃ viya
kammavipākajiddhiṃmayo.

Etthāha - khaṇe khaṇe nirujjhanasabhāvesu saṅkhāresu, ko hantā, ko vā haññati?
Yadi cittacetasikasantāno, so arūpitāya na chedanabhedanādivasena
vikopanasamattho, nāpi vikopaniyo, atha rūpasantāno, so acetanatāya
kaṭṭhakaliṅgarūpamoti na tattha chedanādinā pāṇātipāto labbhati, yathā matasarīre.
Payogopi pāṇātipātassa yathāvutto paharaṇappahārādiko atītesu saṅkhāresu
bhaveyya anāgatesu paccuppannesu vā. Tattha na tāva atītesu anāgatesu ca

sambhavati tesam avijjamānasabhāvattā, paccuppannesu ca saṅkhārānaṃ
khaṇikattā saraseneva nirujjhanasabhāvatāya vināsābhimukhesu nippayojano payogo
siyā, vināsassa ca kāraṇarahitattā na paharaṇappahārādippayogahetukaṃ maraṇaṃ,
nirīhattā ca saṅkhārānaṃ kassa so payogo, khaṇikabhāvena
vadhādhippāyasamakārameva bhijjanakassa yāva
kiriyāpariyosānakālamanaṇaṇaṇato kassa vā paṇātipāto kammabandhoti?

Vuccate - yathāvuttavadhakacetanāsamaṅgī saṅkhārānaṃ puñjo sattasaṅkhāto
hantā. Tena pavattitavadhappayoganimittaṃ apagatusmāviññāṇajīvitindriyo matoti
vohārassa vatthubhūto yathāvuttavadhappayogākaraṇe pubbe viya uddhaṃ
pavattanāraho rūpārūpadhammapuñjo haññati, cittacetasikasantāno eva vā.
Vadhappayogāvisayabhāvepi tassa pañcavokārabhave rūpasantānādhīnavuttitāya
bhūtarūpesu katappayogavasena jīvitindriyavicchedena sopi vicchijjatīti na
paṇātipātassa asambhavo, nāpi ahetuko, na ca payogo nippayojano. Paccuppannesu
saṅkhāresu katappayogavasena tadanantaraṃ uppajjanārahassa saṅkhārakalāpassa
tathā anuppattito khaṇikānañca saṅkhārānaṃ khaṇikamaraṇassa idha
maraṇabhāvena anadhippetattā santatimaraṇassa ca yathāvuttanayena
sahetukabhāvato na ahetukaṃ maraṇaṃ, nirīhakesupi saṅkhāresu yathāpaccayaṃ
uppajjitvā atthibhāvamatteneva attano attano anurūpaphaluppādananiyatāni
kāraṇāniyeva karontīti vuccati, yathā padīpo pakāsetīti, tatheva ghātakavohāro. Na
ca kevalassa vadhādhippāyasahabhuno cittacetasikakalāpassa paṇātipāto icchito,
santānavasena vattamānasseva pana icchitoti attheva paṇātipātena kammabandho.
Santānavasena vattamānānañca padīpādīnaṃ atthakiriyāsiddhi dissatīti. Ayañca
vicāraṇā adinnādānādīsopi yathāsambhavaṃ vibhāvetabbā. Tasmā paṇātipātā. Na
paṭiviratāti appaṭiviratā.

Adinnassa ādānaṃ adinnādānaṃ, parassa haraṇaṃ theyyaṃ corikāti vuttaṃ hoti.
Tattha adinnanti parapariggahitaṃ, yattha paro yathākāmakāritaṃ āpajjanto
adaṇḍāraho anupavajjo ca hoti. Tasmīṃ parapariggahite parapariggahitasaññino
tadādāyakaupakkamasamuṭṭhāpikā theyyacetanā adinnādānaṃ. Taṃ hīne
parasantake appasāvajjaṃ, paṇīte mahāsāvajjaṃ. Kasmā? Vatthupaṇītatāya. Tathā
khuddake parasantake appasāvajjaṃ, mahante mahāsāvajjaṃ. Kasmā?
Vatthumahantatāya payogamahantatāya ca. Vatthusamatte pana sati guṇādhikānaṃ
santake vatthusmīṃ mahāsāvajjaṃ, taṃtaṃguṇādhikaṃ upādāya tato tato
hīnaguṇassa santake vatthusmīṃ appasāvajjaṃ. Vatthuguṇānaṃ pana samabhāve
sati kilesānaṃ payogassa ca mudubhāve appasāvajjaṃ, tibbabhāve mahāsāvajjaṃ.

Tassa pañca sambhārā - parapariggahitaṃ, parapariggahitasaññitā, theyyacittaṃ,
upakkamo, tena haraṇanti. Cha payogā sāhatthikādayova. Te ca kho yathānurūpaṃ
theyyāvahāro, pasayhāvahāro, parikappāvahāro, paṭicchannāvahāro, kusāvahāro
imesaṃ avahārānaṃ vasena pavattā. Ettha ca mantaparijappanena
parasantakaharaṇaṃ vijjāmayo payogo. Vinā mantena tādīsena
iddhānubhāvasiddhena kāyavacīpayogena parasantakassa ākaḍḍhanaṃ iddhimayo
payogoti veditabbo.

Kāmesūti methunasamācāresu. Micchācāroti ekantanindito lāmakācāro. Lakkhaṇato
pana asaddhammādhippāyena kāyadvārappavattā agamanīyaṭṭhānavītikamacetanā
kāmesu micchācāro. Tattha agamanīyaṭṭhānaṃ nāma purisānaṃ tāva
māturakkhitādayo dasa, dhanakkītādayo dasāti vīsati itthiyo, itthīsu pana dvinnaṃ
sārakkhasaparidaṇḍānaṃ, dasannañca dhanakkītādīnanti dvādasannaṃ itthīnaṃ

aññapurisā. Svāyaṃ micchācāro sīlādiguṇarahite agamanīyaṭṭhāne appasāvajjo, sīlādiguṇasampanne mahāsāvajjo. Guṇarahitepi ca abhibhavitvā micchā carantassa mahāsāvajjo, ubhinnaṃ samānacchandatāya appasāvajjo. Samānacchandabhāvepi kilesānaṃ upakkamānañca mudutāya appasāvajjo, tibbatāya mahāsāvajjo. Tassa cattāro sambhārā - agamanīyavattu, tasmim̐ sevanacittam̐, sevanapayogo, maggenamaggappaṭipattiadhivāsananti. Tattha attano ruciyā pavattitassa tayo, balakkārena pavattitassa tayoti anavasesaggahaṇena cattāro daṭṭhabbā, atthasiddhi pana tīheva. Eko payogo sāhatthikova.

Musāti viṣaṃvādanapurekkhārassa atthabhañjako kāyavacīpayogo, viṣaṃvādanādhīpāyena panassa paraviṣaṃvādakakāyavacīpayogasamuṭṭhāpikā cetanā musāvādo. Aparo nayo musāti abhūtaṃ vatthu, vādoti tassa bhūtato tacchato viññāpanaṃ. Tasmā atathaṃ vatthum̐ tathato paraṃ viññāpetukāmassa tathāviññāpanapayogasamuṭṭhāpikā cetanā musāvādo.

So yamatthaṃ bhañjati, tassa appatāya appasāvajjo, mahantatāya mahāsāvajjo. Apica gahaṭṭhānaṃ attano santakaṃ adātukāmatāya natthīti ādinayappavatto appasāvajjo, sakkhinā hutvā atthabhañjanavasena vutto mahāsāvajjo. Pabbajitānaṃ appakampi telaṃ vā sappiṃ vā labhitvā hasādhīpāyena “ajja gāme telaṃ nadī maññe sandatī”ti pūraṇakathānayaena pavatto appasāvajjo, adīṭṭhaṃyeva pana “diṭṭha”ntiādinā nayaena vadantānaṃ mahāsāvajjo. Tathā yassa atthaṃ bhañjati, tassa appaguṇatāya appasāvajjo, mahāguṇatāya mahāsāvajjo. Kilesānaṃ mudutibbatāvasena ca appasāvajjamahāsāvajjatā labbhateva.

Tassa cattāro sambhārā - atathaṃ vatthu, viṣaṃvādanacittam̐, tajjo vāyāmo, parassa tadatthavijānananti. Viṣaṃvādanādhīpāyena hi payoge katepi parena tasmim̐ atthe aviññāte viṣaṃvādanassa asijjhanato parassa tadatthavijānanampi eko sambhāro vedītabbo. Keci pana “abhūtavacanaṃ, viṣaṃvādanacittam̐, parassa tadatthavijānananti tayo sambhārā”ti vadanti. Sace pana paro dandhatāya vicāretvā tamatthaṃ jānāti, sannīṭṭhāpakacetanāya pavattattā kiriyāsamuṭṭhāpakacetanākkhaṇeyeva musāvādakammunā bajjhati.

Surāti piṭṭhasurā, pūvasurā, odanasurā, kiṇṇapakkhittā, sambhārasaṃyuttāti pañca surā. Merayanti pupphāsavo, phalāsavo, madhvāsavo, gulāsavo sambhārasaṃyuttoti pañca āsavā. Tadubhayampi madanīyaṭṭhena majjaṃ. Yāya cetanāya taṃ pivati, sā pamādakāraṇattā pamādaṭṭhānaṃ. Lakkhaṇato pana yathāvuttassa surāmerayasaṅkhātassa majjassa bījato paṭṭhāya madavasena kāyadvārappavattā pamādacetanā surāmerayamajjapamādaṭṭhānaṃ. Tassa majjabhāvo, pātukamyatācittam̐, tajjo vāyāmo, ajjhoharaṇanti cattāro sambhārā. Akusalacitteneva cassa pātābato ekantena sāvajjabhāvo. Ariyasāvakānaṃ pana vatthum̐ ajānantānaṃpi mukhaṃ na pavisati, pageva jānantānaṃ. Aḍḍhapasatamattassa pānaṃ appasāvajjaṃ, addhāḥhakamattassa pānaṃ tato mahantaṃ mahāsāvajjaṃ, kāyasañcālanasamatthaṃ bahuṃ pivitvā gāmaghātakādīkammaṃ karontassa mahāsāvajjameva. Pāpakammañhi pāṇātipātaṃ patvā khīṇāsava mahāsāvajjaṃ, adinnādānaṃ patvā khīṇāsavassa santake mahāsāvajjaṃ, micchācāraṃ patvā khīṇāsavāya bhikkhuniyā vītikkame, musāvādaṃ patvā musāvādena saṅghabhede, surāpānaṃ patvā kāyasañcālanasamatthaṃ bahuṃ pivitvā gāmaghātakādīkammaṃ mahāsāvajjaṃ. Sabbehipi cetehi musāvādena saṅghabhedova mahāsāvajjo. Tañhi katvā kappam̐ niraye paccati.

Idāni etesu sabhāvato, ārammaṇato, vedanato, mūlato, kammato, phalatoti chahi ākārehi vinicchayo veditabbo. Tattha sabhāvato pāṇātipātādayo sabbepi cetanāsabhāvāva. Ārammaṇato pāṇātipāto jīvitindriyārammaṇato saṅkhārārammaṇo, adinnādānaṃ sattārammaṇaṃ vā saṅkhārārammaṇaṃ vā, micchācāro phoṭṭhabbavasena saṅkhārārammaṇo, sattārammaṇoti eke. Musāvādo sattārammaṇo vā saṅkhārārammaṇo vā, surāpānaṃ saṅkhārārammaṇaṃ. Vedanato pāṇātipāto dukkhavedano, adinnādānaṃ tivedanaṃ, micchācāro sukhamajjhattivavasena dvivedano, tathā surāpānaṃ. Sanniṭṭhāpakacittena pana ubhayampi majjhattivavedanaṃ na hoti. Musāvādo tivedano. Mūlato pāṇātipāto dosamohavasena dvimūlako, adinnādānaṃ musāvādo ca dosamohavasena vā lobhamohavasena vā, micchācāro surāpānañca lobhamohavasena dvimūlaṃ. Kammato musāvādo yevettha vacīkammaṃ, sesaṃ catubbidhampi kāyakammameva. Phalato sabbepi apāyūpapattiphalā ceva sugatīyampi appāyukatādinānāvidhaaniṭṭhaphalā cāti evamettha sabhāvādito vinicchayo veditabbo.

Appaṭiviratāti samādānaviratiyā sampattaviratiyā ca abhāvena na paṭiviratā. Dussīlāti tato eva pañcasīlamattassāpi abhāvena nissīlā. Pāpadhammāti lāmakadhammā, hīnācārā. Pāṇātipātā paṭiviratoti sikkhāpadasamādānena pāṇātipātato virato, ārakā ṭhito. Esa nayo sesesupi.

Idhāpi pāṇātipātāveramaṇiādīnaṃ sabhāvato ārammaṇato, vedanato, mūlato, kammato, samādānato, bhedato, phalato ca viññātabbo vinicchayo. Tattha sabhāvato pañcapi cetanāyopi honti viratīyopi, virativasena pana desanā āgatā. Yā pāṇātipātā viramantassa “yā tasmim samaye pāṇātipātā ārati viratī”ti evaṃ vuttā kusalacittasampayuttā viratī. Sā pabhedato tividhā - sampattavirati, samādānavirati, samucchedavirati. Tattha asamādinna sikkhāpadānaṃ attano jātivayabāhusaccādīni paccavekkhitvā “ayuttametaṃ amhākaṃ kātu”nti sampattavattuma avītikkamantānaṃ uppajjamānā viratī sampattavirati nāma.

Samādinna sikkhāpadānaṃ sikkhāpadasamādāne taduttari ca attano jīvitampi pariccajītvā vatthuma avītikkamantānaṃ uppajjamānā viratī samādānavirati nāma. Ariyamaggasampayuttā pana viratī samucchedavirati nāma, yassā uppattito paṭṭhāya ariyapuggalānaṃ “pāṇaṃ ghātessāmā”ti cittampi na uppajjati. Tāsu samādānavirati idhāhippetā.

Ārammaṇato pāṇātipātādīnaṃ ārammaṇāneva etesaṃ ārammaṇāni. Vītikkamitabbato yeva hi viratī nāma hoti. Yathā pana nibbānārammaṇo ariyamaggo kilese pajahati, evaṃ jīvitindriyādiārammaṇāyeva ete kusala dhammā pāṇātipātādīni dussīlyāni pajahanti. Vedanato sabbāpi sukhavedanāva.

Mūlato ñāṇasampayuttacittena viramantassa alobhaadosaamohavasena timūlā honti, ñāṇavippayuttacittena viramantassa alobhaadosavasena dvimūlā. Kammato musāvādā veramaṇi vacīkammaṃ, sesā kāyakammaṃ. Samādānato aññassa garuṭṭhāniyassa santike taṃ alabhantena sayameva vā pañca sīlāni ekajjhaṃ pāṭiyekkaṃ vā samādiyanta samādinna honti. Bhedato gahaṭṭhānaṃ yaṃ yaṃ vītikkantaṃ, taṃ tadeva bhijjati, itaraṃ na bhijjati. Kasmā? Gahaṭṭhā hi anibaddhasīlā honti, yaṃ yaṃ sakkonti, taṃ tadeva rakkhanti. Pabbajitānaṃ pana ekasmim vītikkante sabbāni bhijjantīti.

Phalatoti pāṇātipātā veramaṇiyā cettha aṅgapaccaṅgasampannatā,
ārohapariṇāhasampatti, javanasampatti, suppatitṭhitapādatā, cārutā, mudutā, sucitā,
sūratā, mahabbalatā, vissaṭṭhavacanatā, sattānaṃ piyamanāpatā, abhijjaparisatā,
acchambhitā, duppadhamṣiyatā, parūpakkamena amaraṇatā, mahāparivāratā,
suvaṇṇatā, susaṇṭhānatā, appābādhatā, asokatā, piyamanāpehi avippayogo,
dīghāyukatāti evamādīni phalāni.

Adinnādānā veramaṇiyā mahādhanadhaññatā, anantabhogātā, thirabhogātā,
icchitānaṃ bhogānaṃ khippaṃ paṭilābho, rājādīhi asādhāraṇabhogātā, ulārabhogātā,
tattha tattha jeṭṭhakabhāvo, natthibhāvassa ajānanatā, sukhavihāritāti evamādīni.

Abrahmacariyā veramaṇiyā vigatapaccatthikatā, sabbasattānaṃ piyamanāpatā,
annapānavatthacchādanādīnaṃ lābhitā, sukhasupanatā, sukhaṭṭibujjhanatā,
apāyabhayavimokkho, itthibhāvanapuṃsakabhāvānaṃ abhabbatā, akkodhanatā,
saccakāritā, amaṇkutā, ārādhanaasukhatā, paripuṇṇindriyatā, paripuṇṇalakkaṇatā,
nirāsaṅkatā, appossukkatā, sukhavihāritā, akuto bhayaṭā, piyavippayogābhāvoti
evamādīni. Yasmā pana micchācārāveramaṇiyā phalānīpi ettheva antogadhāni,
tasmā.

Musāvādā veramaṇiyā vipasannindriyatā, vissaṭṭhamadhurabhāṇitā,
samasitasuddhadantatā, nātithūlatā, nātikisatā, nātirassatā, nātidiḥhatā,
sukhasamphassatā, uppalagandhamukhatā, sussūsakaparisatā, ādeyyavacanatā,
kamaladalasadisamudulohitanujivhatā, alīnatā, anuddhatatāti evamādīni.

Surāmerayamajjapamādatṭhānā veramaṇiyā atītānāgatapaccuppannesu
kiccakaraṇīyesu appamādatā, ñāṇavantatā, sadā upatṭhitassatitā, uppannesu
kiccakaraṇīyesu ṭhānupattikapaṭibhānavantatā, analasatā, ajaḷatā, anumattatā,
acchambhitā, asārambhitā, anissukitā, amaccharitā, saccavāditā,
apisuṇaapharusaasamphappalāpavāditā, kataññutā, kataveditā, cāgavantatā,
sīlavantatā, ujukatā, akkodhanatā, hirottappasampannatā, ujudiṭṭhitā, mahantatā,
paṇḍitatā, atthānatthakusalatāti evamādīni phalāni. Evamettha
pāṇātipātāveramaṇiādīnampi sabhāvādito vinicchayo veditabbo.

Sīlavāti yathāvuttapañcasīlavasena sīlavā. Kalyāṇadhammoti sundaradhammo,
saraṇagamanaparidīpitāya diṭṭhisampattiyā sampannapaññoti attho. Yo pana putto
mātāpitūsu assaddhesu dussīlesu ca sayampi tādiso, sopi avajāto yevāti veditabbo.
Assaddhiyādayo hi idha avajātabhāvassa lakkhaṇaṃ vuttā, te ca tasmīṃ saṃvījanti.
Mātāpitāro pana upādāya puttassa atijātādibhāvo vuccatīti.

Yo hoti kulagandhanoti kulacchedako kulavināsako. Chedanattho hi idha
gandhasaddo, “uppalagandhapaccatthikā”tiādīsu viya. Keci pana “kuladhamasano”ti
paṭhanti, so evattho.

Ete kho puttā lokasminti ete atijātādayo tayo puttā eva imasmīṃ sattaloke puttā
nāma, na ito vinimuttā atthi. Imesu pana ye bhavanti upāsakā ye
saraṇagamanasampattiyā upāsakā bhavanti kammassakatāñāṇena kammassa
kovidā, te ca paṇḍitā pañnavanto, pañcasīladassīlena sampannā paripuṇṇā.
Yācakānaṃ vacanaṃ jānanti, tesam mukhākārā dāssaneneva adhippāyapūraṇatoti
vadaññū, tesam vā “dehī”ti vacanaṃ sutvā “ime pubbe dānaṃ adatvā evambhūtā,
mayā pana evaṃ na bhavitabba”nti tesam pariccāgena tadatthaṃ jānantīti vadaññū,
paṇḍitānaṃ vā kammassakatādidīpakaṃ vacanaṃ jānantīti vadaññū. “Padaññū”ti ca

paṭhanti, padāniyā pariccāgasīlāti attho. Tato eva vigatamaccheramalattā vītamaccharā. Abbhaghaṇāti abbhasaṅkhātā ghaṇā, ghaṇameghapaṭalā vā mutto candoviya, upāsakādīparisāsu khattiyādīparisāsu ca virocare virocanti, sobhaṇṭīti attho.

Pañcamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Avuṭṭhikasuttavaṇṇanā

75. Chaṭṭhe avuṭṭhikasamoti avuṭṭhikameghasamo. Ekacco hi megho satapaṭalasahassapaṭalo hutvā uṭṭhahitvā thananto gajjanto vijjotanto ekaṃ udakabindumpi apātetvā vigacchati, tathūpamo ekacco puggaloti dassento āha “avuṭṭhikasamo”ti. Padesavassīti ekadesavassimeghasamo. Padesavassī viyāti hi padesavassī. Ekacco ekasmiṃyeva tṭhāne tṭhesu manussesu yathā ekacce tementi, ekacce na tementi, evaṃ mandaṃ vassati, tathūpamaṃ ekaccaṃ puggalaṃ dasseti “padesavassī”ti. Sabbatthābhivassīti sabbasmiṃ pathavīpabbatasamuddādike jagatippadese abhivassimeghasamo. Ekacco hi sakalacakkavāḷagabbhaṃ pattharivā sabbatthakameva abhivassati, taṃ cātuddīpikamahāmeghaṃ ekaccassa puggalassa upamaṃ katvā vuttaṃ “sabbatthābhivassī”ti.

Sabbesānanti sabbesaṃ, ayameva vā pāṭho. Na dātā hotīti adānasīlo hoti, thaddhamaccharitāya na kassaci kiñci detīti attho. Idāni dānassa khettaṃ deyyadhammaṇca vibhāgena dassetuṃ “samaṇabrāhmaṇā”tiādimāha. Tattha samitapāpasamaṇā ceva pabbajjamattasamaṇā ca bāhitapāpabrāhmaṇā ceva jātīmattabrāhmaṇā ca idha “samaṇabrāhmaṇā”ti adhippetā. Kapaṇā nāma duggatā daliddamanussā. Addhikā nāma pathāvino paribbayavihīnā. Vanibbakā nāma ye “iṭṭhaṃ detha kantaṃ manāpaṃ kālena anavajjaṃ udaggacittā pasannacittā, evaṃ dentā gacchatha sugatiṃ, gacchatha brahmaloka”ntiādinā nayena dāne niyojantā dānassa vaṇṇaṃ thomentā vicaranti. Yācakā nāma ye kevalaṃ “muṭṭhimattaṃ detha, pasatamattaṃ detha, sarāvamattaṃ dethā”ti appakampi yācamānā vicaranti. Tattha samaṇabrāhmaṇaggahaṇena guṇakhettaṃ upakārikhettaṇca dasseti, kapaṇādiggahaṇena karuṇākhettam. Annanti yaṃkiñci khādanīyaṃ bhojanīyaṃ. Pānanti ambapānādīpānakaṃ. Vatthanti nivāsanapārūpanādiacchādanaṃ. Yānanti rathavayhādi antamaso upāhanaṃ upādāya gamanasādhanaṃ. Mālāti ganthitāganthitabhedam sabbam pupphaṃ. Gandhanti yaṃkiñci gandhajātaṃ pisitaṃ apisitaṃ gandhūpakaraṇaṇca. Vilepananti chavirāgakaraṇaṃ. Seyyāti mañcapīṭhādi ceva pāvārakojavādi ca sayitabbavatthu. Seyyaggahaṇena cettha āsanampi gahitanti daṭṭhabbaṃ. Āvasathanti vātātapādīparissayavinodanaṃ patissayaṃ. Padīpeyyanti dīpakapallikādīpadīpūpakaraṇaṃ.

Evaṃ kho, bhikkhave vijjamānēpi deyyadhamme paṭiggāhakānaṃ evaṃ dātābbavatthuṃ sabbena sabbam adento puggalo avassikameghasadiṣo hoti. Idam vuttaṃ hoti - bhikkhave, yathā so megho satapaṭalasahassapaṭalo hutvā uṭṭhahitvā na kiñci vassi vigacchati, evameva yo uḷāraṃ vipulaṇca bhogaṃ saṃharitvā gehaṃ āvasanto kassaci kaṭacchumattaṃ bhikkham vā uḷūkamattaṃ yāguṃ vā adatvā vigacchati, vivaso maccuvasaṃ gacchati, so avuṭṭhikasamo nāma hotīti. Iminā nayena sesesupi nigamanaṃ veditabbaṃ. Imesu ca tīsu puggalesu paṭhamo ekaṃseneva garahitabbo, dutiyo paṣaṃsanīyo, tatiyo, paṣaṃsanīyataro. Paṭhamo vā ekanteneva sabbanihīno, dutiyo majjhimo, tatiyo uttamoti veditabbo.

Gāthāsu samaṇeti upayogavasena bahuvacanaṃ tathā sesesupi. Laddhānāti labhivā, samaṇe dakkhiṇeyye pavāretvā puṭṭho na saṃvibhajati. Annaṃ pānañca bhojananti annaṃ vā pānaṃ vā aññaṃ vā bhuñjitabbayuttakaṃ bhojanaṃ, taṃ na saṃvibhajati. Ayañhettha saṅkhepattho - yo atthikabhāvena upagate sampatiggāhake labhivā annādinā saṃvibhāgamattampi na karoti, kiṃ so aññaṃ dānaṃ dassati, taṃ evarūpaṃ thaddhammacchariyaṃ purisādhamaṃ nihīnapuggalaṃ paṇḍitā avuṭṭhikasamoti āhu kathayantīti.

Ekaccānaṃ na dadātīti vijjamānēpi mahati dātabbadhamme ekesaṃ sattānaṃ tesu kodhavasena vā, deyyadhamme lobhavasena vā na dadāti. Ekaccānaṃ paveccatīti ekesaṃyeva pana dadāti. Medhāvinoti paññavanto paṇḍitā janā.

Subhikkhavācoti yo upagatānaṃ yācakānaṃ “annaṃ detha, pānaṃ dethā”tiādinā taṃ taṃ dāpeti, so sulabhabhikkhatāya subhikkhā vācā etassāti subhikkhavāco. “Subhikkhavassī”tipi paṭhanti. Yathā loko subhikkho hoti, evaṃ sabbatthābhivassitamahāmegho subhikkhavassī nāma hoti. Evamayampi mahādānehi sabbatthābhivassī subhikkhavassīti. Āmodamāno pakiretīti tuṭṭhahaṭṭhamānaso sahatthena dānaṃ dento paṭiggāhakakhette deyyadhammaṃ pakirento viya hoti, vācāyapi “detha dethā”ti bhāsati.

Idāni naṃ subhikkhavassitabhāvaṃ dassetuṃ “yathāpi megho”tiādi vuttaṃ. Tatrāyaṃ saṅkhepattho - yathā mahāmegho paṭhamaṃ mandanigghosena thanayitvā puna sakalanadīkandarāni ekaninnādaṃ karonto gajjayitvā pavassati, sabbatthakameva vārinā udakena thalaṃ ninnañca abhisandanto pūreti ekoghaṃ karoti, evameva idha imasmiṃ sattaloke ekacco uḷārapuggalo sabbasamatāya so mahāmegho viya vassitabbattā tādiso yathā dhanam uṭṭhānādhigataṃ attano uṭṭhānavīriyābhiniḃbattaṃ hoti, evaṃ analaso hutvā tañca dhammena ñāyena saṃharitvā tannibbattena annena pānena aññaṃ ca deyyadhammena patte sampatte vanibbake sammā sammadeva desakālānurūpañceva icchānurūpañca tappeti sampavāretīti.

Chaṭṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sukhapatthanāsuttavaṇṇanā

76. Sattame sukhānīti sukhanimittāni. Patthayamānoti icchamāno ākaṅkhamāno. Sīlanti gahaṭṭhasīlaṃ pabbajitasīlañca. Gahaṭṭho ce gahaṭṭhasīlaṃ, pabbajito ce catupārisuddhisīlanti adhippāyo. Rakkheyyāti samādiyitvā avītikkamanto sammadeva gopeyya. Pasaṃsā me āgacchatūti “mama kalyāṇo kittisaddo āgacchatū”ti icchanto paṇḍito sappañño sīlaṃ rakkheyya. Sīlavato hi gahaṭṭhassa tāva “asuko asukakulassa putto sīlavā kalyāṇadhammo saddho pasanno dāyako kārako”tiādinā parisamajjhe kalyāṇo kittisaddo abbhuggacchati, pabbajitassa “asuko nāma bhikkhu sīlavā vattasampanno sorato sukhasamvāso sagāravo sappatisso”tiādinā...pe... abbhuggacchatīti. Vuttañhetam -

“Puna caparaṃ, gahapatayo, sīlavato sīlasampannassa kalyāṇo kittisaddo abbhuggacchatī”ti.

Tathā -

“Ākaṅkheyya ce, bhikkhave, bhikkhu - ‘sabrahmacārīnaṃ piyo cassaṃ manāpo, garu ca bhāvanīyo cā’ti, sīlesvevassa paripūrakārī”tiādi.

Bhogā me uppajjantūti ettha gahaṭṭhassa tāva sīlavato kalyāṇadhammassa yena yena sippaṭṭhānena jīvikam kappeti - yadi kasiyā, yadi vaṇijjāya, yadi rājaporisena, taṃ taṃ yathākālaṃ yathāvidhiṃ ca ativiya appamattabhāvato athassa anuppannā ceva bhogā uppajjanti, uppannā ca bhogā phāṭiṃ gamissanti. Pabbajitassa pana sīlācārasampannassa appamādavihāriṣṣa sato sīlasampannassa sīlasampadāya appicchatādiguṇesu ca pasannā manussā uḷāruḷāre paccaye abhiharanti, evamassa anuppannā ceva bhogā uppajjanti, uppannā ca thirā honti. Tathā hi vuttaṃ -

“Puna caparam, gahapatayo, sīlavā sīlasampanno appamādādhikaraṇam mahantaṃ bhogakkhandham adhigacchatī”ti.

Tathā -

“Ākaṅkheyya ce, bhikkhave, bhikkhu - ‘lābhī assa cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārāna’nti, sīlesvevassa paripūrakārī”ti ca -

Sesaṃ vuttanayameva.

Gāthāsu patthayānoti patthayanto. Tayo sukheti tīṇi sukhāni. Vittalābhanti dhanalābham, bhoguppattinti attho. Visesto cettha paṣaṃsāya cetasikasukham, bhogehi kāyikasukham, itarena upapattisukham; tathā paṭhamena diṭṭhadhammasukham, tatiyena samparāyasukham, dutiyena ubhayasukham gahitanti veditabham.

Idāni paṣaṃsādikāraṇassa sīlassa viya paṣaṃsādīnampi visesakāraṇam pāpamittaparivajjanaṃ kalyāṇamittasevanaṃ ca ādīnavānisaṃsehi saddhiṃ dassento “akaronto”tiādīmāha. Tattha saṅkiyoti pāpasmim parisaṅkitabbo “addhā iminā pāpaṃ kataṃ vā karissati vā, tathā hesa pāpapurisehi saddhiṃ saṅcaratī”ti. Assāti imassa pāpajanasevino puggalassa upari, assa vā puggalassa avaṇṇo abhūtopi pāpajanasevitāya ruhati virūḷhiṃ vepullaṃ āpajjati pattharati. Assāti vā bhummatthe sāmivacanaṃ, tasmim puggaleti attho. Sa ve tādisako hotīti yo yādisaṃ pāpamittaṃ vā kalyāṇamittaṃ vā bhajati upasevati ca, so puggalo bhūmibhāgavasena udakaṃ viya tādisova hoti, pāpadhammo kalyāṇadhammo vā hoti. Kasmā? Sahavāso hi tādiso; yasmā sahavāso saṃsaggo uparāgo viya phalikamaṇīsu purisaupanissayabhūtaṃ puggalākāraṃ gāhāpeti, tasmā pāpapuggalena saha vāso na kātabboti adhippāyo.

Sevamāno sevamānanti paraṃ pakatisuddham puggalaṃ kālena kālaṃ attānaṃ sevamānaṃ sevamāno bhajamāno pāpapuggalo, tena vā seviyamāno. Samphuṭṭho samphusanti tena pakatisuddhena puggalena sahavāsenā saṃsaggena samphuṭṭho pāpapuggalo sayampi, tathā taṃ phusanto. Saro diddho kalāpaṃ vāti yathā nāma saro visena diddho litto sarakalāpagato sarasamūhasaṅkhātaṃ sarakalāpaṃ attanā phuṭṭhaṃ alittampi upalimpati, evaṃ pāpena upalepabhayā dhīroti dhitisampannattā dhīro paṇḍitapuriso pāpasahāyo na bhavēyya.

Pūtimacchaṃ kusaggenāti yathā kucchitabhāvena pūtibhūtaṃ macchaṃ kusatiṇaggena yo puriso upanayhati puṭabandhavasena bandhati, tassa te kusā apūtikāpi pūtimacchasambandhena pūti duggandhameva vāyanti. Evaṃ bālūpasevanāti evaṃsampaḍā bālajanūpasevanā daṭṭhabbā. Evaṃ dhīrūpasevanāti

yathā asurabhinopi pattā tagarasambandhena surabhiṃ vāyanti, evaṃ paṇḍitūpasevanā pakatīyā asīlavato sīlasamādānādivasena sīlagandhavāyanassa kāraṇaṃ hoti.

Tasmāti yasmā akalyāṇamittasevanāya kalyāṇamittasevanāya ca ayaṃ ediso ādīnavo ānisaṃso ca, tasmā pattapuṭasseva palāsapuṭassa viya duggandhasugandhavatthusamṣaggena asādhūsādhujanasannissayena ca. Ñatvā sampākamattanoti attano dukkhudrayaṃ sukhudrayaṃ phalanipphattiṃ ñatvā jānitvā asante pāpamitte na upaseveyya, sante upasante vantadose pasatthe vā paṇḍite seveyya. Tathā hi asanto nirayaṃ nenti, santo pāpenti suggatinti. Iti bhagavā paṭhamagāthāya yathāvuttāni tīṇi sukhanimittāni dassetvā tato parāhi pañcahi gāthāhi paṭipakkhapaṭivajjanena saddhiṃ paṃsaṃsukhassa āgamaṇaṃ dassetvā osānagāthāya tiṇṇampi sukhānaṃ āgamanakāraṇena saddhiṃ osānasukhaṃ dasseti.

Sattamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Bhidurasuttavaṇṇanā

77. Atthame bhidurāyanti bhiduro ayaṃ. Kāyoti rūpakāyo. So hi aṅgapaccaṅgānaṃ kesādīnaṃ samūhaṭṭhena, evaṃ kucchitānaṃ jegucchānaṃ āyo uppattidesotipi kāyo. Tatrāyaṃ vacanattho - āyanti etthāti āyo. Ke āyanti? Kucchitā kesādayo. Iti kucchitānaṃ āyotipi kāyo. Atthato pana catusantativasena pavattamānānaṃ bhūtopādāyadhammānaṃ puñjo. Idaṃ vuttaṃ hoti - bhikkhave, ayaṃ catumahābhūtamayo rūpakāyo bhiduro bhedanasīlo bhedanasabhāvo khaṇe khaṇe viddhaṃsanasabhāvoti. “Bhindarāya”ntipi pāṭho, so evattho. Viññāṇanti tebhūmaṃ kusalādicittaṃ. Vacanattho pana - taṃ taṃ ārammaṇaṃ vijānātīti viññāṇaṃ. Yañhi sañjānanapajānanavidhuraṃ ārammaṇavijānanaṃ upaladdhi, taṃ viññāṇaṃ. Virāgadhamaṃ virajjanadhammaṃ, palujjanasabhāvanti attho. Sabbe upadhīti khandhūpadhi, kilesūpadhi, abhisāṅkhārūpadhi, pañcakāmaguṇūpadhīti ete “upadhīyati ettha dukkha”nti upadhisaññitā sabbepi upādānakkhandhakilesābhisaṅkhārappañcakāmaguṇadhammā hutvā abhāvaṭṭhena aniccā, udayabbayappaṭipīḷanaṭṭhena dukkhā, jarāya maraṇena cāti dvidhā vipariṇāmetabbasabhāvatāya pakativijahanaṭṭhena vipariṇāmadhammā. Evamettha aniccadassanasukhatāya rūpadhamme viññāṇaṃ visumaṃ gahetvā puna upadhivibhāgena sabbepi tebhūmakadhamme ekajjhaṃ gahetvā aniccadukkhānupassanāmukhena tathābujjhanakānaṃ puggalānaṃ ajjhāsayena sammasanacāro.kathito. Kāmañcettha lakkhaṇadvayameva pāḷiyaṃ āgataṃ, “yaṃ dukkhaṃ, tadanattā”ti pana vacanato dukkhalakkhaṇeneva anattalakkhaṇampi dassitamevāti veditabbaṃ.

Gāthāyaṃ upadhīsu bhayaṃ disvāti upadhīsu bhayatupaṭṭhānaññāvasena bhayaṃ disvā, tesāṃ bhāyitabbataṃ passitvā. Iminā balavavipassanaṃ dasseti. Bhayatupaṭṭhānaññānameva hi vibhajitvā visesavasena ādīnavānupassanā nibbidānupassanāti ca vuccati. Jātimaraṇamaccagāti evaṃ sammasanto vipassanāññānaṃ maggena ghaṭetvā maggaparamparāya arahattaṃ patto jātimaraṇaṃ atīto nāma hoti. Kathaṃ? Sampatvā paramaṃ santinti paramaṃ uttamaṃ anuttamaṃ santiṃ sabbasaṅkhārūpasamaṃ nibbānaṃ adhigantvā. Evaṃbhūto ca kālaṃ kaṅkhati bhāvitattoti catunnaṃ ariyamaggānaṃ vasena

bhāvanābhisamayanipphattiyā bhāvitakāyasīlacittapaññattā bhāvitatto maraṇaṃ jīvitañca anabhinandanto kevalaṃ attano khandhapariniḍḍānakālaṃ kaṅkhati udikkhati, na tassa katthaci patthanā hotīti. Tenāha -

“Nābhinandāmi maraṇaṃ, nābhinandāmi jīvitaṃ;
Kālañca paṭikaṅkhāmi, nibbisāṃ bhatako yathā”ti.

Aṭṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dhātusosaṃsandanasuttavaṇṇanā

78. Navame dhātusoti dhātuto. Dhātūti ca ajjhāsayadhātu ajjhāsayasabhāvo adhippeto, yo adhimuttīti vuccati. Saṃsandantīti tāya dhātusabhāgatāya yathādhātu yathāajjhāsayā allīyanti ekato honti. Samentīti tāya eva samānajjhāsayatāya ekacittā hutvā samāgacchanti aññamaññaṃ bhajanti upasaṅkamanti, attano rucibhāvakhantidiṭṭhiyo vā tattha tattha same karontā pavattanti. Hīnādhimuttikāti hīne kāmaguṇādiḍḍhā adhimutti etesanti hīnādhimuttikā, hīnajjhāsayā. Kalyāṇādhimuttikāti kalyāṇe nekkhammādiḍḍhā adhimutti etesanti kalyāṇādhimuttikā, paṇītajjhāsayā. Sace hi ācariyupajjhāyā na sīlavanto, antevāsikasaddhivihārikā ca sīlavanto, te ācariyupajjhāyepi na upasaṅkamanti, attano sadise sārubbhikkhūyeva upasaṅkamanti. Sace pana ācariyupajjhāyā sīlavanto, itare na sīlavanto, tepi na ācariyupajjhāye upasaṅkamanti, attano sadise hīnādhimuttikeyeva upasaṅkamanti. Evaṃ upasaṅkamaṇaṃ pana na kevalaṃ etarahi eva, atha kho atītānāgatepīti dassento “atītampi, bhikkhave”tiādimāha. Saṅkhepato saṃkilesadhammesu abhinivīṭṭhā hīnādhimuttikā, vodānadhammesu abhinivīṭṭhā kalyāṇādhimuttikā.

Idaṃ pana dussīlānaṃ dussīlasevanameva, sīlavantānaṃ sīlavantasevanameva, duppaññānaṃ duppaññasevanameva, paññavantānaṃ paññavantasevanameva ko niyāmetīti? Ajjhāsayadhātu niyāmeti. Sambahulā kira bhikkhū ekasmiṃ gāme bhikkhācāraṃ caranti. Te manussā bahuṃ bhattaṃ āharitvā pattāni pūretvā “yathāsabhāgaṃ paribhuñjathā”ti vatvā uyyojesuṃ. Bhikkhū āhaṃsu “āvuso, manussā dhātusaṃyuttakamme payojentī”ti. Evaṃ ajjhāsayadhātu niyāmetīti. Dhātusaṃyuttena ayamatto dīpetabbo - gijjhakūṭapabbatasmiñhi gilānaseyyāya nipanno bhagavā ārakkhatthāya parivāretvā vasantesu sārīputtamoggallānādīsu ekamekaṃ attano parisāya saddhiṃ caṅkamantaṃ oloketvā bhikkhū āmantesi “passatha no tumhe, bhikkhave, sārīputtaṃ sambahulehi bhikkhūhi saddhiṃ caṅkamantanti. Evaṃ, bhante. Sabbe kho ete, bhikkhave, bhikkhū mahāpañña”ti sabbāṃ vitthāretabbāṃ.

Gāthāsu saṃsaggāti saṃkilesato saḥavāsādivasena samāyogato, atha vā dassanasamsaggo, savanasamsaggo, samullāpasamsaggo, sambhogasamsaggo, kāyasamsaggoti evaṃ pañcavidhe saṃsagge yato kutoci saṃsaggato. Vanatho jātoti kilesa uppanno maggena asamūhato. Asamsaggena chijjatīti saṃsaggapaṭikkhepena kāyavivekādinā pubbabhāge chijjitvā puna accantāsamsaggena samucchedavivekena chijjati pahīyati. Ettāvatā saṅkhepato hīnādhimuttiyā samudayo atthaṅgamo ca dassito hoti.

Yasmā pana te saṃsaggā te ca kilesā kosajjasena uppajjanti ceva vaḍḍhanti ca, na vīriyārambhavasena, tasmā hīnādhimuttike kusītapuggale vajjetvā kalyāṇādhimuttike āraddhavīriye sevantena asamsaggena saṃsaggajo vanatho chinditabboti

yathāvuttamattham vitthārato dassento kusītasevanāya tāva ādīnavam pakāsetum
“parittam dāru”ntiādimāha.

Tattha parittam dārunti khuddakam katthamayaṃ kullaṃ. Yathā sīde mahaṇṇaveti
yathā khuddakam kullaṃ āruhitvā mahāsamuddam taritukāmo tīram appatvā
samuddamajjheyya sīdeyya, patitvā macchakacchapabhakkho bhavēyya. Evaṃ
kusītam āgamma, sādhujiṇīpi sīdatīti evameva kusītam vīriyārambharahitam
kilesavasikam puggalam nissāya tena katasamsaggo sādhujiṇīpi parisuddhājiṇo
parisuddhasīlopi samāno hīnasamsaggato uppannehi kāmavitakkādīhi khajjamāno
pāram gantum asamattho samsāraṇṇaveyya sīdati. Tasmāti yasmā evaṃ
anattāhāvo kusītasamsaggo, tasmā tam āgamma ālasiyānuyogena kucchitam
sīdatīti kusītam. Tato eva hīnavīriyam nibbīriyam akalyāṇamittam parivajjēyya.
Ekanteneva pana kāyavivekādīnañceva tadanāvivekādīnañca vasena pavivittehi,
tato eva kilesehi ārakattā ariyehi parisuddhehi nibbānam paṭipēsittabhāvato
pahittattehi ārammaṇalakkhaṇūpaniṇṇānam vasena jhāyanato jhāyīhi sabbakālam
paggahitavīriyatāya āradhaviṇīyehi paṇḍitehi sappaññehiyeva saha āvaseyya
samvaseyyāti.

Navamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Parihānasuttavaṇṇanā

79. Dasame parihānāya samvattantīti avuddhiyā bhavanti, maggādhigamassa
paripanthāya honti. Adhigatassa pana maggassa parihāni nāma natthi. “Tayo
dhammā”ti dhammādhīttānavasena uddīttadhamme puggalādhīttānāya
desanāya vibhajanto “idha, bhikkhave, sekho bhikkhū”tiādimāha.

Tattha kammaṃ āramitabbato ārāmo etassāti kammārāmo. Kamme ratoti
kammarato. Kammārāmatam kammābhiratiṃ anuyutto payuttoti
kammārāmatamanuyutto. Tattha kammaṃ nāma itikattabbam kammaṃ,
seyyathidaṃ - cīvaravicāraṇam, cīvarakaraṇam, upatthambhanaṃ, pattatthavikaṃ,
aṃsabandhanaṃ, kāyabandhanaṃ, dhamakaraṇam, ādhāraṃ, pādakathaliṃ,
sammajjanīti evamādīnam upakaraṇānam karaṇam, yañca vihāre
khaṇḍaphullādīpaṭisaṅkaraṇam. Ekacco hi etāni karonto sakaladivasam etāneva
karoti. Tam sandhāyetam vuttaṃ. Yo pana etesaṃ karaṇavelāyameva etāni karoti,
uddesavelāyam uddesaṃ gaṇhāti, sajjhāyavelāyam sajjhāyati,
cetiyaṅgaṇavattādīkaraṇavelāyam cetiyaṅgaṇavattādīni karoti, manasikāraṇavelāyam
manasikāram karoti sabbatthakakammaṭṭhāne vā pārihāriyakammaṭṭhāne vā, na so
kammārāmo nāma. Tassa tam -

“Yāni kho pana tāni sabrahmacārīnam uccāvacāni kiṃkaraṇīyāni, tattha dakkho hoti
analaso, tatrūpāyāya vīmaṃsāya samannāgato, alam kātuṃ alam samvidhātu”nti -

Ādinā satthārā anuññātakaraṇameva hoti.

Bhassārāmoti yo bhagavatā paṭikkhittarājakathādivasena rattindivam vītināmeti,
ayaṃ bhasse pariyaṇtakārī na hotīti bhassārāmo nāma. Yo pana rattimpi divāpi
dhammam katheti, pañham vissajjeti, ayaṃ appabhasso bhasse pariyaṇtakārīyeva.
Kasmā? “Sannipatitānam vo, bhikkhave, dvayaṃ karaṇīyam - dhammī vā kathā, ariyo
vā tuṇhībhāvo”ti vuttavidhiṃyeva paṭipannoti.

Niddārāmoti yo yāvadatthaṃ udarāvadehakaṃ bhuñjitvā seyyasukhaṃ, passasukhaṃ, middhasukhaṃ anuyuñjati, yo ca gacchantopi nisinnopi ʘhitopi thinamiddhābhibhūto niddāyati, ayaṃ niddārāmo nāma. Yassa pana karajakāyagelaññena cittaṃ bhavaṅgaṃ otarati, nāyaṃ niddārāmo, tenevāha -

“Abhijānāmi kho panāhaṃ, aggivessana, gimhānaṃ pacchime māse pacchābhattaṃ piṇḍapātappaṭikkanto catugguṇaṃ saṅghāṭiṃ paññāpetvā dakkhiṇena passena sato sampajāno niddaṃ okkamitā”ti.

Ettha ca puthujjanakalyāṇakopi sekhotveva veditabbo. Tasmā tassa sabbassapi visesādhigamassa itaresaṃ upari visesādhigamassa ca parihānāya vattantīti veditabbaṃ. Sukkapakkhassa vuttavipariyāyena atthavibhāvanā veditabbā.

Gāthāsu uddhatoti cittavikkhepakarena uddhaccena uddhato avūpasanto. Appakiccassāti anuññātassapi vuttappakārassa kiccassa yuttappayuttakāleyeva karaṇato appakicco assa bhavye. Appamiddhoti “divasaṃ caṅkamaṇa nisajjāyā”tiādinā vuttajāgariyānuyogena niddārahito assa. Anuddhatoti bhassārāmatāya uppajjanakacittavikkhepassa abhassārāmo hutvā parivajjanena na uddhato vūpasantacitto, samāhitoti attho. Sesaṃ pubbe vuttanayattā suviññeyyameva. Iti imasmiṃ vagge paṭhamadutiya pañcamachattasattamaaṭṭhamanavamesu suttesu vaṭṭaṃ kathitaṃ, itaresu vaṭṭavivaṭṭaṃ.

Dasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatīyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthavaggo

1. Vitakkasuttavaṇṇanā

80. Catutthavaggassa paṭhame akusalavitakkāti akosallasambhūtā vitakkā, micchāvitakkāti attho. Anavaññattipaṭisaṃyuttoti ettha anavaññattīti anavaññā parehi attano ahīṭatā aparibhūtātā, “aho vata maṃ pare na avajāneyyu”nti evaṃ pavatto icchācāro, tāya anavaññattiyā paṭisaṃyutto saṃsaṭṭho, taṃ vā ārabha pavatto anavaññattipaṭisaṃyutto vitakko. Tasmā “kathaṃ nu kho maṃ pare gahaṭṭhā ceva pabbajitā ca na orakato daheyyu”nti sambhāvanakamyatāya icchācāre, ʘatvā pavattitavitakkassetāṃ adhivacanaṃ.

Lābhasakkārasiloka paṭisaṃyuttoti cīvarādīlābhena ceva sakkārena ca kittisaddena ca āramaṇakaraṇavasena paṭisaṃyutto. Parānuddayatāpaṭisaṃyuttoti paresu anuddayatāpatirūpakeṇa gehasitapemena paṭisaṃyutto. Yaṃ sandhāya vuttaṃ -

“Saṃsaṭṭho viharati rājūhi rājamahāmattehi brāhmaṇehi gahapatikehi titṭhiyehi titṭhiyasāvakehi sahanandī sahasokī, sukhitesu sukhito, dukkhitesu dukkhito, uppannesu kiccakaraṇīyesu attanāva yogaṃ āpajjati”ti.

Gāthāsu anavaññattiyā paṭisaṃyutto puggalo anavaññattisaṃyutto. Lābhasakkāre gāravo etassa, na dhammeti lābhasakkāragāravo. Sukhadukkhesu amā saha bhavāti amaccā, sahāyasadisā upaṭṭhākā. Tehi gehasitapemavasena saha nandanasīlo sahanandī amaccehi, iminā parānuddayatāpaṭisaṃyuttaṃ vitakkaṃ dasseti. Ārā saṃyojanakkhayāti imehi tīhi vitakkehi abhibhūto puggalo saṃyojanakkhayato arahattato dūre, tassa taṃ dullabhanti attho.

Puttapasunti putte ca pasavo ca. Puttasaddena cettha dārādayo; pasusaddena assamahimsakhattavatthādayo ca saṅgahitā. Vivāheti vivāhakārāpane. Iminā āvāhopi saṅgahito. Saṃharānīti pariggahāni, parikkhārasaṅgahānīti attho. “Santhavānī”ti ca paṭhanti, mittasanthavānīti attho. Sabbattha hitvāti sambandho. Bhabbo so tādiso bhikkhūti so yathāvuttaṃ sabbam papañcam paricajitvā yathā satthārā vuttāya sammāpaṭipattiyā, tathā passitabbato tādiso saṃsāre bhayaṃ ikkhatīti bhikkhu uttamaṃ sambodhiṃ arahattaṃ pattuṃ arahati.

Paṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Sakkārasuttavaṇṇanā

81. Dutiye sakkārenāti sakkārena hetubhūtena, atha vā sakkārenāti sakkārahetunā, sakkārahetukena vā. Sakkārañhi nissāya idhekacce puggalā pāpicchā icchāpakatā icchācāre ṭhatvā “sakkāraṃ nibbattessāmā”ti anekavihitaṃ anesanaṃ appatirūpaṃ āpajjitvā ito cutā apāyesu nibbattanti, apare yathāsakkāraṃ labhitvā tannimittaṃ mānamadamacchariyādivasena pamādaṃ āpajjitvā ito cutā apāyesu nibbattanti. Yaṃ sandhāya vuttaṃ - “sakkārena abhibhūtā pariyādinnaṃcittā”ti. Tattha abhibhūtāti ajjhotthaṭṭā. Pariyādinnaṃcittāti khepitaṃcittā, icchācārena mānamadādinā ca khayam pāpitakusalacittā. Atha vā pariyādinnaṃcittāti parito ādinnaṃcittā, vuttappakārena akusalakoṭṭhāsena yathā kusalaṃcittassa uppattivāro na hoti, evaṃ samantato gahitaṃcittasantānāti attho. Asakkārenāti hīletvā paribhavitvā parehi attani pavattitena asakkārena hetunā, asakkārahetukena vā mānādinā. Sakkārena ca asakkārena cāti kehici pavattitena sakkārena kehici pavattitena asakkārena ca. Ye hi kehici paṭhamaṃ sakkatā hutvā tehiyeva asārabhāvaṃ ṇatvā pacchā asakkatā honti, tādise sandhāya vuttaṃ “sakkārena ca asakkārena cā”ti.

Ettha sakkārena abhibhūtā devadattādayo nidassetabbā. Vuttampi cetam -

“Phalaṃ ve kadaliṃ hanti, phalaṃ veḷuṃ phalaṃ naḷaṃ;
Sakkāro kāpurisaṃ hanti, gabbho assatariṃ yathā”ti.

Sādhūnaṃ upari katena asakkārena abhibhūtā daṇḍakīrājakālīṅgarājamajjharājādayo nidassetabbā. Vuttampi cetam -

“Kisañhi vacchaṃ avakiriya daṇḍakī,
Ucchinnaṃūlo sajano saraṭṭho;
Kukkuḷanāme nirayamhi paccati,
Tassa phuliṅgāni patanti kāye.

“Yo saññate pabbajite avañcayi,
Dhammaṃ bhaṇante samaṇe adūsake;
Taṃ nāḷikeram sunakhā parattha,
Saṅgamma khādanti viphandamānaṃ”.

“Upahacca maṇaṃ majjho, mātāṅgasmim yasassine;
Sapārisajjo ucchinno, majjhāraññaṃ tadā ahū”ti.

Sakkārena ca asakkārena ca abhibhūtā aññatitthiyā nāṭaputtādayo nidassetabbā.

Gāthāsu ubhayanti ubhayena sakkārena ca asakkārena ca. Samādhi na vikampatīti na calati, ekaggabhāvena tiṭṭhati. Kassa pana na calatīti āha “appamādavihārino”ti.

Yo pamādakaradhammānaṃ rāgādīnaṃ suṭṭhu pahīnattā appamādavihārī arahā,
tassa. So hi lokadhammehi na vikampati. Sukhumadiṭṭhivipassakanti
phalasamāpattiatthaṃ sukhumāya diṭṭhiyā paññāya abhiñhaṃ pavattavipassanattā
sukhumadiṭṭhivipassakaṃ. Upādānakkhayārāmanti catunnaṃ upādānānaṃ khayaṃ
pariyosānabhūtaṃ arahattaphalaṃ āramitabbaṃ etassāti upādānakkhayārāmaṃ.
Sesaṃ vuttanayameva.

Dutiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Devasaddasuttavaṇṇanā

82. Tatiye devesūti ṭhapetvā arūpāvacaradeve ceva asaññadeve ca tadaññesu
upapattidevesu. Devasaddāti devānaṃ pītisamudāhārasaddā. Niccharantīti
aññaṃaññaṃ ālāpasallāpavasena pavattanti. Samayā samayaṃ upādāyāti samayato
samayaṃ paṭicca. Idaṃ vuttaṃ hoti - yasmim kāle ṭhitā te devā taṃ kālaṃ āgamma
naṃ passissanti, tato taṃ samayaṃ sampattaṃ āgammāti. “Samayaṃ samayaṃ
upādāyā”ti ca keci paṭhanti, tesam taṃ taṃ samayaṃ paṭiccāti attho. Yasmim
samayeti yadā “aṭṭhikaṅkalūpamā kāmā”tiādinā, “sambādho gharāvāso”tiādinā ca
kāmesu gharāvāse ca ādīnavā, tappaṭipakkhato nekkhamme ānisaṃsā ca sudiṭṭhā
honti, tasmim samaye. Tadā hissa ekantena pabbajjāya cittaṃ namati. Ariyasāvakoti
ariyassa buddhassa bhagavato sāvako, sāvakabhāvaṃ upagantukāmo, ariyasāvako
vā avassaṃbhāvī. Antimabhavikaṃ sāvakabodhisattaṃ sandhāya ayamārambho.
Kesamassuṃ ohāretvāti kese ca massuñca ohāretvā apanetvā. Kāsāyāni vatthāni
acchādetvāti kāsāyena rattatāya kāsāyāni brahmacariyaṃ carantānaṃ
anucchavikāni vatthāni nivāsetvā ceva pārupitvā ca. Agāasmā anagāriyaṃ
pabbajjāya cetetīti agāasmā gharā nikkhamitvā anagāriyaṃ pabbajjaṃ
pabbajeyyanti pabbajjāya ceteti pakappeti, pabbajatīti attho. Ettha ca yasmā
agārassa hitaṃ kasavañijjādikammaṃ agāriyanti vuccati, tañca pabbajjāya natthi,
tasmā pabbajjā anagāriyanti ñātabbā.

Mārenāti kilesamārena. Saṅgāmāya cetetīti yujjhanatthāya cittaṃ uppādeti, māraṃ
abhivijetum sannayhati. Yasmā pana evarūpassa paṭipajjanakapuggalassa
devaputtamāropi antarāyāya upakkamati, tasmā tassapi vasena mārenāti ettha
devaputtamārenātipi attho veditabbo. Tassāpi ayaṃ icchāvighātaṃ karissatevāti.
Yasmā pana pabbajitadivasato paṭṭhāya khuraggato vā paṭṭhāya sīlāni samādiyanto
parisodhento samathavipassanāsu kammaṃ karonto yathārahaṃ
tadaṅgappahānavikkhambhanappahānānaṃ vasena kilesamāraṃ paripādeti nāma,
na yujjhati nāma sampahārassa abhāvato, tasmā vuttaṃ “mārena saddhiṃ
saṅgāmāya cetetī”ti.

Sattannanti koṭṭhāsato sattannaṃ, pabhedato pana te sattatiṃsa honti. Kathaṃ?
Cattāro satipaṭṭhānā, cattāro sammappadhānā, cattāro iddhipādā, pañcindriyāni,
pañca balāni, satta bojjhaṅgā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggoti. Evaṃ pabhedato
sattatiṃsavidhāpi satipaṭṭhānādikoṭṭhāsato satteva hontīti vuttaṃ “sattanna”nti.
Bodhipakkhiyānanti bujjhanatṭhena bodhīti laddhanāmassa ariyapuggalassa
maggāñānasseva vā pakkhe bhavānaṃ bodhipakkhiyānaṃ, bodhikoṭṭhāsiyānanti
attho. “Bodhipakkhikāna”ntipi pāṭho, bodhipakkhavantānaṃ, bodhipakkhe vā
niyuttānanti attho. Bhāvanānuyogamanuyuttoti vipassanaṃ ussukkāpetvā

ariyamaggabhāvanānuyogamanuyutto. Vipassanākkhaṇe hi satipaṭṭhānādayo pariyāyena bodhipakkhiyā nāma, maggakkhaṇeyeva pana te nippariyāyena bodhipakkhiyā nāma honti.

Āsavānaṃ khayāti kāmāsavādīnaṃ sabbesaṃ āsavānaṃ khayā. Āsavesu hi khīṇesu sabbe kilesā khīṇāyeva honti. Tena arahattamaggo vutto hoti. Anāsavanti āsavavirahitaṃ. Cetovimuttiṃ paññāvimuttinti ettha cetovacanena arahattaphalasamādhī, paññāvacanena taṃsampayuttā ca paññā vuttā. Tattha samādhī rāgato vimuttattā cetovimutti, paññā avijjāya vimuttattā paññāvimuttīti veditabbā. Vuttañhetam bhagavatā -

“Yo hissa, bhikkhave, samādhī, tadassa samādhindriyaṃ. Yā hissa, bhikkhave, paññā, tadassa paññindriyaṃ. Iti kho, bhikkhave, rāgavirāgā cetovimutti, avijjāvirāgā paññāvimutti”ti.

Apicettha samathaphalaṃ cetovimutti, vipassanāphalaṃ paññāvimuttīti veditabbā. Diṭṭheva dhammeti imasmiṃyeva attabhāve. Sayam abhiññā sacchikatvāti attanāyeva abhivisiṭṭhāya paññāya paccakkham katvā aparappaccayena ñatvā. Upasampajja viharatīti pāpuṇitvā sampādetvā viharati. Tameva saṅgāmasīsaṃ abhivijjiya ajjhāvasatīti māraṃ abhivijjinitvā vijitavijayattā tena katasāṅgāmasaṅkhātassa ariyamaggassa sīsabhūtaṃ arahattaphalasamāpattiissariyaṭṭhānaṃ, abhibhavanto āvasati, samāpajjati icceva attho. Ime ca devasaddā diṭṭhasaccesu devesu pavattanti, visesato suddhāvāsadevesūti veditabbam.

Gāthāsu mahantanti sīlādiguṇamahattena mahantaṃ. Vītasāradanti sārājjakarānaṃ kilesānaṃ abhāvena vigatasārajjam apagatamaṅkubhāvaṃ. Purisājaññāti assādīsu assājānīyādayo viya purisesu ājānīyabhūtā uttamapurisā. Dujjayamajjhābhūti pacurajanehi jetum asakkuṇeyyaṃ kilesavāhiniṃ abhibhavi ajjhotthari. “Ajjayī”tipi paṭhanti, ajinīti attho. Jetvāna maccuno senaṃ, vimokkhena anāvaranti lokattayābhibyāpanato diyaḍḍhasahassādivibhāgato ca vipulattā aññehi āvaritum paṭisedhetum asakkuṇeyyattā ca anāvaram, maccuno mārassa senaṃ vimokkhena ariyamaggena jetvā yo tvaṃ dujjayaṃ ajayi, tassa namo, te purisājaññāti sambandho.

Itīti vuttappakārena. Hi-iti nipātamattaṃ. Etaṃ pattamānasam adhigatārahattaṃ khīṇāsavaṃ devatā namassantīti vuttamevatthaṃ nigamanavasena dasseti. Atha vā itīti iminā kāraṇena. Kiṃ pana etaṃ kāraṇaṃ? Namucisenāvijayena pattamānasattaṃ. Iminā kāraṇena taṃ devatā namassantīti attho. Idāni taṃ kāraṇaṃ phalato dassetum “tañhi tassa na passantī, yena maccuvasaṃ vaje”ti vuttaṃ. Tassattho - yasmā tassa purisājaññassa paṇidhāya gavesantāpi devā aṇumattampi taṃ kāraṇaṃ na passantī, yena so maccuno maraṇassa vasaṃ vaje upagaccheyya. Tasmā taṃ visuddhidevā namassantīti.

Tatīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Pañcapubbanimittasuttavaṇṇanā

83. Catutthe yadāti yasmiṃ kāle. Devoti upapattidevo. Tayo hi devā - sammutidevā, upapattidevā, visuddhidevāti. Tesu sammutidevā nāma rājāno khattiyā. Upapattidevā nāma cātumahārājikato paṭṭhāya taduparidevā. Visuddhidevā nāma khīṇāsavā. Idha

pana kāmāvacaradevo adhippeto. Tena vuttaṃ “devoti upapattidevo”ti. Devakāyāti devasamūhato, devaṭṭhānato vā, devalokatoti attho. Samūhanivāsavācako hi ayaṃ kāyasaddo. Cavanadhammoti maraṇadhammo, āyukkhayena vā puññakkhayena vā upaṭṭhitamaraṇoti attho.

Pañcassa pubbanimittāni pātubhavantīti assa upaṭṭhitamaraṇassa devaputtassa pañca maraṇassa pubbanimittāni uppajjanti, pakāsāni vā honti. Mālā milāyantīti tena piḷandhitamālā majjhanhikasamaye ātape khittā viya milātā vihatasobhā honti.

Vatthāni kilissantīti saradasamaye vigatavalāhake ākāse abbhussakkamānabālasūriyasadisappabhāni nānāvirāgavaṇṇāni tena nivatthapārutavatthāni taṃ khaṇaṃyeva kaddame khipitvā madditāni viya vihatappabhāni malināni honti.

Kacchehi sedā muccantīti suparisuddhajātimaṇi viya susikkhitasippācariyaracitasuvaṇṇapaṭimā viya ca pubbe sedamalajallikārahitasarīrassa tasmaṃ khaṇe ubhohi kacchehi sedadhārā sandanti paggharanti. Na kevalaṇca kacchehiyeva, sakalasarīratopi panassa sedajalakaṇṇikā muccatiyeva, yena āmuttamuttājālagavacchito viya tassa kāyo hoti.

Kāye dubbaṇṇiyaṃ okkamati pubbe paṭisandhito paṭṭhāya yathānubhāvaṃ ekayojanaṃ dviyojanaṃ yāva dvādasayojanamattampi padesaṃ ābhāya pharitvā vijjotamāno kāyo hoti khaṇḍiccapāliccādivirahito, na sītaṃ na uṇhaṃ upaghātakaṃ, devadhītā soḷasavassuddesikā viya hoti, devaputto vīsativassuddesiko viya, taṃ khaṇaṃyeva nippabhe nitteje kāye virūpabhāvo anupavisati saṇṭhāti.

Sake devo devāsane nābhīramatīti attano accharāgaṇehi saddhiṃ kīḷanaparicaraṇakadibbāsane na ramati, na cittassādaṃ labhati. Tassa kira manussagaṇanāya sattahi divasehi maraṇaṃ bhavissatīti imāni pubbanimittāni pātubhavantī. So tesaṃ uppattiyā “evarūpāya nāma sampattiyā vinā bhavissāmī”ti balavasokābhibhūto hoti. Tenassa kāye mahāparilāho uppajjati, tena sabbato gattehi sedā muccanti. Cīrataraṃ kālaṃ aparicitadukkho taṃ adhivāsetuṃ asakko ekacco “dayhāmi dayhāmi”ti kandanto paridevanto katthaci assādaṃ alabhanto vijappanto vilapanto tahiṃ tahiṃ āhiṇḍati. Ekacco satiṃ upaṭṭhapetvā kāyavācāhi vikāraṃ akarontopi piyavippayogadukhaṃ asahanto vihaññamāno vicarati.

Imāni pana pubbanimittāni yathā loke mahāpuññānaṃ rājarājamahāmattādīnaṃyeva ukkāpātabhūmicālacandaggāhādīni nimittāni paññāyanti, na sabbesaṃ; evameva mahesakkhadevānaṃyeva paññāyati. Uppannāni ca tāni “imāni maraṇassa pubbanimittāni nāmā”ti keci devā jānanti, na sabbe. Tattha yo mandena kusalakammena nibbato, so “idāni ko jānāti, ‘kuhiṃ nibbattissāmī’”ti bhāyati. Yo pana mahāpuñño, so “bahuṃ mayā dānaṃ dinnaṃ, sīlaṃ rakkhitaṃ, puññaṃ upacitaṃ, ito cutassa me sugatiyeva pāṭikaṅkhā”ti na bhāyati na vikampati. Evaṃ upaṭṭhitapubbanimittam pana taṃ gahetvā devatā nandanavanaṃ pavesenti sabbadevalokesu nandanavanaṃ atthiyeva.

Tīhi vācāhi anumodentīti idāni vuccamānehi tīhi vacanehi anumodenti, modaṃ pamodaṃ uppādentī, assāsentī, abhivadanavasena vā taṃkhaṇānurūpaṃ pamodaṃ karonti. Keci pana “anumodentī”ti padassa “ovadantī”ti vadanti. Itoti devalokato. Bhoti ālapanam. Sugatinti sundaragatiṃ, manussalokaṃ sandhāya vadanti. Gacchāti paṭisandhiggahaṇavasena upehi.

Evam vutteti evam tadā tehi devehi tassa “ito bho sugatiṃ gacchā”tiādinā vattabbavacane bhagavatā vutte aññataro nāmagottena apākaṭo tassaṃ parisāyaṃ nisinno anusandhikusalo eko bhikkhu “ete sugatiādayo bhagavatā avisesato vuttā avibhūtā, handa te vibhūtatare kārāpessāmī”ti etaṃ “kiṃnu kho, bhante”tiādivacanaṃ avoca. Saddhādiguṇavisesapaṭilābhakāraṇato devūpapattihetuto ca manussattaṃ devānaṃ abhisammatanti āha “manussattaṃ kho bhikkhu devānaṃ sugatigamanasaṅkhātā”nti.

Sugatigamanasaṅkhātanti “sugatigamana”nti sammā kathitaṃ, vaṇṇitaṃ thomitanti attho. Yaṃ manussabhūtoti ettha yanti kiriyāparāmasanaṃ, tena paṭilabhatīti ettha paṭilabhanakiriyā āmasīyati, yo saddhāpaṭilābhoti attho. Manussabhūtoti manussesu uppanno, manussabhāvaṃ vā patto. Yasmā devaloke uppannānaṃ tathāgatassa dhammadesanā yebhuyyena dullabhā savanāya, na tathā manussānaṃ, tasmā vuttaṃ “manussabhūto”ti. Tathāgatappavedite dhammavinayeti tathāgatena bhagavatā desite sikkhattayasaṅgahe sāsane. Tañhi dhammato anapetattā dhammo ca, āsayānurūpaṃ vineyyānaṃ vinayanato vinayo cāti dhammavinayo, upanissayasampattiyaṃ vā dhammato anapetattā dhammaṃ apparajakkhajātikaṃ vinetīti dhammavinayo. Dhammeneva vā vinayo, na daṇḍasatthehīti dhammavinayo, dhammayutto vā vinayoti dhammavinayo, dhammāya vā saha maggaphalanibbānāya vinayoti dhammavinayo, mahākaruṇāsabbaññūtaññāṇādidhammato vā pavatto vinayoti dhammavinayo. Dhammo vā bhagavā dhammabhūto dhammakāyo dhammassāmī, tassa dhammassa vinayo, na takkiyānanti dhammavinayo, dhamme vā maggaphale nipphādetabbavisayabhūte vā pavatto vinayoti dhammavinayoti vuccati. Tasmīṃ dhammavinaye.

Saddhaṃ paṭilabhatīti “svākkhāto bhagavatā dhammo”tiādinā saddhaṃ uppādeti. Saddho hi imasmīṃ dhammavinaye yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjamāno diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthe ārādhessati. Suladdhalābhasaṅkhātanti ettha yathā hiraññasuvaṇṇakhattavattādhilābho sattānaṃ upabhogasukhaṃ āvahati, khuppipāsādidukkaṃ paṭibāhati, dhanadāliddiyaṃ vūpasameti, muttādiratanapaṭilābhahetu hoti, lokasantatiñca āvahati; evaṃ lokiyalokuttarā saddhāpi yathāsambhavaṃ lokiyalokuttaraṃ vipākasukhamāvahati, saddhādhurena paṭipannānaṃ jātijarādidukkaṃ paṭibāhati, guṇadāliddiyaṃ vūpasameti, satisambojjhaṅgādiratanapaṭilābhahetu hoti, lokasantatiñca āvahati. Vuttañhetam -

“Saddho sīlena sampanno, yaso bhogasamappito;
Yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattheva pūjito”ti.

Evam saddhāpaṭilābhassa suladdhalābhatā veditabbā. Yasmā panāyaṃ saddhāpaṭilābho anugāmiko anaññasādhāraṇo sabbasampattihetu, lokiyassa ca hiraññasuvaṇṇādidhanalābhassa kāraṇaṃ. Saddhoyeva hi dānādīni puññāni katvā uḷāruḷāravittūpakaraṇāni adhigacchatī, tehi ca attano paresaṅga atthameva sampādeti. Assaddhassa pana tāni anattāhāvahāni honti, idha ceva samparāye cāti, evampi saddhāya suladdhalābhatā veditabbā. Tathā hi -

“Saddhā bandhati pātheyyaṃ”..

“Saddhā dutiyā purisassa hotī”ti ca..

“Saddhīdha vittaṃ purisassa seṭṭha”nti ca..

“Saddhāhattho mahānāgo”ti ca..

“Saddhā bījaṃ tapo vuṭṭhī”ti ca..

“Saddhesiko, bhikkhave, ariyasāvako”ti ca.

“Saddhāya tarati ogha”nti ca. -

Anekesu ṭhānesu anekehi kāraṇehi saddhā saṃvaṇṇitā.

Idāni yāya saddhāya sāsane kusaladhammesu suppatiṭṭhito nāma hoti
niyāmokkantiyā, taṃ saddhaṃ dassetuṃ “sā kho panassā”tiādi vuttaṃ. Tattha assāti
imassa bhavēyyāti attho. Nivīṭṭhāti abhinivīṭṭhā cittasantānaṃ anupaviṭṭhā. Mūlajātāti
jātamūlā. Kiṃ pana saddhāya mūlaṃ nāma? Saddheyyavatthusmiṃ
okappanahetubhūto upāyamanasikāro. Apica sappurisasevanā saddhammassavanaṃ
yonisomanasikāro dhammānudhammapaṭipattīti cattāri sotāpattiyaṅgāni mūlāni
veditabbāni. Patiṭṭhitāti ariyamaggādhigamena kenaci akampanīyabhāvena avatṭhitā.
Tenevāha “daḷhā asaṃhāriyā”ti. Daḷhāti thirā. Asaṃhāriyāti kenaci saṃharituṃ vā
hāpetuṃ vā apanetuṃ vā asakkuṇeyyā. Iti te devā tassa
sotāpattimaggasamadhiḡamaṃ āsīsaṇṭā evaṃ vadanti. Attano devaloke
kāmasukhūpabhogārahameva hi ariyapuggalaṃ te icchanti. Tenāha “ehi, deva,
punappuna”nti.

Gāthāsu puññakkhayamaraṇampi jīvitindriyupacchedeneva hotīti āha “cavati
āyusaṅkhayā”ti. Anumodatanti anumodantānaṃ. Manussānaṃ saḥabyatanti
manussehi saḥabhāvaṃ. Saha byetīti saḥabyo, saḥapavattanako, tassa bhāvo
saḥabyatā. Nivīṭṭhassāti nivīṭṭhā bhavēyya. Yāvajīvanti yāva jīvitappavattiyā, yāva
parinibbānāti attho.

Appamāṇanti sakkaccaṃ bahuṃ uḷāraṃ bahukkhattuñca karaṇavasena
pamāṇarahitaṃ. Nirūpadhīti kilesūpadhirahitaṃ, suvisuddhaṃ nimmalanti attho.
Yasmā pana te devā mahaggatakusalaṃ na icchanti kāmalokasamatikkamanato,
kāmaṇvacarapuññameva icchanti, tasmā evamettha attho veditabbo - “ito devalokato
cuto manussesu uppajjitvā viññutaṃ patto kāyaduccaritādiṃ sabbaṃ duccharitaṃ
pahāya kāyasucaritādiṃ sabbaṃ sucaritaṃ uḷāraṃ vipulaṃ upacinitvā ariyamaggena
āgatasaddho bhavāhī”ti. Yasmā pana lokuttaresu paṭhamamaggāṃ dutiyamaggampi
vā icchanti attano devalokūpapattiyā anativattanato, tasmā tesampi vasena
“appamāṇaṃ nirūpadhī”ntipadānaṃ attho veditabbo - pamāṇakarānaṃ
diṭṭhekaṭṭhaoḷārikakāmarāgādikilesānaṃ upacchedena appamāṇaṃ, sattamabhavato
vā uppajjanārahassa khandhūpadhissa taṃnibbattakaabhisaṅkhārūpadhissa
taṃtaṃmaggavajjhakilesūpadhissa ca pahānena tesāṃ anibbattanato
nirupadhisaṅkhātānibbānasannissitattā ca nirupadhīti.

Evaṃ accantameva apāyadvārapidhāyakaṃ kammaṃ dassetvā idāni
saggasampattinibbattakakammaṃ dassetuṃ “tato opadhika”ntiādi vuttaṃ. Tattha
opadhikanti upadhivepakkaṃ attabhāvasampattiyā ceva bhogasampattiyā ca
nibbattakanti attho. Upadhīti hi attabhāvo vuccati. Yathāha “santekaccāni pāpakāni
kammāsamaḍānāni upadhisampattiṇibhāhitāni na vipaccantī”ti. Kāmaguṇāpi.
Yathāha “upadhīhi narassa socanā”ti. Tatrāyaṃ vacanatto - upadhīyati ettha
sukhadukkanti upadhi, attabhāvo kāmaguṇā ca. Upadhikaraṇaṃ sīlaṃ etassa,
upadhiṃ vā arahatīti opadhikaṃ, puññaṃ, taṃ bahuṃ uḷāraṃ katvā. Kathaṃ?

Dānena. Dānañhi itarehi sukaranti evaṃ vuttaṃ. Dānenāti vā padena abhayadānampi vuttaṃ, na āmisadānamevāti sīlassāpi saṅgaho daṭṭhabbo. Yasmā pana te devā asurakāyahāniṃ ekanteneva devakāyapāripūriṇca icchanti, tasmā tassa upāyaṃ dassentā “aññepi macce saddhamme, brahmacariye nivesayā”ti dhammadāne niyojenti. Yadā vidūti yasmiṃ kāle devā devaṃ cavantaṃ vidū vijāneyyūṃ, tadā imāya yathāvuttāya anukampāya dukkhāpanayanakamyatāya “deva, ime devakāye punappunaṃ uppajjanavasena ehi āgacchāhi”ti ca anumodentīti.

Catutthasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Bahujanahitasuttavaṇṇanā

84. Pañcame loketi ettha tayo lokā - sattaloko, saṅkhāraloko, okāsalokoti. Tesu indriyabaddhānaṃ rūpadhammānaṃ arūpadhammānaṃ rūpārūpadhammānaṃca santānavasena vattamānānaṃ samūho sattaloko, pathavīpabbatādibhedo okāsaloko, ubhayepi khandhā saṅkhāraloko. Tesu sattaloko idha adhippeto. Tasmā loketi sattaloke. Tatthāpi na devaloke, na brahmaloke, manussaloke. Manussalokepi na aññasmiṃ cakkavāḷe, imasmiṃyeva cakkavāḷe. Tatrāpi na sabbatṭhānesu, “puratthimāya disāya gajaṅgalaṃ nāma nigamo, tassa aparena mahāsālā, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe; puratthimadakkhiṇāya disāya sallavatī nāma nadī, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe; dakkhiṇāya disāya setakaṇṇikaṃ nāma nigamo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe; pacchimāya disāya thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe; uttarāya disāya usiraddhajo nāma pabbato, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe”ti evaṃ paricchinne āyāmato tiyojanasate vitthārato aḍḍhateyyayojanasate parikkhepato navayojanasate majjhimadesse uppajjati tathāgato. Na kevalaṇca tathāgatova paccekabuddhā aggasāvakā asītimahātherā buddhamātā buddhapitā cakkavattirājā aññe ca sārappattā brāhmaṇagahapatikā ettheva uppajjanti. Idha pana tathāgatavāreyeva sabbatthakavasena ayaṃ nayo labbhati, itaresu ekadesavasena.

Uppajjamānā uppajjantīti idaṃ pana ubhayampi vipakatavacanameva, uppajjantā bahujanahitatthāya uppajjanti, na aññena kāraṇenāti evamettha attho veditabbo. Evarūpañhettha saddalakkhaṇaṃ na sakkā aññena saddalakkhaṇena paṭibāhituṃ.

Apica uppajjamāno nāma uppajjati nāma uppanno nāmāti ayaṃ pabhedo veditabbo. Tathāgato hi mahābhinihāraṃ karonto, buddhakare dhamme pariyesanto, pāramiyo pūrento, pañca mahāpariccāge pariccajanto, ñātattacariyaṃ caranto, lokattacariyaṃ, buddhattacariyaṃ koṭiṃ pāpento, pāramiyo pūretvā tusitabhavane tiṭṭhanto, tato otarivā carimabhave paṭisandhiṃ gaṇhanto, agāramajjhe vasanto, abhinikkhamanto, mahāpadhānaṃ padahanto, paripakkañño bodhimaṇḍaṃ āruya mārabalaṃ vidhamento paṭhamayāme pubbenivāsaṃ anussaronto, majjhimayāme dibbacakkhuṃ visodhento, pacchimayāme paṭiccasamuppāde ñāṇaṃ otāretvā anekākāraṃ sabbasaṅkhāre sammāsivā sotāpattimaggaṃ paṭivijjhanto yāva anāgāmiphalaṃ sacchikarontopi uppajjamāno eva nāma, arahattamaggakkhaṇe uppajjati nāma, arahattaphalakkhaṇe pana uppanno nāma. Buddhānañhi sāvakanāṃ viya na paṭipāṭiyā iddhividhaññādīnaṃ uppādanakiccaṃ atthi, saheva pana arahattamaggena sakalopi buddhaguṇarāsi āgatova nāma hoti. Tasmā te

nibbattasabbakiccattā arahattaphalakkhaṇe uppannā nāma honti. Idha arahattaphalakkhaṇaṃ sandhāya “uppajjati”ti vutto. Uppanno hotīti ayañhettha attho.

Sāvakopi khīṇāsavo sāvakabodhiyā hetubhūte puññasambhāre sambharanto pubbayogaṃ pubbacariyaṃ gatapaccāgatavattaṃ pūrento carimabhava nibbattanto anukkamena viññutaṃ patvā saṃsāre ādīnavaṃ disvā pabbajjāya cetayamāno pabbajjaṃ matthakaṃ pāpetvā sīlādīni paripūrento dhutadhamme samādāya vattamāno jāgariyaṃ anuyuñjanto ñāṇāni nibbattento vipassanaṃ paṭṭhapetvā heṭṭhimamagge adhigacchantopi uppajjamāno eva nāma, arahattamaggakkhaṇe uppajjati nāma, arahattaphalakkhaṇe pana uppanno nāma. Sekkho pana pubbūpanissayato paṭṭhāya yāva gotrabhuñṇā uppajjamāno nāma, paṭhamamaggakkhaṇe uppajjati nāma, paṭhamaphalakkhaṇato paṭṭhāya uppanno nāma. Ettāvata “tayome, bhikkhave, puggalā loka uppajjamānā uppajjanti”ti padānaṃ attho vutto hoti.

Idāni bahujanahitāyātiādīsu bahujanahitāyāti mahājanassa hitatthāya. Bahujanasukhāyāti mahājanassa sukhattthāya. Lokānukampāyāti sattalokassa anukampaṃ paṭicca. Katarasattalokassāti? Yo tathāgatassa dhammadesanaṃ sutvā dhammaṃ paṭivijjhati, amatapānaṃ pivati, tassa. Bhagavato hi dhammacakkappavattanasuttantadesanāya aññātakonḍaññappamukhā aṭṭhārasa brahmakoṭiyo dhammaṃ paṭivijjhiṃsu. Evaṃ yāva subhaddaparibbājakavinayanā dhammaṃ paṭividdhasattānaṃ gaṇanā natthi, mahāsamayasuttantadesanāyaṃ maṅgalasuttaṃ, cūḷārāhulovādaṃ, samacittadesanāyanti imesu catūsu ṭhānesu abhisamayaṃ pattasattānaṃ paricchedo natthi. Evametassa aparimāṇassa sattalokassa anukampāya. Sāvakassa pana arahato sekkhassa ca lokānukampāya uppatti dhammasenāpatiādīhi dhammabhaṇḍāgārikādīhi ca desitadesanāya paṭivedhappattasattānaṃ vasena, aparabhāge ca mahāmahindattherādīhi desitadesanāya paṭividdhasaccānaṃ vasena, yāvajjatanā ito paraṃ anāgate ca sāsanaṃ nissāya saggamokkhamaggesu paṭiṭṭhahantānaṃ vasenapi ayamattho vibhāvetabbo.

Apica bahujanahitāyāti bahujanassa hitatthāya, nesam paññāsampattiyā diṭṭhadhammikasamparāyikahitūpadesakoti. Bahujanasukhāyāti bahujanassa sukhattthāya, cāgasampattiyā upakaraṇasukhasampadāyakoti. Lokānukampāyāti lokassa anukampanatthāya, mettākaruṇāsampattiyā mātāpitāro viya lokassa rakkhitā gopitāti. Atthāya hitāya sukhāya devamanussānanti idha devamanussaggahaṇena bhabbapuggale veneyyasatte eva gahetvā tesam nibbānamaggaphalādhigamāya tathāgatassa uppatti dassitā paṭhamavāre, dutiyatatiyavāresu pana arahato sekkhassa ca vasena yojetabbaṃ. Tattha atthāyāti iminā paramatthāya, nibbānāyāti vuttaṃ hoti. Hitāyāti taṃsampāpakamaggatthāyāti vuttaṃ hoti. Nibbānasampāpakamaggato hi uttariṃ hitaṃ nāma natthi. Sukhāyāti phalasamāpattisukhatthāyāti vuttaṃ hoti, tato uttari sukhābhāvato. Vuttañhetam “ayaṃ samādhi paccuppannasukho ceva āyatiñca sukhavipāko”ti.

Tathāgatotiādīnaṃ padānaṃ attho heṭṭhā vutto. Vijjācaraṇasampannotiādīsu tissopi vijjā bhayabherave āgatanayena, chapi vijjā chaḷabhiññāvasena, aṭṭhapi vijjā ambatṭhasutte āgatāti vijjāhi, sīlasaṃvarādīhi, pannarasahi caraṇadhammehi ca, anaññasādhāraṇehi sampanno samannāgatoti vijjācaraṇasampanno. Sobhanagamanattā, sundaraṃ ṭhānaṃ gatattā, sammā gatattā, sammā gadattā ca

sugato. Sabbathā viditalokattā lokavidū. Natthi etassa uttaroti anuttaro. Purisadamme purisaveneyye sāreti vinetīti purisadammasārathi.

Diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthehi yathārahaṃ anusāsātīti satthā.

Sabbassāpi neyyassa sabbappakārena sayambhuññaṇena buddhattā buddhoti ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana visuddhimaggato gahetabbo.

So dhammaṃ deseti ādi...pe... pariyosānakalyāṇanti so bhagavā sattesu kāruṇṇaṃ paṭicca hitvāpi anuttaraṃ vivekasukhaṃ dhammaṃ deseti. Tañca kho appaṃ vā bahuṃ vā desento ādikalyāṇādippakārameva deseti. Kathaṃ? Ekagāthāpi hi samantabhaddakattā dhammassa paṭhamapādena ādikalyāṇā, dutiyatatiyehi majjhekalyāṇā, pacchimena pariyosānakalyāṇā. Ekānusandhikaṃ suttaṃ nidānena ādikalyāṇaṃ, nigamanena pariyosānakalyāṇaṃ, sesena majjhekalyāṇaṃ. Nānānusandhikaṃ suttaṃ paṭhamena anusandhinā ādikalyāṇaṃ, pacchimena pariyosānakalyāṇaṃ, sesehi majjhekalyāṇaṃ. Sakalopi vā sāsanaadhammo attano atthabhūtena sīlena ādikalyāṇo, samathavipassanāmaggaṃ phalehi majjhekalyāṇo, nibbānena pariyosānakalyāṇo. Sīlasamādhīhi vā ādikalyāṇo, vipassanāmaggehi majjhekalyāṇo, phalanibbānehi pariyosānakalyāṇo. Buddhasubuddhatāya vā ādikalyāṇo, dhammasudhammatāya majjhekalyāṇo, saṅghasuppaṭṭipattiyā pariyosānakalyāṇo. Taṃ sutvā tathattāya paṭipannena adhigantabbāya abhisambodhiyā vā ādikalyāṇo, paccekabodhiyā majjhekalyāṇo, sāvakabodhiyā pariyosānakalyāṇo. Suyyamāno cesa nīvaraṇavikkhambhanato savanenapi kalyāṇameva āvahaṭīti ādikalyāṇo, paṭipajjiyamāno samathavipassanāsukhāvahanato paṭipattiyāpi sukhameva āvahaṭīti majjhekalyāṇo, tathāpaṭipanno ca paṭipattiphale niṭṭhite tādibhāvāvahanato paṭipattiphalenapī kalyāṇameva āvahaṭīti pariyosānakalyāṇo. Nāthappabhavattā ca pabhavasuddhiyā ādikalyāṇo, atthasuddhiyā majjhekalyāṇo, kiccaṃ suddhiyā pariyosānakalyāṇo. Tena vuttaṃ “so dhammaṃ deseti ādi...pe... pariyosānakalyāṇa”nti.

Yaṃ pana bhagavā dhammaṃ desento sāsanaabrahmacariyaṃ maggabrahmacariyañca pakāseti, nānāyehi dīpeti, taṃ yathānurūpaṃ atthasampattiyā sātthaṃ, byañjanasampattiyā sabyañjanaṃ. Saṅkāsana, pakāsana, vivaraṇa, vibhajana, uttānīkaraṇa paññattiattapadasamāyogato sātthaṃ, akkharapadabyañjanākāraniruttiniddesasampattiyā sabyañjanaṃ, atthagambhīratāpaṭivedhagambhīratāhi vā sātthaṃ, dhammagambhīratādesanāgambhīratāhi sabyañjanaṃ. Atthapaṭibhānapaṭisambhidāvisayato vā sātthaṃ, dhammaniruttipaṭisambhidāvisayato sabyañjanaṃ. Paṇḍitavedanīyato parikkhakajanappasādakanti sātthaṃ, saddheyyato lokiyajanappasādakanti sabyañjanaṃ. Gambhīrādhippāyato sātthaṃ, uttānapadato sabyañjanaṃ. Upanetabbassa abhāvato sakalaparipuṇṇabhāvena kevalaparipuṇṇaṃ, apanetabbassa abhāvato niddosabhāvena parisuddhaṃ, apica paṭipattiyā adhigamabyattito sātthaṃ, pariyattiyā āgamabyattito sabyañjanaṃ, sīlādipañcadhammakhandhapāripūriyā paripuṇṇaṃ, nirupakkilesato nittharaṇatthāya pavattito lokāmisānirapekkhato ca parisuddhaṃ, sikkhattayapariggahitattā brahmabhūtehi seṭṭhehi caritabbato tesāṃ cariyabhāvato ca brahmacariyaṃ. Tasmā “sātthaṃ sabyañjanaṃ...pe... pakāseti”ti vuccati. Paṭhamoti gaṇanānupubbato sabbalokuttamabhāvato ca paṭhamo puggalo.

Tasseva satthu sāvako ti tasseva yathāvuttagaṇassa satthu sammāsambuddhassa dhammadesanāya savaṇante jāto dhammasenāpatisadiso sāvako, na pūraṇādi viya paṭiññāmatteṇa satthu sāvako. Pāṭipadoti paṭipadāsaṅkhāteṇa ariyamaggena ariyāya jātiyā jāto bhavoti pāṭipado, anitṭhitapaṭipattikicco paṭipajjamānoti attho.

Suttageyyādi pariyaṭṭidhammo bahuṃ suto etenāti bahussuto.

Pātimokkhasaṃvarādisīlena ceva āraññikaṅgādihutaṅgavatehi ca upapanno sampanno samannāgatoti sīlavatūpapanno. Iti bhagavā “lokānukampā nāma hitajjhāsayena dhammadesanā, sā ca imesu eva tīsu puggalesu paṭibaddhā”ti dasseti. Sesaṃ suviññeyyameva.

Gāthāsu tassanvayoti tasseva satthu paṭipattiyā dhammadesanāya ca anugamanena tassanvayo anujāto. Avijjandhakāraṃ vidhamitvā saparasantānesu dhammālokaṅkhatāya pabhāya karaṇato pabhaṅkarā. Dhammamudīrayantāti catusaccadhammaṃ kathentā. Apāpurantīti ugghāṭenti. Amatassa nibbānassa. Dvāraṃ ariyamaggaṃ. Yogāti kāmāyogādito. Satthavāhenāti veneyyasatthavāhanato bhavakantāranittharaṇato satthavāho, bhagavā, tena satthavāhena. Sudesitaṃ maggamanukkamantīti tena sammā desitaṃ ariyamaggaṃ tassa desanānusāreṇa anugacchanti paṭipajjanti. Idhevāti imasmiṃyeva attabhāve. Sesaṃ uttānameva.

Pañcamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Asubhānupassīsutavaṇṇanā

85. Chaṭṭhe asubhānupassīti asubhaṃ anupassantā dvattiṃsākārasena ceva uddhumātakādīsū gahitanimittassa upasaṃharaṇavasena ca kāyasmim asubhaṃ asubhākāraṃ anupassakā hutvā viharatha. Ānāpānassatīti ānāpāne sati, taṃ ārabha pavattā sati, assāsapassāsapariggāhikā satīti attho. Vuttañhetam “ānanti assāso, no passāso. Pānanti passāso, no assāso”tiādi.

Voti tumhākaṃ. Ajjhantanti idha gocarajjhantam adhippetam. Parimukhanti abhimukham. Sūpaṭṭhitāti suṭṭhu upaṭṭhitā. Idam vuttam hoti - ānāpānassati ca tumhākaṃ kammaṭṭhānābhimukham suṭṭhu upaṭṭhitā hotūti. Atha vā parimukhanti pariggahitanīyyānam. Vuttañhetam paṭisambhidāyam - “parīti pariggahaṭṭho, mukhanti niyyānaṭṭho, satīti upaṭṭhānaṭṭho, tena vuccati parimukham sati”nti. Iminā catusatipaṭṭhānasolasappabhedā ānāpānassatikammaṭṭhānabhāvanā dassitāti daṭṭhabbā.

Evam saṅkhepeṇeva rāgacaritavitakkacaritānam sappāyam paṭikūlamanasikāraṅkāyānupassanāvasena samathakammaṭṭhānam vipassanākammaṭṭhānañca upadisitvā idāni suddhavipassanākammaṭṭhānameva dassento “sabbasaṅkhāresu aniccānupassino viharathā”ti āha. Tattha aniccaṃ, aniccalakkhaṇam, aniccānupassanā, aniccānupassīti idam catukkaṃ veditabbaṃ. Hutvā, abhāvato, udayabbayayogato, tāvakālikato, niccapaṭikkhepato ca khandhapañcakaṃ aniccaṃ nāma. Tassa yo hutvā abhāvākāro, taṃ aniccalakkhaṇam nāma. Taṃ ārabha pavattā vipassanā aniccānupassanā. Taṃ aniccanti vipassako aniccānupassī. Ettha ca ekādasavidhā asubhakathā paṭhamajjhānam pāpetvā, soḷasavatthukā ca ānāpānakathā catutthajjhānam pāpetvā, vipassanākathā ca vitthārato vattabbā, sā pana sabbākārato visuddhimagge kathitāti tattha vuttanayeneva veditabbā.

sammadeva byākaronto nāma siyā, na tatonidānaṃ viññūhi garahitabbo siyāti. Yanti vā kiriyāparāmasanaṃ, tenetaṃ dasseti “yadidaṃ dhammasseva bhāsaṇaṃ, dhammavitakkasseva ca vitakkaṇaṃ tadubhayābhāve ñāṇupekkhāya, ayaṃ dhammānuddhammapaṭipannassa bhikkhuno tathārūpo ayanti kathanāyānurūpahetu anucchavikakāraṇaṃ. Bhāsamāno dhammaṃyeva bhāseyyāti kathento ce dasakathāvatthudhammaṃyeva katheyya, na tappaṭipakkhamahicchatādiadhammaṃ. Vuttañhetam -

“Yāyaṃ kathā abhisallekhikā cetovivaraṇasappāyā ekantanibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṃvattati. Seyyathidaṃ - appicchakathā, santuṭṭhikathā, pavivekakathā, asaṃsaggakathā, vīriyārambhakathā, sīlakathā, samādhikathā, paññākathā, vimuttikathā, vimuttiñāṇadassanakathā, evarūpāya kathāya nikāmalābhī hoti akicchālābhī akasiralābhī”ti.

Abhisallekhikāya kathāya lābhī eva hi taṃ bhāseyya. Etena kalyāṇamittasampadā dassitā.

Dhammavitakkanti nekkhammavitakkādiṃ dhammato anapetaṃ vitakkayato “sīlādipaṭipadaṃ paripūressāmī”ti uparūpari ussāho abhivaḍḍhissati. So pana vitakko sīlādīnaṃ anupakāradhamme vajjetvā upakāradhamme anubrūhanavasena hānabhāgiyabhāvaṃ apanetvā tṭhītibhāgiyabhāvepi aṭṭhatvā visesabhāgiyataṃ nibbedhabhāgiyatañca pāpanavasena pavattiyā anekappabhedo veditabbo. No adhammavitakkanti kāmavitakkaṃ no vitakkeyyāti attho. Tadubhayaṃ vā panāti yadetaṃ paresaṃ anuggahaṇatthaṃ dhammabhāsaṇaṃ attano anuggahaṇatthaṃ dhammavitakkanañca vuttaṃ. Atha vā pana taṃ ubhayaṃ abhinivajjetvā appaṭipajjitvā akatvā. Upekkhakoti tathāpaṭipattiyāṃ udāsīno samathavipassanābhāvanameva anubrūhanto vihareyya, samathapaṭipattiyāṃ upekkhako hutvā vipassanāyameva kammaṃ karonto vihareyya. Vipassanampi ussukkāpetvā tatthapi saṅkhārupekkhāñāṇavasena upekkhako yāva vipassanāñāṇaṃ maggena ghaṭīyati, tāva yathā taṃ tikkhaṃ sūraṃ pasannaṃ hutvā vahati, tathā vihareyya sato sampajānoti.

Gāthāsu samathavipassanādhammo āramitabbatṭṭhena ārāmo etassāti dhammārāmo. Tasmiṃyeva dhamme ratoti dhammarato. Tasseva dhammassa punappunaṃ vicintanato dhammaṃ anuvicintayaṃ taṃ dhammaṃ āvajjento, manasi karontoti attho. Anussaranti tameva dhammaṃ uparūparibhāvanāvasena anussaranto. Atha vā vimuttāyatanaśīse tṭhatvā paresaṃ desanāvasena sīlādīdhammo āramitabbatṭṭhena ārāmo etassāti dhammārāmo. Tatheva tasmiṃ dhamme rato abhiratoti dhammarato. Tesāṃyeva sīlādīdhammānaṃ gatiyo samanvesanto kāmavitakkādīnaṃ okāsaṃ adatvā nekkhammasaṅkappādīdhammaṃyeva anuvicintanato dhammaṃ anuvicintayaṃ. Tadubhayaṃ vā pana oḷārikato dahanto ajjhupekkhitvā samathavipassanādhammameva uparūpari bhāvanāvasena anussaranto anubrūhanavasena pavattento. Saddhammāti sattatiṃsappabhedā bodhipakkhiyadhammā navavidhalokuttaradhammā ca na parihāyati, na cirasseva taṃ adhigacchatīti attho.

Idāni tassa anussaraṇavidhiṃ dassento “camaṃ vā”tiādimāha. Tattha camaṃ vāti bhikkhācāraṇavasena caṅkamanavasena ca caranto vā. Yadi vā tiṭṭhanti tiṭṭhanto vā nisinno vā, uda vā sayanti sayanto vā. Evaṃ catūsupi iriyāpathesu. Ajjhattaṃ

samayaṃ cittanti yathāvutte kammaṭṭhānasaṅkhāte gocarajjhatte attano cittaṃ rāgādikilesānaṃ vūpasamanavasena pajahanavasena samayaṃ samento. Santimevādhigacchatīti accantasantiṃ nibbānameva pāpuṇātīti.

Sattamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Andhakaraṇasuttavaṇṇanā

87. Aṭṭhame akusalavitakkāti akosallasambhūtā vitakkā. Andhakaraṇātiādīsu yassa sayāṃ uppajjanti, taṃ yathābhūtaḍḍasananivāraṇena andhaṃ karontīti andhakaraṇā. Na paññācakkhuṃ karontīti acakkhukaraṇā. Aññāṇaṃ karontīti aññāṇakaraṇā. Paññānirodhikāti kammassakatāpaññā, jhānapaññā, vipassanāpaññāti imā tisso paññā appavattikaraṇena nirodhentīti paññānirodhikā. Anīṭṭhaphaladāyakattā dukkhasaṅkhātassa vighātassa pakkhe vattantīti vighātapakkhikā. Kilesanibbānaṃ na saṃvattayantīti anibbānaṃvattanikā.

Kāmaavitakkoti kāmapaṭisaṃyutto vitakko. So hi kilesakāmasahito hutvā vatthukāmesu pavattati. Byāpādaṭisaṃyutto vitakko byāpādavitakko. Vihimsāṭisaṃyutto vitakko vihiṃsāvitakko. Ime dve ca sattesupi saṅkhāresupi uppajjanti. Kāmaavitakko hi piyamanāpe satte vā saṅkhāre vā vitakkentassa uppajjati, byāpādavitakko appiye amanāpe satte vā saṅkhāre vā kujjhitvā olokanakālato paṭṭhāya yāva nāsanā uppajjati, vihiṃsāvitakko saṅkhāresu na uppajjati, saṅkhārā dukkhāpetabbā nāma natthi, “ime sattā haññantu vā bajjhantu vā ucchijjantu vā vinassantu vā mā vā ahesu”nti cintanakāle pana sattesu uppajjati.

Imeyeva pana kāmasaṅkappādayo. Atthato hi kāmaavitakkādīnaṃ kāmasaṅkappādīnaṃ nānākaraṇaṃ natthi, taṃsāmpayuttā pana saññādayo kāmasaññādayo. Kāmadhātuādīnaṃ pana yasmā pāliyaṃ -

“Kāmapaṭisaṃyutto takko vitakko...pe... micchāsaṅkappo, ayaṃ vuccati kāmadhātu, sabbepi akusalā dhammā kāmadhātu. Byāpādaṭisaṃyutto takko vitakko...pe... micchāsaṅkappo, ayaṃ vuccati byāpādadhātu. Dasasu āghātavattḥūsu cittassa āghāto paṭighāto...pe... anattamanatā cittassa, ayaṃ vuccati byāpādadhātu. Vihimsāṭisaṃyutto takko vitakko micchāsaṅkappo, ayaṃ vuccati vihiṃsādhātu. Idhekacco paṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā rajjuyā vā aññataraññatarena satte viheṭṭeti, ayaṃ vihiṃsādhātū”ti -

Āgatattā viseso labbhati.

Tattha dve kathā sabbasaṅgāhikā ca asambhinnā ca. Tattha kāmadhātuyā gahitāya itarā dvepi gahitā nāma honti. Tato pana nīharitvā ayaṃ byāpādadhātu, ayaṃ vihiṃsādhātūti dassetīti ayaṃ sabbasaṅgāhikā nāma. Kāmadhātuṃ kathento pana bhagavā byāpādadhātuṃ byāpādadhātutṭhāne, vihiṃsādhātuṃ vihiṃsādhātutṭhāne ṭhapetvā avasesaṃ kāmadhātu nāmāti kathesīti ayaṃ asambhinnakathā nāma.

Sukkapakkhe vuttavipariyāyena attho veditabbo. Nekkhammapaṭisaṃyutto vitakko nekkhamavitakko. So asubhapubbabhāge kāmāvacaro hoti, asubhajjhāne rūpāvacaro, taṃ jhānaṃ pādakaṃ katvā uppannamaggaphalakāle lokuttaro. Abyāpādaṭisaṃyutto vitakko abyāpādavitakko. So mettāpubbabhāge kāmāvacaro hoti, mettājhāne rūpāvacaro, taṃ jhānaṃ pādakaṃ katvā uppannamaggaphalakāle lokuttaro. Avihimsāṭisaṃyutto vitakko avihimsāvitakko. So karuṇāpubbabhāge kāmāvacaro, karuṇājjhāne rūpāvacaro, taṃ jhānaṃ pādakaṃ katvā

uppannamaggaphalakāle lokuttaro. Yadā pana alobho sīsaṃ hoti, tadā itare dve tadanvāyikā honti. Yadā mettā sīsaṃ hoti, tadā itare dve tadanvāyikā honti. Yadā karuṇā sīsaṃ hoti, tadā itare dve tadanvāyikā honti.

Imeyeva pana nekkhammasaṅkappādayo. Atthato hi nekkhammavitakkādīnaṃ nekkhammasaṅkappādīnañca nānākaraṇaṃ natthi, taṃsāmpayuttā pana saññādayo nekkhammasaññādayo. Nekkhammadhātuādīnaṃ pana yasmā pāliyaṃ -

“Nekkhammapaṭisaṃyutto takko vitakko saṅkappo, ayaṃ vuccati nekkhammadhātu, sabbepi kusalā dhammā nekkhammadhātu. Abyāpādapaṭisaṃyutto takko vitakko saṅkappo, ayaṃ vuccati abyāpādadhātu. Yā sattesu metti mettāyaṇā mettācetovimutti, ayaṃ vuccati abyāpādadhātu. Avihimsāpaṭisaṃyutto takko vitakko saṅkappo - ayaṃ vuccati avihimsādhātu. Yā sattesu karuṇā karuṇāyaṇā karuṇācetovimutti - ayaṃ vuccati avihimsādhātū”ti. -

Āgatattā viseso labbhati. Idhāpi sabbasaṅgāhikā, asambhinnāti dve kathā vuttanayeneva veditabbā. Sesāṃ suviññeyyameva.

Gāthāsu vitakkayeti vitakkeyya. Nirākareti attano santānato nīhareyya vinodeyya, pajaheyyāti attho. Save vitakkāni vicāritāni, sameti vuṭṭhīva rajaṃ samūhatanti yathā nāma gimhānaṃ pacchime māse pathaviyaṃ samūhataṃ samantato vuṭṭhitaṃ rajaṃ mahato akālameghassa vassato vuṭṭhi ṭhānaso vūpasameti, evameva so yogāvacaro vitakkāni micchāvitakke ca vicāritāni taṃsāmpayuttavicāre ca sameti vūpasameti samucchindati. Tathābhūto ca vitakkūpasamena cetasā sabbesaṃ micchāvitakkānaṃ upasamanato vitakkūpasamena ariyamaggacittena. Idheva diṭṭheva dhamme, santipadaṃ nibbānaṃ, samajjhagā samadhigato hotīti.

Aṭṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Antarāmalasuttavaṇṇanā

88. Navame antarāmalāti ettha antarāsaddo -

“Nadītīresu saṅṭhāne, sabhāsu rathiyāsu ca;
Janā saṅgamma mantenti, mañca tañca kimantara”nti. -

Ādīsu kāraṇe āgato. “Addasā maṃ, bhante, aññatarā itthī vijjantarikāya bhājanaṃ dhovantī”tiādīsu khaṇe. “Apicāyaṃ tapodā dvinnāṃ mahānirayānaṃ antarikāya āgacchatī”tiādīsu vivare.

“Pītavatthe pītadhaje, pītalaṅkārabhūsite;
Pītantarāhi vaggūhi, apiḷandhāva sobhasī”ti. -

Ādīsu uttarisāṭṭake. “Yassantarato na santi kopā”tiādīsu citte. Idhāpi citte eva daṭṭhabbo. Tasmā antare citte bhavā antarā. Yasmiṃ santāne uppannā, tassa malinabhāvakaraṇato malā. Tattha malaṃ nāma duvidhaṃ - sarīramalaṃ, cittamalaṃ. Tesu sarīramalaṃ sedajallikādi sarīre nibbattaṃ, tattha laggaṃ āgantukarajañca, taṃ udakenapi nīharaṇīyaṃ, na tathā saṃkilesikaṃ. Cittamalaṃ pana rāgādisaṃkilesikaṃ, taṃ ariyamaggeheva nīharaṇīyaṃ. Vuttañhetam porāṇehi -

“Rūpena saṃkiliṭṭhena, saṃkilissanti māṇavā;
Rūpe suddhe visujjhanti, anakkhātaṃ mahesinā.

“Cittena saṃkiliṭṭhena, saṃkilissanti māṇavā;
Citte suddhe visujjhanti, iti vuttaṃ mahesinā”ti.

Tenāha bhagavā “cittasaṃkilesā, bhikkhave, sattā saṃkilissanti, cittavodānā visujjhanti”ti. Tasmā bhagavā idhāpi cittamalavisodhanāya paṭipajjitabbanti dassento “tayome, bhikkhave, antarāmalā”ti āha.

Yathā cete lobhādayo sattānaṃ citte uppajjitvā malinabhāvakarā nānappakārasaṃkilesavidhāyakāti antarāmalā, evaṃ ekato bhuñjitvā, ekato sayitvā, otāragavesī amittasattu viya citte eva uppajjitvā sattānaṃ nānāvidhaanattāhāvahā, nānappakāradukkhanibbattakāti dassento “antarāamittā”tiādimāha. Tattha mittapaṭipakkhato amittā, sapattakiccakaraṇato sapattā, hiṃsanato vadhakā, ujuvipaccanīkato paccatthikā.

Tattha dvīhi ākārehi lobhādīnaṃ amittādibhāvo veditabbo. Verīpuggalo hi antaraṃ labhamāno attano verissa satthena vā sīsaṃ pātetī, upāyena vā mahantaṃ anattaṃ uppādetī. Ime ca lobhādayo paññāsiraṇātanena yonisampaṭipādanena ca tādisaṃ tato balavataṃ anattaṃ nibbattenti. Kathaṃ? Cakkhudvārasmiñhi iṭṭhādīsū ārammaṇesu āpāthagatesu yathārahaṃ tāni ārabba lobhādayo uppajjanti, ettāvatāssa paññāsiraṇaṃ pātitaṃ nāma hotī. Sotadvārādīsūpi eseṇa nayo. Evaṃ tāva paññāsiraṇātanato amittādisadisatā veditabbā. Lobhādayo pana kammanidānā hutvā aṇḍajādibhedā catasso yoniyo upanenti. Tassa yonīupagamanamūlakāni pañcavīsati mahābhayāni dvattiṃsa kammakaraṇāni ca āgatāneva honti. Evaṃ yonisampaṭipādanatopi nesaṃ amittādisadisatā veditabbā. Iti lobhādayo amittādisadisatāya cittasambhūtatāya ca “antarāamittā”tiādinā vuttā. Apica amittehi kātuṃ asakkuṇeyyaṃ lobhādayo karonti, amittādibhāvo ca lobhādīhi jāyatīti tesāṃ amittādibhāvo veditabbo. Vuttañhetā -

“Diso disaṃ yantaṃ kayirā, verī vā pana verinaṃ;
Micchāpaṇihitaṃ cittaṃ, pāpiyo naṃ tato kare”ti.

Gāthāsu attano paresaṅca anattaṃ janetīti anattahajano. Vuttañhetā -

“Yadapi luddho abhisankharoti kāyena vācāya manasā tadapi akusalaṃ; yadapi luddho lobhena abhibhūto pariyādinnaṃ parassa asatā dukkhaṃ uppādeti vadhena vā bandhena vā jāniyā vā garahāya vā pabbājanāya vā balavamhi balattho iti, tadapi akusalaṃ, itissame lobhajā lobhanidānā lobhasamudayā lobhapaccayā aneke pāpakā akusalā dhammā sambhavanti”ti.

Aparampi vuttaṃ -

“Ratto kho, brāhmaṇa, rāgena abhibhūto pariyādinnaṃ attabyābādhāyapi ceteti, parabyābādhāyapi ceteti, ubhayabyābādhāyapi ceteti, cetāsikampi dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedetī”tiādi.

Cittappakopano ti cittasaṅkhobhano. Lobho hi lobhanīye vatthusmiṃ uppajjamāno cittaṃ khobhento pakopento vipariṇāmento vikāraṃ āpādeto uppajjati, pasādādivasena pavattituṃ na deti. Bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhatīti taṃ lobhasaṅkhātaṃ antarato abbhantare attano citteyeva jātaṃ anattahajananacittappakopanādiṃ bhayaṃ bhayahetuṃ ayaṃ bālamahājano nāvabujjhati na jānātīti.

Luddho atthaṃ na jānāti attatthaparattādhedhaṃ atthaṃ hitaṃ luddhapuggalo yathābhūtaṃ na jānāti. Dhammaṃ na passatī dasakusalakammapathadhammampi luddho lobhena abhibhūto pariyādinnaṃ na passati paccakkhato na jānāti, pageva uttarimanussadhammaṃ. Vuttampi cetā -

“Ratto kho, brāhmaṇa, rāgena abhibhūto pariyādinnaṃ attatthampi yathābhūtaṃ na pajānāti, paratthampi yathābhūtaṃ na pajānāti, ubhayatthampi yathābhūtaṃ na pajānāti”tiādi.

Andhatamanti andhabhāvakaraṃ tamaṃ. Yanti yattha. Bhummatthe hi etaṃ paccattavacanaṃ. Yasmīṃ kāle lobho sahate abhibhavati naraṃ, andhatamaṃ tadā hotīti. Yanti vā kāraṇavacanaṃ. Yasmā lobho uppajjamāno naraṃ sahate abhibhavati, tasmā andhatamaṃ tadā hotīti yojanā, ya-ta-saddānaṃ ekantasambandhabhāvato. Atha vā yanti kiriyāparāmasanaṃ, “lobho sahate”ti ettha yadetaṃ lobhassa sahanaṃ abhibhavanaṃ vuttaṃ. Etaṃ andhabhāvakarassa tamassa gamanaṃ uppādoti attho. Atha vā yaṃ naraṃ lobho sahate abhibhavati, tassa andhatamaṃ tadā hoti, tato ca luddho atthaṃ na jānāti, luddho dhammaṃ na passatī evamettha attho daṭṭhabbo.

Yo ca lobhaṃ pahantvānāti yo pubbabhāge tadanāvāsena vikkhambhanavasena ca yathārahaṃ samathavipassanāhi lobhaṃ pajahitvā tathā pajahanahetu lobhaneyye dibbepi rūpādike upaṭṭhite na lubbhati, balavavipassanānubhāvena lobho pahiyate tamhāti tasmā ariyapuggalā ariyamaggena lobho pahiyati pajahiyati, accantameva pariccajīyati. Yathā kiṃ? Udabindūva pokkharāti paduminipaṇṇato udakabindu viya. Sesagāthānampi iminā nayena attho veditabbo.

Tathā dosassa -

“Yadapi duṭṭho abhisankharoti kāyena vācāya manasā tadapi akusalaṃ; yadapi duṭṭho dosena abhibhūto pariyādinnaṃ parassa asatā dukkhaṃ uppādeti vadhena vā bandhena vā jāniyā vā garahāya vā pabbājanāya vā balavamhi balattho iti, tadapi akusalaṃ. Itissame dosajā dosanidānā dosasamudayā dosapaccayā aneke pāpakā akusalā dhammā sambhavanti”ti.

Tathā -

“Duṭṭho kho, brāhmaṇa, dosena abhibhūto pariyādinnaṃ attabyābādhāyapi ceteti, parabyābādhāyapi ceteti, ubhayabyābādhāyapi ceteti cetasikampi dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti”ti.

Tathā -

“Duṭṭho kho, brāhmaṇa, dosena abhibhūto pariyādinnaṃ attatthampi yathābhūtaṃ na pajānāti, paratthampi yathābhūtaṃ na pajānāti, ubhayatthampi yathā bhūtaṃ na pajānāti”ti -

Ādisuttapadānusārena anattahajananatā atthahānīhetutā ca veditabbā.

Tathā mohassa “yadapi mūlho abhisankharoti kāyena vācāya manasā”tiādinā, “mūlho kho, brāhmaṇa, mohena abhibhūto pariyādinnaṃ attabyābādhāyapi ceteti”tiādinā, “attatthampi yathābhūtaṃ na pajānāti”tiādinā ca āgatasuttapadānusārena veditabbā.

Tālapakkaṃva bandhanāti tālaphalaṃ viya usumuppādena vaṇṭato, tatiyamaggañāṇuppadena tassa cittato doso pahīyati, pariccajīyatīti attho. Mohaṃ vihanti so sabbanti so ariyapuggalo sabbam anavasesam mohaṃ catutthamaggena vihanti vidhamati samucchindati. Ādiccovudayaṃ tamanti ādicco viya udayaṃ uggacchanto tamaṃ andhakāraṃ.

Navamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Devadattasuttavaṇṇanā

89. Dasame tīhi, bhikkhave, asaddhammehi abhibhūtoti kā uppatti? Devadatte hi avīcimahānirayaṃ pavitṭhe devadattapakkiyā aññatitthiyā ca “samaṇena gotamena abhisapito devadatto pathaviṃ pavitṭho”ti abbhācikkhiṃsu. Taṃ sutvā sāsane anabhippasannā manussā “siyā nu kho etadevaṃ, yathā ime bhaṇantī”ti āsaṅkaṃ uppādesuṃ. Taṃ pavattiṃ bhikkhū bhagavato ārocesuṃ. Atha bhagavā “na, bhikkhave, tathāgatā kassaci abhisapaṃ denti, tasmā na devadatto mayā abhisapito, attano kammeneva nirayaṃ pavitṭho”ti vatvā tesam micchāgāhaṃ paṭisedhento imāya aṭṭhuppattiyā idaṃ suttaṃ abhāsi.

Tattha asaddhammehī asataṃ dhammehi, asantehi vā dhammehi. Atekkicchoti buddhehipi anivattanīyattā avīcinibbattiyā tikkicchābhāvato atekiccho, atikkicchanīyoti attho. Asantaguṇasambhāvanādhippāyena pavattā pāpā icchā etassāti pāpiccho, tassa bhāvo pāpicchatā, tāya. “Ahaṃ buddho bhavissāmi, saṅghaṃ pariharissāmi”ti tassa icchā uppannā. Kokālikādayo pāpā lāmakā mittā etassāti pāpamitto, tassa bhāvo pāpamittatā, tāya. Uttarikaraṇīyeti jhānābhīññāhi uttarikaraṇīye adhigantabbe maggaphale anadhigate sati eva, taṃ anadhigantvāti attho. Oramattakenāti appamattakena jhānābhīññāmattena. Visessadhigamenāti uttarimanussadhammādhigamena. Antarāti vemajjhe. Vosānaṃ āpādīti akatakkicova samāno “katakkiccomhī”ti maññamāno samaṇadhammato vigamaṃ āpajji. Iti bhagavā iminā suttena visesato puthujjanabhāve ādīnavaṃ pakāsesi bhāriyo puthujjanabhāvo, yatra hi nāma jhānābhīññāpariyosānā sampattiyo nibbattetvāpi anekānatthāvaḥaṃ nānāvidhaṃ dukkhahetuṃ asantaguṇasambhāvanaṃ asappurisasamsaggaṃ ālasiyānuyogañca avijahanto avīcimhi kappatṭhiyaṃ atekicchaṃ kibbisam pasavissatīti.

Gāthāsu māti paṭisedhe nipāto. Jātūti ekaṃsena. Kocīti sabbasaṅgāhakavacanaṃ. Lokasminti sattaloke. Idaṃ vuttaṃ hoti “imasmiṃ sattaloke koci puggalo ekaṃsena pāpiccho mā hotū”ti. Tadamināpi jānātha, pāpicchānaṃ yathā gatīti pāpicchānaṃ puggalānaṃ yathā gati yādisī nipphatti, yādiso abhisamparāyo, taṃ imināpi kāraṇena jānāthāti devadattaṃ nidassento evamāha. Paṇḍitoti samaññātoti pariyattibāhusaccena paṇḍitoti ñāto. Bhāvitattoti sammatoti jhānābhīññāhi bhāvitacittoti sambhāvito. Tathā hi so pubbe “mahiddhiko godhiputto, mahānubhāvo godhiputto”ti dhammasenāpatināpi pasamsito ahoṣi. Jalaṃva yasasā aṭṭhā, devadattoti vissutoti attano kittiyā parivārena jalanto viya obhāsento viya ṭhito devadattoti evaṃ vissuto pākaṭo ahoṣi. “Me sutta”ntipi pāṭho, mayā suttaṃ sutamattaṃ, katipāheneva atathābhūtattā tassa taṃ paṇḍiccādi savanamattamevāti attho.

So samānamanuciṇṇo, āsajja naṃ tathāgatanti so evaṃbhūto devadatto “buddhopi sakyaputto, ahampi sakyaputto, buddhopi samaṇo, ahampi samaṇo, buddhopi iddhiṃ, ahampi iddhiṃ, buddhopi dibbacakkhuko, ahampi dibbacakkhuko, buddhopi dibbasotako, ahampi dibbasotako, buddhopi cetopariyaññalābhī, ahampi cetopariyaññalābhī, buddhopi atītānāgatapaccuppanne dhamme jānāti, ahampi te jānāmī”ti attano pamāṇaṃ ajānitvā sammāsambuddhaṃ attanā samasamaṭṭhapanena samānaṃ āpajjanto “idānāhaṃ buddho bhavissāmi, bhikkhusaṅghaṃ pariharissāmi”ti abhimārapayojanā tathāgataṃ āsajja āsādetvā viheṭṭetvā. “Pamādamanuṇiṇo”ti paṭhanti. Tassattho “vuttanayena pamādaṃ āpajjanto pamādaṃ nissāya bhagavatā saddhiṃ yugaggāhacittuppādena saheva jhānābhīññāhi anuṇiṇo parihiṇo”ti. Avīcinirayaṃ patto, catudvāraṃ bhayānakanti jālānaṃ tattha uppannasattānaṃ vā nirantaratāya “avīci”ti laddhanāmaṃ catūsu passesu catumahādvārayogena catudvāraṃ atibhayānakaṃ mahānirayaṃ paṭisandhiggahaṇavasena patto. Tathā hi vuttaṃ -

“Catukkaṇṇo catudvāro, vibhatto bhāgasō mito;
Ayopākārapariyānto, ayasā paṭikujjito.

“Tassa ayomayā bhūmi, jalitā tejasā yutā;
Samantā yojanasataṃ, pharitvā tiṭṭhati sabbadā”ti.

Aduṭṭhassāti aduṭṭhacittassa. Dubbheti dūseyya. Tameva pāpaṃ phusatīti tameva aduṭṭhadubbhiṃ pāpapuggalaṃ pāpaṃ nihīnaṃ pāpaphalaṃ phusati pāpuṇāti abhibhavati. Bhesmāti vipulabhāvena gambhīrabhāvena ca bhiṃsāpento viya, vipulagambhīroti attho. Vādenāti dosena. Vihiṃsatīti bādhati āsādeti. Vādo tamhi na rūhatīti tasmīṃ tathāgate parena āropiyamāno doso na ruhati, na tiṭṭhati, visakumbho viya samuddassa, na tassa vikāraṃ janetīti attho.

Evaṃ chahi gāthāhi pāpicchatādisamannāgatassa nirayūpagabhāvadassanena dukkhato aparimuttataṃ dassetvā idāni tappaṭipakkhadhammasamannāgatassa dukkhakkhayaṃ dassento “tādisaṃ mitta”nti osānagāthamāha. Tassattho - yassa sammā paṭipannassa maggānugo paṭipattimaggaṃ anugato sammā paṭipanno appicchatādiguṇasamannāgamena sakalavaṭṭadukkhassa khayaṃ pariyosānaṃ pāpuṇeyya. Tādisaṃ buddhaṃ vā buddhasāvakaṃ vā paṇḍito sappañño, attano mittaṃ kubbetha tena mettikaṃ kareyya, tañca seveyya tameva payirupāseyyāti.

Iti imasmiṃ vagge chaṭṭhasattamasuttesu vivaṭṭaṃ kathitaṃ, itaresu vaṭṭavivaṭṭaṃ kathitaṃ.

Dasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Catutthavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamavaggo

1. Aggappasādasuttavaṇṇanā

90. Pañcamavaggassa paṭhame aggappasādāti ettha ayaṃ aggasaddo ādikoṭikoṭṭhāsasetṭhesu dissati. Tathā hesa “ajjatagge, samma dovārika, āvarāmi dvāraṃ nigaṇṭhānaṃ nigaṇṭhīnaṃ. Ajjatagge paṇupetaṃ saraṇaṃ gata”nti ca ādīsu ādimhi dissati. “Teneva aṅgulaggena taṃ aṅgulaggaṃ parāmaseyya. Ucchaggaṃ

veḷagga’’nti ca ādīsu koṭṭiyaṃ. “Ambilaggaṃ vā madhuraggaṃ vā tittakaggaṃ vā. Anujānāmi, bhikkhave, vihāraggena vā parivenaggena vā bhājetu’’nti ca ādīsu koṭṭhāse. “Ayaṃ imesaṃ catunnaṃ puggalānaṃ aggo ca seṭṭho ca uttamo ca pavaro ca. Aggohamasmi lokassā’’ti ca ādīsu seṭṭhe. Svāyamidhāpi seṭṭheyeva daṭṭhabbo. Tasmā aggesu seṭṭhesu pasādā, aggabhūtā seṭṭhabhūtā vā pasādā aggappasādāti attho.

Purimasmiñca atthe aggasaddena buddhādiratanattayaṃ vuccati. Tesu bhagavā tāva asadisatṭhena, guṇavisitṭhatṭhena, asamasamatṭhena ca aggo. So hi mahābhinihāraṃ dasannaṃ pāramīnaṃ pavicayañca ādiṃ katvā tehi bodhisambhāraguṇehi ceva buddhaguṇehi ca sesajanehi asadisoti asadisatṭhena aggo. Ye cassa guṇā mahākaruṇādayo, te sesasattānaṃ guṇehi visitṭhāti guṇavisitṭhatṭhenapi sabbasattuttamatāya aggo. Ye pana purimakā sammāsambuddhā sabbasattehi asamā, tehi saddhiṃ ayameva rūpakāyaguṇehi ceva dhammakāyaguṇehi ca samoti asamasamatṭhenapi aggo. Tathā dullabhapātubhāvato acchariyamanussabhāvato bahujanahitasukhāvahato adutiyaasahāyādibhāvato ca bhagavā loke aggoti vuccati. Yathāha -

“Ekapuggalassa, bhikkhave, pātubhāvo dullabho lokasmiṃ, katamassa ekapuggalassa? Tathāgatassa arahato sammāsambuddhassa.

“Ekapuggalo, bhikkhave, loke uppajjamāno uppajjati acchariyamanusso.

“Ekapuggalo, bhikkhave, loke uppajjamāno uppajjati bahujana...pe... sammāsambuddho.

“Ekapuggalo, bhikkhave, loke uppajjamāno uppajjati, adutiyo asahāyo appaṭṭimo appaṭṭisamo appaṭṭibhāgo appaṭṭipuggalo asamo asamasamo dvipadānaṃ aggo. Katamo ekapuggalo? Tathāgato araham sammāsambuddho’’ti.

Dhammasaṅghāpi aññadhammasaṅghehi asadisatṭhena visitṭhaguṇatāya dullabhapātubhāvādinā ca aggā. Tathā hi tesam svākkhātadīsuppaṭṭipannatādiguṇavisesehi aññadhammasaṅghā sadisā appataranihīnā vā natthi, kuto seṭṭhā. Sayameva ca pana tehi visitṭhaguṇatāya seṭṭhā. Tathā dullabhuppādaacchariyabhāvabahujanahitasukhāvahā adutiyaasahāyādisabhāvā ca te. Yadaggena hi bhagavā dullabhapātubhāvo, tadaggena dhammasaṅghāpīti. Acchariyādibhāvepi eseva nayo. Evaṃ aggesu seṭṭhesu uttamesu pavaresu guṇavisitṭhesu pasādāti aggappasādā.

Dutiyasmiṃ pana atthe yathāvuttesu aggesu buddhādīsu uppattiyā aggabhūtā pasādā aggappasādā. Ye pana ariyamaggena āgatā aveccappasādā, te ekanteneva aggabhūtā pasādāti aggappasādā. Yathāha “idha, bhikkhave, ariyasāvako buddhe aveccappasādena samannāgato hotī’’tiādi. Aggavipākattāpi cete aggappasādā. Vuttañhi “agge kho pana pasannānaṃ aggo vipāko’’ti.

Yāvatāti yattakā. Sattāti pāṇino. Apadāti apādakā. Dvipadāti dvipādakā. Sesapadadvayepi eseva nayo. Vā-saddo samuccayattho, na vikappattho. Yathā “anuppanno vā kāmāsavo uppajjati, uppanno vā kāmāsavo pavaḍḍhati’’ti ettha anuppanno ca uppanno cāti attho. Yathā ca “bhūtānaṃ vā sattānaṃ ṭhitiyā sambhavesīnaṃ vā anuggahāyā’’ti ettha bhūtānañca sambhavesīnañcāti attho. Yathā ca “aggito vā udakato vā mithubhedato vā’’ti ettha aggito ca udakato ca mithubhedato cāti attho, evaṃ “apadā vā...pe... aggamakkhāyati’’ti etthāpi apadā ca

dvipadā cāti sampiṇḍanavasena attho daṭṭhabbo. Tena vuttaṃ “vā-saddo samuccayattho, na vikappattho”ti.

Rūpinoti rūpavanto. Na rūpinoti arūpino. Saññinoti saññāvanto. Na saññinoti asaññino. Nevasaññināsaññino nāma bhavaggapariyāpannā. Ettāvatā ca kāmabhavo, rūpabhavo, arūpabhavo, ekavokārabhavo, catuvokārabhavo, pañcavokārabhavo, saññībhavo, asaññībhavo, nevasaññināsaññībhavoti navavidhepi bhava satte anavasesato pariyādiyitvā dassesi dhammarājā. Ettha hi rūpiggahaṇena kāmabhavo rūpabhavo pañcavokārabhavo ekavokārabhavo ca dassito, arūpiggahaṇena arūpabhavo catuvokārabhavo ca dassito. Saññībhavādayo pana sarūpeneva dassitā. Apadādiggaṇaṇa kāmabhavapañcavokārabhavasaññībhavānaṃ ekadeso dassitoti.

Kasmā panettha yathā adutiyasutte “dvipadānaṃ aggo”ti dvipadānaṃ gahaṇameva akatvā apadādiggaṇaṇaṃ katanti? Vuccate - adutiyasutte tāva seṭṭhataravasena dvipadaggahaṇameva kataṃ. Imasmiñhi loke seṭṭho nāma uppajjamāno apadacatuppadabahuppadesu na uppajjati, dvipadesuyeva uppajjati. Kataresu dvipadesu? Manussesu ceva devesu ca. Manussesu uppajjamāno sakalalokaṃ vase vattetuṃ samattho buddho hutvā uppajjati. Aṅguttaraṭṭhakathāyaṃ pana “tisahassimahāsahassilokadhātuṃ vase vattetuṃ samattho”ti vuttaṃ. Devesu uppajjamāno dasasahassilokadhātuṃ vase vattanako mahābrahmā hutvā uppajjati, so tassa kappiyakārako vā ārāmiko vā sampajjati. Iti tatopi seṭṭhataravasenesa “dvipadānaṃ aggo”ti tattha vutto, idha pana anavasesapariyādānavasena evaṃ vuttaṃ. Yāvattakā hi sattā attabhāvapariyāpannā apadā vā...pe... nevasaññināsaññino vā, tathāgato tesāṃ aggamakkhāyatīti. Niddhāraṇe cetāṃ sāmivacanaṃ, makāro padasandhikaro. Aggo akkhāyatīti padavibhāgo.

Aggo vipāko hotīti agge sammāsambuddhe pasannānaṃ yo pasādo, so aggo seṭṭho uttamo koṭībhūto vā, tasmā tassa vipākopi aggo seṭṭho uttamo koṭībhūto ulāratamo paṇītatamo hoti. So pana pasādo duvidho lokiyalokuttarabhedato. Tesu lokiyassa tāva

-

“Ye keci buddhaṃ saraṇaṃ gatāse, na te gamissanti apāyabhūmiṃ;
Pahāya mānusaṃ dehaṃ, devakāyaṃ paripūressanti.

“Buddhoti kittayantassa, kāye bhavati yā pīti;
Vameva hi sā pīti, kasiṇenapi jambudīpassa.

“Sataṃ hatthī sataṃ assā, sataṃ assatarī rathā;
Sataṃ kaññāsahassāni, āmukkamaṇikuṇḍalā;
Ekassa padavītihārassa, kamaṃ nāgghanti soḷasiṃ”.

“Sādhū kho, devānaminda, buddhaṃ saraṇagamaṇaṃ hoti, buddhaṃ saraṇagamaṇaṃ hetu kho, devānaminda, evamidhekacce sattā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggaṃ lokaṃ upapajjanti. Te aññe deve dasahi tṭhānehi adhigaṇhanti - dibbena āyuna, dibbena vaṇṇena, dibbena sukkena, dibbena yasena, dibbena ādhipateyyena, dibbehi rūpehi, dibbehi saddehi, dibbehi gandhehi, dibbehi rasehi, dibbehi phoṭṭhabbehi”ti -

Evamādīnaṃ suttapadānaṃ vasena pasādassa phalavisesayogo veditabbo. Tasmā so apāyadukkhaṇivattanaṃ saddhiṃ sampattibhavesu sukhavipākādāyakoti daṭṭhabbo. Lokuttaro pana sāmāññaphalavipākādāyako vaṭṭadukkhaṇivattako ca.

Sabbopi cāyaṃ pasādo paramparāya vaṭṭadukkhāya vinivattetiyeva. Vuttañhetā -

“Yasmiṃ, bhikkhave, samaye ariyasāvakā attano saddhāya anussarati, nevassa tasmīṃ samaye rāgapariyuṭṭhitāya cittaṃ hoti, na dosapariyuṭṭhitāya, na mohapariyuṭṭhitāya cittaṃ hoti, ujugatamevassa tasmīṃ samaye cittaṃ hoti. Ujugatacittassa pāmojjaṃ jāyati, pamuditassa pīti jāyati...pe... nāparaṃ itthattāyāti pajānāti”ti.

Dhammāti sabhāvadhammā. Saṅkhatāti samecca sambhuyya paccayehi katāti saṅkhatā, sappaccayadhammā. Hetūhi paccayehi ca na kehici katāti asaṅkhatā, appaccayanibbānaṃ. Saṅkhatānaṃ paṭiyogibhāvena “asaṅkhatā”ti puthuvacanaṃ. Virāgo tesāṃ aggamaṅkhatāti tesāṃ saṅkhatāsaṅkhatadhammānaṃ yo virāgasāṅkhāto asaṅkhatadhammo, so sabhāveneva saṅhasukhumabhāvato santatarapaṇītatarabhāvato gambhīrādibhāvato madanimmadanaḍḍibhāvato ca aggaṃ seṭṭhaṃ uttamaṃ pavaranti vuccati. Yadidanti nipāto, yo ayanti attho. Madanimmadanaḍḍiṇi sabbāni nibbānavevacanāniyeva. Tathā hi taṃ āgama mānamadapurisamadādikā sabbo mado nimmaḍḍiyati pamaddiyati, kāmapipāsādikā sabbā pipāsā vinīyati, kāmālayādikā sabbepi ālayā samugghātīyanti, sabbepi kammavaṭṭakilesavaṭṭavipākavaṭṭā upacchijjanti, aṭṭhasatabhedā sabbāpi taṇhā khīyati, sabbepi kilesā virajjanti, sabbāṃ dukkhāya nirujjhati, tasmā madanimmadano...pe... nirodhoti vuccati. Yā paṇesā taṇhā bhavena bhavaṃ, phalena kammaṃ vinati saṃsibbatīti katvā vānanti vuccati. Taṃ vānaṃ ettha natthi, etasmiṃ vā adhigate ariyapuggalassa na hotīti nibbānaṃ.

Aggo vipāko hotīti etthāpi -

“Ye keci dhammaṃ saraṇaṃ gatāse...pe...

“Dhammoti kittayantassa, kāye bhavati yā pīti...pe...

“Sādhu kho, devānaminda, dhammaṃ saraṇagamaṇaṃ hoti. Dhammaṃ saraṇagamaṇaṃ kho, devānaminda, evamidhekacce...pe... dibbehi phoṭṭhabbehī”ti -

Evamādīnaṃ suttapadānaṃ vasena dhamme pasādassa phalavisesayogo veditabbo. Evamettha asaṅkhatadhammasādhānaṃ aggaṃ āgato, sabbasaṅkhatanissaraṇadassanattaṃ ariyamaggavasena pi ayamatto labbhateva. Vuttañhetā -

“Yāvatā, bhikkhave, dhammā saṅkhatā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo tesāṃ aggamaṅkhatāti”ti.

“Maggānaṭṭhaṅgiko seṭṭho”ti ca.

Saṅghā vā gaṇā vāti janasaṃsaṅghā yāvatā loke saṅghā vā gaṇā vā. Tathāgatasāvakasaṅgho aṭṭhaariyapuggalasamāsaṅkhāto diṭṭhisīlasāmaññaṃ saṃhato tathāgataṃ sāvakaṃ. Tesāṃ aggamaṅkhatāti attano sīlasamādhīpaññaḍḍiṇi maggaṃ tesāṃ saṅghānaṃ aggaṃ seṭṭho uttamo pavaroti vuccati. Yadidanti yāni imāni. Cattāri purisaṃyugāni yugaḷavasena paṭhamamaggaṭṭho paṭhamaphalaṭṭho idamekaṃ yugaḷaṃ, yāva catutthamaggaṭṭho catutthaphalaṭṭho idamekaṃ yugaḷanti evaṃ cattāri purisaṃyugāni. Aṭṭha purisapuggalāni purisapuggalavasena eko paṭhamamaggaṭṭho

eko paṭhamaphalaṭṭhoti iminā nayena aṭṭha purisapuggalā. Ettha ca purisoti vā puggaloti vā ekatthāni etāni padāni, veneyyavasena panevaṃ vuttaṃ. Esa bhagavato sāvakaśaṅhoti yānimāni yugavasena cattāri purisayugāni, pāṭekkato aṭṭha purisapuggalā, esa bhagavato sāvakaśaṅgho.

Āhuneyyotiādisu ānetvā hunitabbanti āhunaṃ, dūratopi āgantvā sīlavantesu dātabbanti attho. Catunnaṃ paccayānametaṃ adhivacanaṃ.

Mahapphalabhāvakaraṇato taṃ āhunaṃ paṭiggahetuṃ yuttoti āhuneyyo. Atha vā dūratopi āgantvā sabbaṃ sāpateyyampi ettha hunitabbaṃ, sakkādīnampi āhavanaṃ arahatīti vā āhavanīyo. Yo cāyaṃ brāhmaṇānaṃ āhavanīyo nāma aggi, yattha hutaṃ mahapphalanti tesam laddhi, so ce hutassa mahapphalatāya āhavanīyo, saṅghova āhavanīyo. Saṅghe hutañhi mahapphalaṃ hoti. Yathāha -

“Yo ca vassasataṃ jantu, aggiṃ paricare vane;
Ekañca bhāvitattānaṃ, muhuttamapi pūjaye;
Sā eva pūjanā seyyo, yañce vassasataṃ huta”nti.

Tayidaṃ nikāyantare “āhavanīyo”ti padaṃ idha “āhuneyyo”ti iminā padena atthato ekaṃ, byañjanato pana kiñcimattameva nānaṃ, tasmā evamatthavaṇṇanā katā.

Pāhuneyyoti ettha pana pāhunaṃ vuccati disāvidisato āgatānaṃ piyamanāpānaṃ ñātimitānaṃ atthāya sakkārena paṭiyattaṃ āgantukadānaṃ, tampi ṭhapetvā te tathārūpe pāhunake saṅghasseva dātuṃ yuttaṃ. Tathā hesa ekabuddhantarepi dissati abbokiṇṇaṃ. Ayaṃ panettha padattho - “piyamanāpattakarehi dhammehi samannāgato”ti evaṃ pāhunamassa dātuṃ yuttaṃ, pāhunañca paṭiggahetuṃ yuttoti pāhuneyyo. Yesaṃ pana pāhavanīyoti pāḷi, tesam yasmā saṅgho pubbakāraṃ arahati, tasmā saṅgho sabbapaṭhamam ānetvā ettha hunitabbanti pāhavanīyo, sabbappakārena vā āhavanaṃ arahatīti pāhavanīyo. Svāyamidha teneva atthena pāhuneyyoti vuccati.

“Dakkhiṇā”ti paralokaṃ saddahitvā dātabbadānaṃ, taṃ dakkhiṇaṃ arahati dakkhiṇāya vā hito mahapphalabhāvakaraṇena visodhanatoti dakkhiṇeyyo. Ubho hatthe sirasi patiṭṭhapetvā sabbalokena kariyamānaṃ añjalikammaṃ arahatīti añjalikaraṇīyo. Anuttaraṃ puññakkhettaṃ lokassāti sabbalokassa asadisam puññavirūhanaṭṭhānaṃ. Yathā hi rattasālīnaṃ vā yavānaṃ vā virūhanaṭṭhānaṃ “rattasālīkkhettaṃ yavakkhetta”nti vuccati, evaṃ saṅgho sadevakassa lokassa puññavirūhanaṭṭhānaṃ. Saṅghaṃ nissāya hi lokassa nānappakārahitasukhanibbattakāni puññāni virūhanti, tasmā saṅgho anuttaraṃ puññakkhettaṃ lokassa. Idhāpi -

“Ye keci saṅghaṃ saraṇaṃ gatāse...pe...

“Saṅghoti kittayantassa, kāye bhavati yā pīti...pe...”.

“Sādhu kho, devānaminda, saṅghaṃ saraṇagamaṇaṃ hoti, saṅghaṃ saraṇagamaṇahetu kho devānaminda...pe... dibbehi phoṭṭhabbehi”ti -

Ādīnaṃ suttapadānaṃ vasena saṅghe pasādassa phalavisesayogo, tenassa aggatā aggavipākatā ca veditabbā. Tathā anuttariyapaṭilābho sattamabhavādito paṭṭhāya vaṭṭadukkhāsamucchedo anuttarasukhādhigamoti evamādiulāraphalanipphādanavasena aggavipākatā veditabbā.

Gāthāsu aggatoti agge ratanattaye, aggabhāvato vā pasannānaṃ. Aggaṃ dhammanti aggasabhāvaṃ buddhasubbuddhataṃ dhammasudhammataṃ saṅghasuppaṭipattiṃ ratanattayassa anaññasādhāraṇaṃ uttamasabhāvaṃ, dasabalādisvākkhātātādisuppaṭipannatādiguṇasabhāvaṃ vā vijānataṃ vijānantānaṃ. Evaṃ sādharmaṇato aggappasādavatthūṃ dassetvā idāni asādhāraṇato taṃ vibhāgena dassetvā “agge buddhe”tiādi vuttaṃ. Tattha pasannānanti aveccappasādena itarappasādena ca pasannānaṃ adhimuttānaṃ. Virāgūpasameti virāge upasame ca, sabbassa rāgassa sabbesaṃ kilesānaṃ accantavirāgahetubhūte accantaupasamahetubhūte cāti attho. Sukheti vaṭṭadukkhakkhayabhāvena saṅkhārūpasamasukhabhāvena ca sukhe.

Aggasmīṃ dānaṃ dadatanti agge ratanattaye dānaṃ dentānaṃ deyyadhammaṃ pariccajantānaṃ. Tattha dharmānaṃ bhagavantaṃ catūhi paccayehi upaṭṭhahantā pūjentā sakkarontā parinibbutaṅca bhagavantaṃ uddissa dhātucetiyaṃ dike upaṭṭhahantā pūjentā sakkarontā buddhe dānaṃ dadanti nāma. “Dhammaṃ pūjessāmā”ti dhammadhare puggale catūhi paccayehi upaṭṭhahantā pūjentā sakkarontā dhammaṅca ciraṭṭhitikaṃ karontā dhamme dānaṃ dadanti nāma. Tathā ariyasaṅghaṃ catūhi paccayehi upaṭṭhahantā pūjentā sakkarontā taṃ uddissa itarasmimpi tathā paṭipajjantā saṅghe dānaṃ dadanti nāma. Aggaṃ puññaṃ pavaḍḍhatīti evaṃ ratanattaye pasannena cetasaṃ uḷāraṃ pariccāgaṃ uḷāraṅca pūjāsakkāraṃ pavattentānaṃ divase divase aggaṃ uḷāraṃ kusalaṃ upacīyati. Idāni tassa puññaṃ aggaṃ vipākātāya aggabhāvaṃ dassetvā “aggaṃ āyū”tiādi vuttaṃ. Tattha aggaṃ āyūti dibbaṃ vā mānusaṃ vā aggaṃ uḷāratamaṃ āyu. Pavaḍḍhatīti uparūpari brūhati. Vaṇṇoti rūpasampadā. Yasoti parivārasampadā. Kittīti thutighoso. Sukhanti kāyikaṃ cetasaṅgaṃ sukhaṃ. Balanti kāyabalaṃ ñāṇabalaṅca.

Aggassa dātāti aggassa ratanattayassa dātā, atha vā aggassa deyyadhammassa dānaṃ uḷāraṃ katvā tattha puññaṃ pavattetā. Aggadhammasamāhitoti aggena pasādadhammena dānādidhammena ca samāhito samannāgato acalappasādayutto, tassa vā vipākabhūtehi bahujaṇassa piyamanāpatādidhammehi yutto. Aggappatto pamodatīti yattha yattha sattanikāye uppanno, tattha tattha aggabhāvaṃ seṭṭhabhāvaṃ adhigato, aggabhāvaṃ vā lokuttaramaggaphalaṃ adhigato pamodati abhiraṃmati paritussatīti.

Paṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Jīvikasuttavaṇṇanā

91. Dutiyaṃ aṭṭhuppattivāsena desitaṃ. Ekasmiṅhi samaye bhagavati kapilavatthusmīṃ nigrodhārāme viharante bhikkhū āgantukabhikkhūnaṃ senāsanāni paññāpentā pattacīvarāni paṭisāmentā sāmaṇera ca lābhabhājanīyaṭṭhāne sampattasampattānaṃ lābhaṃ gaṇhantā uccāsaddā mahāsaddā ahesuṃ. Taṃ sutvā bhagavā bhikkhū paṇāmesi. Te kira sabbeva navā adhunāgatā imaṃ dhammavinayaṃ. Taṃ ñatvā mahābrahmā āgantvā “abhinandatu, bhante, bhagavā bhikkhusaṅgha”nti tesāṃ paṇāmitabhikkhūnaṃ anuggaṇhanaṃ yāci. Bhagavā tassa okāsaṃ akāsi. Atha mahābrahmā “katāvakāso khomhi bhagavatā”ti bhagavantaṃ abhivādetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Atha bhagavā “bhikkhusaṅgho āgacchatū”ti ānandattherassa ākāraṃ dassesi. Atha te bhikkhū ānandattherena pakkositā bhagavantaṃ upasaṅkamitvā sārājjamānarūpā ekamantaṃ nisīdiṃsu.

Bhagavā tesam sappāyadesanam vīmaṃsanto “ime āmisahetu paṇāmitā, piṇḍiyālopadhammadesanā nesam sappāyā”ti cintetvā “antamidaṃ, bhikkhave”ti imaṃ desanam desesi.

Tatrāyaṃ antasaddo “santi, bhikkhave, eke samaṇabrāhmaṇā pubbantakappikā pubbantānudiṭṭhino”tiādīsu koṭṭhāse āgato. “Antamakāsi dukkhassa, antavā ayaṃ loko parivaṭumo”tiādīsu paricchede. “Haritantaṃ vā pathantaṃ vā selantaṃ vā”tiādīsu mariyādāyaṃ. “Antaṃ antaguṇa”ntiādīsu sarīrāvayave “caranti loke parivārachannā, anto asuddhā bahi sobhamānā”tiādīsu citte. “Appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā uduke jātāni uduke saṃvaḍḍhāni udakānuggatāni anto nimuggaposīni”tiādīsu abbhantare.

“Migānaṃ koṭṭhuko anto, pakkhīnaṃ pana vāyaso;
Eraṇḍo anto rukkhānaṃ, tayo antā samāgatā”ti. -

Ādīsu lāmake. Idhāpi lāmake eva datṭhabbo. Tasmā antamidaṃ bhikkhave jīvikānanti bhikkhave idaṃ jīvikānaṃ antaṃ pacchimaṃ lāmake, sabbanihīnaṃ jīvitanti attho. Yadidaṃ piṇḍolyanti yaṃ idaṃ piṇḍapariyesanena bhikkhācariyāya jīvikaṃ kappentassa jīvitaṃ. Ayaṃ panettha padattho - piṇḍāya ulatīti piṇḍolo, tassa kammaṃ piṇḍolyaṃ, piṇḍapariyesanena jīvikāti attho.

Abhisāpoti akkoso. Kupitā hi manussā attano paccatthikaṃ “pilotikakhaṇḍaṃ nivāsetvā kapālahattho piṇḍaṃ pariyesamāno careyyāsī”ti akkosanti. Atha vā “kiṃ tuyhaṃ akātabbaṃ atthi, yo tvaṃ evaṃ balavīriyūpapannopi hirottappaṃ pahāya kapaṇo piṇḍolo vicarasi pattapāṇī”ti evampi akkosantiyeva. Tañca kho etanti taṃ etaṃ abhisapampi samānaṃ piṇḍolyaṃ. Kulaputtā upenti atthavasikāti mama sāsane jātikulaputtā ca ācārakulaputtā ca atthavasikā kāraṇavasikā hutvā kāraṇavasam paṭicca upenti upagacchanti.

Rājābhiniṭātiādīsu ye rañño santakaṃ khāditvā raññā bandhanāgāre bandhāpitā palāyitvā pabbajanti, te raññā bandhanaṃ abhinīṭattā rājābhiniṭā nāma. Ye pana corehi aṭaviyaṃ gahetvā ekaccesu māriyamānesu ekacce “mayaṃ sāmi tumhehi vissatṭhā gehaṃ anajjhāvasitvā pabbajissāma, tattha tattha yaṃ yaṃ buddhapūjādipuññaṃ karissāma, tato tato tumhākaṃ pattiṃ dassāmā”ti tehi vissatṭhā pabbajanti, te corābhiniṭā nāma corehi māretabbataṃ abhinīṭattā. Ye pana iṇaṃ gahetvā paṭidātuṃ asakkontā palāyitvā pabbajanti, te iṇatṭā nāma. Tañca kho etaṃ piṇḍolyaṃ kulaputtā mama sāsane neva rājābhiniṭā...pe... na ājīvikāpakatā upenti, apica kho “otiṇṇamhā jātiyā...pe... paññāyethā”ti upentīti padasambandho.

Tattha otiṇṇamhāti otiṇṇā amhā. Jātiyātiādīsu tamhi tamhi sattanikāye khandhānaṃ paṭhamābhiniṭṭatti jāti, paripāko jarā, bhedo maraṇaṃ.

Ñātirogabhogasīladiṭṭhibyasanehi phuṭṭhassa santāpo anto nijjhānaṃ soko, tehi phuṭṭhassa vacīvipalāpo paridevo. Aniṭṭhaphoṭṭhabbapaṭihatakāyassa kāyapīlanaṃ dukkhaṃ, āghātavatthūsu upahatacittassa cetopīlanaṃ domanassaṃ.

Ñātibyasanādīhi eva phuṭṭhassa paridevenapi adhivāsetuṃ asamatthassa cittasantāpasamuṭṭhito bhuso āyāso upāyāso. Etehi jātiādīhi otiṇṇā dukkhotiṇṇā, tehi jātiādidukkhehi anto anupaviṭṭhā. Dukkhaparetāti tehi dukkhadukkhavatthūhi abhibhūtā. Jātiādayo hi dukkhassa vatthubhāvato dukkhā, dukkhabhāvato ca

sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā dukkhāti. Appeva nāma...pe... paññāyethāti imassa sakalassa vaṭṭadukkhārāsissa paricchedakaraṇaṃ osānakiriyā api nāma paññāyeyya.

So ca hoti abhijjhālūti idaṃ yo kulaputto “dukkhassantaṃ karissāmī”ti pubbe cittaṃ uppādetvā pabbajito aparabhāge taṃ pabbajjaṃ tathārūpaṃ kātuṃ na sakkoti, taṃ dassetuṃ vuttaṃ. Tattha abhijjhālūti parabhaṇḍānaṃ abhijjhāyitā. Tibbasārāgoti balavarāgo. Byāpannacittoti byāpādena pūtibhūtattā vipannacitto.

Paduṭṭhamanasāṅkappoti tikhiṇasiṅgo viya caṇḍagoṇo paresaṃ upaghātavasena duṭṭhacitto. Muṭṭhassatīti bhattanikkhittakāko viya, maṃsanikkhittasunakho viya ca naṭṭhassati, idha kataṃ ettha na sarati. Asampajānoti nippaṇṇo khandhādiparicchedarahito. Asamāhitoti caṇḍasote baddhanāvā viya asaṇṭhito. Vibbhantacittoti panthāruḷhamigo viya bhantamano. Pākatindriyoti yathā gihī saṃvarābhāvena pariggahaparijane olokenti asaṃvutindriyā, evaṃ asaṃvutindriyo hoti.

Chavālātanti chavānaṃ daḍḍhaṭṭhāne alātaṃ. Ubhatopadittaṃ majjhe gūthagatanti pamāṇena aṭṭhaṅgulamattaṃ ubhato dvīsu koṭṭisu ādittaṃ majjhe gūthamakkhitaṃ. Neva gāmeti sace hi taṃ yuganaṅgalagopānasipakkhapāsakādīnaṃ atthāya upanetuṃ sakkā assa gāme kaṭṭhatthaṃ phareyya. Sace khettauṭṭhiyā kaṭṭhattharamaṇcākādīnaṃ atthāya upanetuṃ sakkā assa, araṇṇhe kaṭṭhatthaṃ phareyya. Yasmā pana ubhayatthāpi na sakkā, tasmā evaṃ vuttaṃ. Tathūpamāhanti tathūpamaṃ chavālātasadisamaṃ ahaṃ imaṃ yathāvuttapuggalaṃ vadāmi. Gihibhogā ca parihīnoti yo agāre vasantehi gihīhi dāyajje bhājiyamāne aññathā ca bhogo laddhabbo assa, tato ca parihīno. Sāmaññatthañcāti ācariyupajjhāyānaṃ ovāde ṭhatvā pariyattipaṭivedhavasena pattaḍḍhaṃ sāmāññatthañca na paripūreti. Imaṃ pana upamaṃ satthā na dussīlassa vasena āhari, parisuddhasīlassa pana alasassa abhijjhādīhi dosehi dūsitacittassa puggalassa vasena āharīti veditabbaṃ.

Gāthāsu gihibhogāti kāmasukhasambhogato. Parihīnoti jīno. Sāmaññatthanti paṭivedhabāhusaccañceva pariyattibāhusaccañca. Tādiso hi asutaṃ sotuṃ sutuṃ pariyodāpetuṃ na sakkoti alasabhāvato. Duṭṭhu bhagoti dubbhago, alakkhiko kālakaṇṇipuriso. Paridhamasamānoti vinassamāno. Pakiretīti vikireti viddhamseti. Sabbametaṃ bhāvino sāmāññatthassa anuppādanameva sandhāya vuttaṃ. Chavālātaṃva nassatīti so tādiso puggalo yathāvuttaṃ chavālātaṃ viya kassaci anupayujjamāno eva nassati ubhato paribhaṭṭhabhāvato. Evaṃ “kāyavācāhi akatavītikkamopi cittaṃ avisodhento nassati, pageva katavītikkamo dussīlo”ti tassa apāyadukkhabhāgibhāvadassanena dussīle ādīnavaṃ dassetvā tato satte vivecetukāmo “kāsāvakaṇṭhā”tiādinā gāthādvayamāha. Tassattho heṭṭhā vutto eva.

Dutiyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Saṅghāṭikaṇṇasuttavaṇṇanā

92. Tatiye saṅghāṭikaṇṇeti cīvarakoṭṭiyaṃ. Gahetvāti parāmasitvā. Anubandho assāti anugato bhavēyya. Idaṃ vuttaṃ hoti - “bhikkhave, idhekacco bhikkhu attano hatthena mayā pārutassa sugatamahācīvarassa kaṇṇe parāmasanto viya maṃ anugaccheyya, evaṃ mayhaṃ āsannatāro hutvā vihareyyā”ti. Pāde pādaṃ nikkhipantoti gacchantassa mama pāde pādaṃ nikkhattaṭṭhāne pāduddhāraṇānantaraṃ attano pādaṃ nikkhipanto. Ubhayenāpi “ṭhānagamanādīsu

avijahanto sabbakālaṃ mayhaṃ samīpe eva vihareyya cepī”ti dasseti. So ārakāva mayhaṃ, ahañca tassāti so bhikkhu mayā vuttaṃ paṭipadaṃ apūrento mama dūreyeva, ahañca tassa dūreyeva. Etena maṃsacakkhunā tathāgatadassanaṃ rūpakāyasamodhānañca akāraṇaṃ, ñāṇacakkhunāva dassanaṃ dhammakāyasamodhānameva ca pamāṇanti dasseti. Tenevāha “dhammañhi so, bhikkhave, bhikkhu na passati, dhammaṃ apassanto na maṃ passatī”ti. Tattha dhammo nāma navavidho lokuttaradhammo. So ca abhijjhādīhi dūsitacittena na sakkā passituṃ, tasmā dhammassa adassanato dhammakāyañca na passatīti. Tathā hi vuttaṃ -

“Kiṃ te, vakkali, iminā pūtikāyena diṭṭhena? Yo kho, vakkali, dhammaṃ passati so maṃ passati; yo maṃ passati, so dhammaṃ passatī”ti.

“Dhammabhūto brahmabhūto”ti ca.

“Dhammakāyo itipi, brahmakāyo itipi”ti ca ādi.

Yojanasateti yojanasate padese, yojanasatamatthaketi attho. Sesam vuttavipariyāyena veditabbaṃ. Ariyamaggādhigamavasena cassa anabhijjhāluādibhāvo daṭṭhabbo.

Gāthāsu mahicchoti kāmesu tibbasārāgatāya mahāiccho. Vighātavāti paduṭṭhamanasāṅkappatāya sattesu āghātavasena mahicchatāya icchitālābhena ca vighātavā. Ejānugoti ejāsaṅkhātāya taṇhāya dāso viya hutvā taṃ anugacchanto. Rāgādikilesapariḷāhābhibhavena anibbuto. Rūpādivisayānaṃ abhikaṅkhanena giddho. Passa yāvañca ārakāti anejassa nibbutassa vītagedhassa sammāsambuddhassa okāsavasena samīpepi samāno mahiccho vighātavā ejānugo anibbuto giddho bālaputhujjano dhammasabhāvato yattakaṃ dūre, tassa so dūrabhāvo passa, vattumpi na sukaranti attho. Vuttañhetam -

“Nabhañca dūre pathavī ca dūre,
Pāraṃ samuddassa tathāhu dūre;
Tato have dūrataṃ vadanti,
Satañca dhammo asatañca rājā”ti.

Dhammamabhiññāyāti catusaccadhammaṃ abhiññāya aññāya ñātātīraṇapariññāhi yathārahaṃ pubbabhāge jānitvā. Dhammamaññāyāti tameva dhammaṃ aparabhāge maggañāṇena pariññādivasena yathāmariyādaṃ jānitvā. Paṇḍitoti paṭivedhabāhusaccena paṇḍito. Rahadova nivāte cāti nivātaṭṭhāne rahado viya anejo kilesacalanarahito upasammati, yathā so rahado nivātaṭṭhāne vātena anabbhāhato sannisinova hoti, evaṃ ayampi sabbathāpi paṭippassaddhakilesa kilesacalanarahito arahattaphalasamādhinā vūpasammati, sabbakālaṃ upasantasabhāvova hoti. Anejoti so evaṃ anejādisabhāvo arahā anejādisabhāvassa sammāsambuddhassa okāsato dūrepi samāno dhammasabhāvato adūre santike evāti.

Tatīyasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Aggisuttavaṇṇanā

93. Catutthe anudahanaṭṭhena aggi, rāgo eva aggi rāgaggi. Rāgo hi uppajjamāno satte anudahati jhāpeti, tasmā “aggi”ti vuccati. Itaresupi dvīsu eseve nayo. Tattha yathā aggi yadeva indhanaṃ nissāya uppajjati, taṃ nidahati, mahāpariḷāho ca hoti,

evamimepi rāgādayo yasmim santāne sayam uppannā, tam nidahanti, mahāpariḷāhā ca honti dunnibbāpayā. Tesu rāgapariḷāhena santattahadayānam icchitālābhadukkhena maraṇappattānam sattānam pamāṇam natthi. Ayam tāva rāgassa anudahanatā. Dosassa pana anudahanatāya visesato manopadosikā devā, mohassa anudahanatāya khiḍḍāpadosikā devā ca nidassanam. Mohavasena hi tesam satisammoso hoti, tasmā khiḍḍāvasena āhāraṇam ativattentā kalam karonti. Ayam tāva rāgādīnam diṭṭhadhammiko anudahanabhāvo. Samparāyiko pana nirayādīsu nibbattāpanavasena ghorataro duradhivāso ca. Ayañca attho ādittapariyāyena vibhāvetabbo.

Gāthāsu kāmesu mucchiteti vatthukāmesu pātabyatāvasena muccham bālyam pamādam micchācāram āpanne. Byāpanneti byāpannacitte dahatīti sambandho. Nare pāṇātipātīnoti idam dosaggissa. Ariyadhamme akovideti ye khandhāyatanādīsu sabbena sabbam uggahaparipucchāya manasikārarahitā ariyadhammassa akusalā, te sammohena abhibhūtā visesena sammūḷhā nāmāti vuttā. Ete aggī ajānantāti “ete rāgaggiādayo idha ceva samparāye ca anudahantī”ti ajānantā pariññābhisamayavasena pahānābhisamayavasena ca appaṭivijjhantā. Sakkāyābhiraṭāti sakkāye upādānakkhandhapañcake taṇhādiṭṭhimānanandanābhiratā. Vaḍḍhayantīti punappunam uppajjanena vaḍḍhayanti ācīnanti. Nirayanti aṭṭhavidham mahānirayam, soḷasavidham ussadanirayanti sabbampi nirayam. Tiracchānañca yoniyoti tiracchānayaniyo ca. Asuranti asurakāyam pettivisayañca vaḍḍhayantīti sambandho.

Ettāvatā rāgaggiādīnam idha ceva samparāye ca anudahanabhāvadassanamukhena vaṭṭam dassetvā idāni nesam nibbāpanena vivaṭṭam dassetuṃ “ye ca rattindivā”tiādi vuttam. Tattha yuttāti bhāvanānuyogavasena yuttā. Kattha? Sammāsambuddhasāsane. Tena aññāsāsane rāgaggiādīnam nibbāpanābhāvam dasseti. Tathā hi anaññāsādhāraṇam tesam nibbāpanavidhiṃ asubhakammaṭṭhānam saṅkhepeneva dassento -

“Te nibbāpenti rāgaggiṃ, niccam asubhasaññino;
Dosaggiṃ pana mettāya, nibbāpenti naruttamā;
Mohaggiṃ pana paññāya, yāyam nibbedhagāminī”ti. -

Āha. Tattha asubhasaññīnoti dvattiṃsākāravasena ceva uddhumātakādivasena ca asubhabhāvanānuyogena asubhasaññino. Mettāyāti “so mettāsahagatena cetasā ekaṃ disam pharitvā viharatī”ti vuttāya mettābhāvanāya. Ettha ca asubhajjhānañca pādakam katvā nibbattitaanāgāmimaggena rāgaggidosaggīnam nibbāpanam veditabbam. Paññāyāti vipassanāpaññāsahitāya maggapaññāya. Tenevāha “yāyam nibbedhagāminī”ti. Sā hi kilesakkhandham vinivijjhantī gacchati pavattatīti nibbedhagāminīti vuccati. Asesam parinibbantīti arahattamaggena asesam rāgaggiādīnam nibbāpetvā saupādisesāya nibbānadhātuyā tīṭhā paññāvepullappattiyā nipakā pubbeva sammappadhānena sabbaso kosajjassa suppahīnattā phalasamāpattisamāpajjanena akilāsubhāvena ca rattindivamatanditā carimakacittanīrodhena anupādisesāya nibbānadhātuyā asesam parinibbanti. Tato ca asesam nissesam vaṭṭadukkham accagum atikkamaṃsu.

Evam ye rāgaggiādike nibbāpenti, tesam anupādisesanibbānena nibbutiṃ dassetvā idāni paṭividdhaguṇehi thomento osānagāthamāha. Tattha ariyaddasāti ariyehi buddhādīhi passitabbam kilesehi vā ārakattā ariyam nibbānam, ariyam

catusaccameva vā diṭṭhavantoti ariyaddasā. Vedassa maggañāṇassa, tena vā vedena saṃsārassa pariyosānaṃ gatāti vedaguno. Sammadaññāyāti sammadeva sabbaṃ ājānitabbaṃ kusalādiṃ khandhādiṃca jānitvā. Sesam vuttanayameva.

Catutthasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Upaparikkhasuttavaṇṇanā

94. Pañcame tathā tathāti tena tena pakārena. Upaparikkheyyāti vīmaṃseyya parituleyya sammaseyya vā. Yathā yathāssa upaparikkhatoti yathā yathā assa bhikkhuno upaparikkhantassa. Bahiddhā cassa viññāṇaṃ avikkhattaṃ avisaṭanti bahiddhā rūpādiārammaṇe uppajjanakavikkhepābhāvato avikkhattaṃ samāhitaṃ, tato eva avisaṭaṃ siyā. Idaṃ vuttaṃ hoti - bhikkhave, yena yena pakārena imassa āraddhavipassakassa bhikkhuno upaparikkhato saṅkhāre sammasantassa pubbe samāhitākārasallakkhaṇavasena samathanimittaṃ gahetvā sakkaccaṃ nirantaraṃ sammasanañāṇaṃ pavattentassa attano vipassanācittaṃ kammaṭṭhānato bahiddhā rūpādiārammaṇe uppajjanakaṃ na siyā, accāradbhavīriyatāya uddhaccapakkhiyaṃ na siyā, tena tena pakārena bhikkhu upaparikkheyya parituleyyāti. Ajjhataṃ asaṅṭhitanti yasmā vīriye mandaṃ vahante samādhissa balavabhāvato kosajjābhibhavena ajjhataṃ gocarajjhattasaṅkhāte kammaṭṭhānārammaṇe saṅkocavasena ṭhitattā saṅṭhitaṃ nāma hoti, vīriyasamatāya pana yojitāya asaṅṭhitaṃ hoti vīthiṃ paṭipannaṃ. Tasmā yathā yathāssa upaparikkhato viññāṇaṃ ajjhataṃ asaṅṭhitaṃ assa, vīthipaṭipannaṃ siyā, tathā tathā upaparikkheyya. Anupādāya na paritasseyyāti yathā yathāssa upaparikkhato “etaṃ mama, eso me attā”ti taṇhādiṭṭhiggāhavasena rūpādīsu kañci saṅkhāraṃ aggahetvā tato eva taṇhādiṭṭhiggāhavasena na paritasseyya, tathā tathā upaparikkheyyāti sambandho. Kathaṃ pana upaparikkhato tividhampetaṃ siyāti? Uddhaccapakkhiye kosajjapakkhiye ca dhamme vajjento vīriyasamataṃ yojetvā pubbeva vipassanupakkilesehi cittaṃ visodhetvā yathā sammadeva vipassanāñāṇaṃ vipassanāvīthiṃ paṭipajjati, tathā sammasato.

Iti bhagavā catusaccakammaṭṭhānikassa bhikkhuno anukkamena paṭipadāñāṇadassanavisuddhiyā āraddhāya accāradbhavīriyaatisithilavīriyavipassanupakkilesehi cittassa visodhanūpāyaṃ dassetvā idāni tathā visodhite vipassanāñāṇe na cirasseva vipassanaṃ maggena ghaṭetvā sakalavaṭṭadukkkhasamatikkamāya saṃvattantīti dassento “bahiddhā, bhikkhave, viññāṇe”tiādimāha, taṃ vuttanayameva. Yaṃ pana vuttaṃ - “āyatīṃ jātijarāmarāṇadukkkhasamudayasambhavo na hotī”ti, tassattho - evaṃ vipassanaṃ maggena ghaṭetvā maggapaṭipāṭiyā aggamaggena anavasesato kilesesu khīṇesu āyatīṃ anāgate jātijarāmarāṇasakalavaṭṭadukkkhasamudayasasaṅkhāto sambhavo uppādo ca na hoti, jātisaṅkhāto vā dukkkhasamudayo jarāmarāṇasaṅkhāto dukkkhasambhavo ca na hoti.

Gāthāyaṃ sattasaṅgappahīnassāti taṇhāsaṅgo, diṭṭhisāṅgo, mānasaṅgo, kodhasāṅgo, avijjāsaṅgo, kilesasaṅgo, duccharitasāṅgoti imesaṃ sattannaṃ saṅgānaṃ pahīnattā sattasaṅgappahīnassa. Keci pana “sattānusayā eva satta saṅgā”ti vadanti. Netticchinassāti chinnabhavanettikassa. Vikkhīṇo jātisaṃsāroti punappunaṃ jāyanavasena pavattiyā jātihetukattā ca jātibhūto saṃsāroti jātisaṃsāro, so bhavanettiyā chinnattā vikkhīṇo parikkhīṇo, tato eva natthi tassa punabbhavoti.

6. Kāmūpapattisuttavaṇṇanā

95. Chaṭṭhe kāmūpapattiyoti kāmapaṭilābhā kāmapaṭisevanā vā.

Paccupaṭṭhitakāmāti nibaddhakāmā nibaddhārammaṇā yathā taṃ manussā. Manussā hi nibaddhavatthusmiṃ vasaṃ vattenti. Yattha paṭibaddhacittā honti, satampi saḥassampi datvā tameva mātugāmaṃ ānetvā nibaddhabhogam bhuñjanti. Ekacce ca devā. Cātumahārājikato paṭṭhāya hi catudevalokavāsino nibaddhavatthusmiṃyeva vasaṃ vattenti. Pañcasikhavatthu cettha nidassanaṃ. Tathā ekacce āpāyike nerayike ṭhapetvā sesaapāyasattāpi nibaddhavatthusmiṃyeva vasaṃ vattenti. Macchā hi attano macchiyā, kacchapo kacchapiyāti evaṃ sabbepi tiracchānā petā vinipātikā ca. Tasmā nerayike ṭhapetvā sesaapāyasatte upādāya yāva tusitakāyā ime sattā paccupaṭṭhitakāmā nāma, nimmānaratinoti sayam nimmite nimmāne rati etesanti nimmānaratino. Te hi nīlapītādivasena yādisaṃ yādisaṃ rūpaṃ icchanti, tādisaṃ tādisaṃ nimminitvā ramanti āyasmato anuruddhassa purato manāpakāyikā devatā viya. Paranimmitavasavattinoti parehi nimmite kāme vasaṃ vattenti paranimmitavasavattino. Tesañhi manaṃ ñatvā pare yathārucitaṃ kāmabhogaṃ nimminanti, te tattha vasaṃ vattenti. Kathaṃ te parassa manaṃ jānantīti? Pakatisevanāvasena. Yathā hi kusalo sūdo rañño bhuñjantassa yaṃ yaṃ ruccati, taṃ taṃ jānāti, evaṃ pakatiyā abhirucitārammaṇaṃ ñatvā tādiseyeva nimminanti, te tattha vasaṃ vattenti, methunasevanādivasena kāme paribhuñjanti. Keci pana “hasitamattena olokitamattena ālīṅgitamattena hatthaggaṇamattena ca tesam kāmakkiccam ijjhatī”ti vadanti, taṃ aṭṭhakathāyaṃ “etaṃ pana natthī”ti paṭikkhittaṃ. Na hi kāyena aḥasantassa phoṭṭhabbaṃ kāmakkiccam sādheti. Channampi kāmāvacaradevānaṃ kāmā pākātikā eva. Vuttañhetam -

“Cha ete kāmāvacarā, sabbakāmasamiddhino;
Sabbesaṃ ekasaṅkhātā, āyu bhavati kittaka”nti.

Gāthāsu ye caññeti ye yathāvuttadevehi aññe ca kāmabhogino manussā ceva ekacce apāyūpagā ca sabbe te. Itthabhāvaññathābhāvanti imaṃ yathāpaṭiladdhattabhāvañceva, upapattibhavantarasaṅkhātā ito aññathābhāvañcāti dvippabhedaṃ saṃsāraṃ nātivattare na atikkamanti. Sabbe pariccaje kāmēti dibbādibhede sabbepi kāme vatthukāme ca kilesakāme ca pariccajeyya. Kilesakāme anāgāmi maggena pajahantoyeva hi vatthukāme pariccajati nāma. Piyaṇupāsātagadhitanti piyaṇupesu rūpādīsu sukhavedanassādena gadhitaṃ giddhaṃ. Chetvā sotaṃ duraccayanti aññehi duraccayaṃ duratikkamaṃ taṇhāsotaṃ arahattamaggena samucchinditvā. Sesaṃ heṭṭhā vuttanayamevāti.

Chaṭṭhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Kāmayogasuttavaṇṇanā

96. Sattame kāmayogayuttoti pañcakāmaguṇiko rāgo kāmayogo, tena yutto kāmayogayutto, asamucchinnakāmarāgassetam adhivacanaṃ. Rūpārūpabhavesu chandarāgo bhavayogo, tathā jhānanikanti sassatadiṭṭhisahagato ca rāgo, tena yutto bhavayogayutto, appahīnabhavarāgoti attho. Āgāmīti brahmaloke ṭhitopi paṭisandhiggahaṇavasena imaṃ manussalokaṃ āgamanasīlo. Tenevāha “āgantā itthatta”nti. Manussattabhāvasaṅkhātā itthabhāvaṃ āgamanadhammo, manussesu

upapajjanasīloti attho. Kāmañcetta kāmāyogo itthattaṃ āgamanassa kāraṇaṃ. Yo pana kāmāyogayutto, so ekantena bhavayogayuttopi hotīti dassanattamaṃ “kāmāyogayutto, bhikkhave, bhavayogayutto”ti ubhayampi ekajjhaṃ katvā vuttaṃ.

Kāmāyogavisaṃyuttoti ettha asubhajjhānampi kāmāyogavisaṃyogo, taṃ pādaṃ katvā adhigato anāgāmimaggo ekanteneva kāmāyogavisaṃyogo nāma, tasmā tatiyāmaggaṃ paṭisaṃvedhāya ariyapuggalo “kāmāyogavisaṃyutto”ti vutto. Yasmā pana rūpārūpabhavesu chandarāgo anāgāmimaggena na pahīyati, tasmā so appahīnabhavayogattā “bhavayogayutto”ti vutto. Anāgāmīti kāmālokaṃ paṭisaṃvedhāya ariyapuggalo anāgamanato anāgāmī. Kāmāyogavisaṃyogavaseneva hi saddhiṃ anavasesaorambhāgiyasāmyojanasamugghātena ajjhātasāmyojanābhāvasiddhito itthattaṃ anāgantvā hoti, tattha parinibbāyī anāvattidhammo. Yassa pana anavasesaṃ bhavayogo pahīno, tassa avijjāyogādiavasitṭhakilesāpi tadekatṭhabhāvato pahīnā eva hotīti, so parikkhīṇabhavasāmyojano “arahaṃ khīṇāsavo”ti vuccati. Tena vuttaṃ “kāmāyogavisaṃyutto, bhikkhave, bhavayogavisaṃyutto arahaṃ hoti khīṇāsavo”ti. Ettha ca kāmāyogavisaṃyogo anāgāmī catutthajjhānassa sukhadukkhāsaṃsaṃvattanassappahānaṃ viya, tatiyāmaggaṃ diṭṭhivicikicchāsīlabbataparāmāsasāmyojanaparikkhayaṃ viya ca catutthamaggaṃ vaṇṇabhaṇanattamaṃ vuttoti daṭṭhabbaṃ. Paṭhamapadena sotāpānnasakadāgāmīhi saddhiṃ sabbo puthujjano gahito, duttiyapadena pana sabbo anāgāmī, tatiyapadena arahāti arahattanikūṭena desanaṃ niṭṭhāpesi.

Gāthāsu ubhayanti ubhayena, kāmāyogena, bhavayogena ca saṃyuttāti attho. Sattā gacchanti saṃsāranti puthujjanā sotāpānnā sakadāgāminoti ime tividhā sattā kāmāyogabhavayogānaṃ appahīnattā gacchanti saṃsāranti. Tato eva jātimaraṇagāmīno honti. Ettha ekabījī, kolaṃkolo, sattakkhattuparamoti tīsu sotāpānnesu sabbamudu sattakkhattuparamo, so aṭṭhamaṃ bhavaṃ na nibbatteti, attano paricchinna jātivasena pana saṃsarati, tathā itarepi. Sakadāgāmīsupi yo idha sakadāgāmimaggaṃ patvā devaloke uppajjitvā puna idha nibbattati, so attano paricchinna jātivaseneva saṃsarati. Ye pana sakadāgāmīno vomissakanayena vinā tattha tattha devisuyeva manussesuyeva vā nibbattanti, te uparimaggādhigamāya yāva indriyaparipākā punappunaṃ uppajjanato saṃsarantiyeva. Puthujjane pana vattabbameva natthi sabbabhavasāmyojanānaṃ aparikkhīṇattā. Tena vuttaṃ -

“Kāmāyogena saṃyuttā, bhavayogena cūbhayaṃ;
Sattā gacchanti saṃsāraṃ, jātimaraṇagāmīno”ti.

Kāme pahantvānāti kāmarāgasaṅkhāte kilesakāme anāgāmimaggaṃ pajahitvā. Chinnasaṃsayāti samucchinnakaṅkhā, tañca kho sotāpattimaggaṃ. Vaṇṇabhaṇanattamaṃ pana catutthamaggaṃ evaṃ vuttaṃ. Arahanto hi idha “chinnasaṃsayā”ti adhippetā. Tenevāha “khīṇamānapunabbhavā”ti. Sabbaso khīṇo navavidhopi māno āyatīti punabbhavo ca etesanti khīṇamānapunabbhavā. Mānaggahaṇena cettha tadekatṭhatāya lakkhaṇavasena vā sabbo catutthamaggavajjho kilesa gahitoti. Khīṇamānatāya ca saupādisesā nibbānadhātu vuttā hoti, khīṇapunabbhavatāya anupādisesā. Sesaṃ suviññeyyameva.

Sattamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Kalyāṇasīlasuttavaṇṇanā

97. Atthame kalyāṇasīloti sundarasīlo, pasatthasīlo, paripuṇṇasīlo. Tattha sīlapāripūrī dvīhi kāraṇehi hoti sammadeva sīlavipattiyā ādīnavadassanena, sīlasampattiyā ca ānisaṃsadassanena. Idha pana sabbaparibandhavippamuttassa sabbākāraparipuṇṇassa maggasīlassa phalasīlassa ca vasena kalyāṇatā veditabbā. Kalyāṇadhammoti sabbe bodhipakkhiyadhammā adhippetā, tasmā kalyāṇa satipaṭṭhānādibodhipakkhiyadhammā etassāti kalyāṇadhammo. Kalyāṇapaññoti ca maggaphalapaññāvaseneva kalyāṇapañño. Lokuttarā eva hi sīlādīdhammā ekantakalyāṇa nāma akuppasabhāvattā. Keci pana “catupārisuddhisīlavasena kalyāṇasīlo, vipassanāmaggadhammavasena kalyāṇadhammo, maggaphalapaññāvasena kalyāṇapañño”ti vadanti. Asekkhā eva te sīladhammapaññāti eke. Apare pana bhaṇanti - sotāpannasakadāgāmīnaṃ maggaphalasīlaṃ kalyāṇasīlaṃ nāma, tasmā “kalyāṇasīlo”ti iminā sotāpanno sakadāgāmī ca gahitā honti. Te hi sīlesu paripūrakārino nāma. Anāgāmiaggaphaladhammā aggamaggadhammā ca kalyāṇadhammā nāma. Tattha hi bodhipakkhiyadhammā bhāvanāpāripūriṃ gacchanti. Tasmā “kalyāṇadhammo”ti iminā tatiyamaggaṭṭhato paṭṭhāya tayo ariyā gahitā honti. Paññākiṇṇassa matthakappattiyā aggaphale paññā kalyāṇapaññā nāma, tasmā paññāvepullappatto arahā “kalyāṇapañño”ti vutto. Evameva puggalā gahitā hontīti. Kiṃ iminā papañcena? Aggamaggaphaladhammā idha kalyāṇasīlādayo vuttāti ayamamhākaṃ khanti. Dhammavibhāgena hi ayaṃ puggalavibhāgo, na dhammavibhāgoti.

Kevalīti ettha kevalaṃ vuccati kenaci avomissakatāya sabbasaṅkhatavivittaṃ nibbānaṃ, tassa adhigatattā arahā kevalī. Atha vā pahānabhāvanāpāripūriyā pariyoṣānaanavajjadhammapāripūriyā ca kalyāṇakaṭṭhena abyāsekasukhatāya ca kevalaṃ arahattaṃ, tadadhigamena kevalī khīṇāsavo. Maggabrahmacariyavāsaṃ vasitvā pariyoṣāpetvā tīhīti vusitavā. Uttamehi aggabhūtehi vā asekkhadhammehi samannāgatattā “uttamapuriso”ti vuccati.

Sīlavāti ettha kenatṭhena sīlaṃ? Sīlanatṭhena sīlaṃ. Kimidaṃ sīlanaṃ nāma? Samādhānaṃ, susīlyavasena kāyakammādīnaṃ avippakiṇṇatāti attho. Atha vā upadhāraṇaṃ, jhānādikusalahammānaṃ patiṭṭhānavasena ādhārabhāvoti attho. Tasmā sīlati, sīletīti vā sīlaṃ. Ayaṃ tāva saddalakkhaṇanayena sīlatṭho. Apare pana “sīratṭho sīlatṭho, sīlatatṭho sīlatṭho, sīvatṭho sīlatṭho”ti niruttinayena atthaṃ vaṇṇayanti. Tayidaṃ pāripūrito atisayato vā sīlaṃ assa atthīti sīlavā, catupārisuddhisīlavasena sīlasampannoti attho. Tattha yaṃ jeṭṭhakasīlaṃ, taṃ vitthāretvā dassetuṃ “pātimokkhasaṃvarasaṃvuto”tiādi vuttanti ekaccānaṃ ācariyānaṃ adhippāyo.

Aparena pana bhaṇanti - ubhayatthāpi pātimokkhasaṃvarō bhagavatā vutto. Pātimokkhasaṃvarō eva hi sīlaṃ, itaresu indriyasaṃvarō chadvārarakkhaṇamattameva, ājīvapārisuddhi dhammena paccayuppādanamattameva, paccayasannissitaṃ paṭiladdhapaccaye “idamattha”nti paccavekkhitvā paribhuñjanamattameva. Nippariyāyena pātimokkhasaṃvarova sīlaṃ. Yassa so bhinno, so sīsacchinno puriso viya hatthapāde “sesāni rakkhissatī”ti na vattabbo. Yassa pana so arogo, acchinnaśiso viya puriso, tāni puna pākatikāni katvā rakkhituṃ sakkoti. Tasmā sīlavāti iminā pātimokkhasīlameva uddisitvā taṃ vitthāretuṃ “pātimokkhasaṃvarasaṃvuto”tiādi vuttanti.

Tattha pātimokkhanti sikkhāpadasīlaṃ. Tañhi yo naṃ pāti rakkhati, taṃ mokkheti moceti āpāyikādīhi dukkhehīti pātimokkhaṃ. Saṃvaraṇaṃ saṃvarō, kāyavācāhi

avītikkamo. Pātimokkhameva saṃvaro pātimokkhasaṃvaro, tena saṃvuto pihitakāyavācoti pātimokkhasaṃvarasaṃvuto. Idamassa tasmim̐ sīle patiṭṭhitabhāvaparidīpanaṃ. Viharatīti tadanurūpavihārasamaṅgibhāvaparidīpanaṃ. Ācāragocarasaṃpannoti heṭṭhā pātimokkhasaṃvarassa, upari visesānuyogassa ca upakāradhammaparidīpanaṃ. Aṇumattesu vajjesu bhayadassāvīti pātimokkhasīlato acavanadhammatāparidīpanaṃ. Samādāyāti sikkhāpadānaṃ anavasesato ādānaparidīpanaṃ. Sikkhatīti sikkhāya samaṅgibhāvaparidīpanaṃ. Sikkhāpadesūti sikkhitabbadhammaparidīpanaṃ.

Aparo nayo - kilesānaṃ balavabhāvato pāpakiriyāya sukarabhāvato puñṇakiriyāya ca dukkarabhāvato bahukkhattum̐ apāyesu patanasīloti pātī, puthujjano. Aniccatāya vā bhavādīsu kammavegakkhitto ghaṭiyantaṃ viya anavaṭṭhānena paribbhamanato gamanasīloti pātī, maraṇavasena vā tamhi tamhi sattanikāye attabhāvassa patanasīloti pātī, sattasantāno, cittameva vā. Taṃ pātinaṃ saṃsāradukkhatto mokkhetīti pātimokkho. Cittassa hi vimokkhena satto vimutto. “Cittavodānā visujjhantī”ti “anupādāya āsavehi cittaṃ vimutta”nti ca vuttaṃ. Atha vā avijjādinā hetunā saṃsāre patati gacchati pavattatīti pātī. “Avijjānīvaraṇānaṃ sattānaṃ taṇhāsaṃyojanānaṃ sandhāvataṃ saṃsarata”nti hi vuttaṃ. Tassa pātino sattassa taṇhādisaṃkilesattayato mokkho etenāti pātimokkho. “Kaṇṭhekālo”tiādīnaṃ viyassa samāsasiddhi veditabbā.

Atha vā pāteti vinipāteti dukkheti pātī, cittaṃ. Vuttañhi “cittena nīyati loko, cittena parikkassatī”ti. Tassa pātino mokkho etenāti pātimokkho. Patati vā etena apāyadukkhe saṃsāradukkhe cāti pātī, taṇhādisaṃkilesa. Vuttañhi “taṇhā janeti purisaṃ, taṇhādutiyo puriso”ti ca ādi. Tato pātito mokkhoti pātimokkho. Atha vā patati etthāti pātī, cha ajjhattikāni bāhirāni ca āyatanāni. Vuttañhi “chasu loko samuppanno, chasu kubbatī santhava”nti. Tato chaajjhattikabāhirāyatanasaṅkhātato pātito mokkhoti pātimokkho. Atha vā pāto vinipāto assa atthīti pātī, saṃsāro. Tato mokkhoti pātimokkho. Atha vā sabbalokādhipatibhāvato dhammissaro bhagavā patīti vuccati, muccati etenāti mokkho, patino mokkho tena pañṇattattāti patimokkho, patimokkho eva pātimokkho. Sabbaguṇānaṃ vā mūlabhāvato uttamaṭṭhena pati ca so yathāvuttaṭṭhena mokkho cāti patimokkho, patimokkho eva pātimokkho. Tathā hi vuttaṃ “pātimokkhanti mukhametaṃ pamukhameta”nti vitthāro.

Atha vā paiti pakāre, atīti accantatthe nipāto. Tasmā pakārehi accantaṃ mokkhetīti pātimokkho. Idañhi sīlaṃ sayam̐ tadaṅgavasena, samādhisahitaṃ pañṇāsahitaṃ vikkhambhanavasena samucchedavasena ca accantaṃ mokkheti mocetīti pātimokkhaṃ. Pati pati mokkhoti vā patimokkho, tamhā tamhā vītikkamitabbadosato pati paccekaṃ mokkhoti attho. Patimokkho eva pātimokkho. Mokkhoti vā nibbānaṃ, tassa mokkhassa paṭibimbabhūtaṃ patimokkhaṃ. Pātimokkhasīlasaṃvaro hi sūriyassa aruṇuggamanaṃ viya nibbānassa udayabhūto tappaṭibhāgo viya hoti yathārahaṃ kilesanibbāpanatoti patimokkhaṃ, patimokkhaṃ eva pātimokkhaṃ. Atha vā mokkhaṃ pati vattati mokkhābhimukhanti patimokkhaṃ, patimokkhameva pātimokkhanti evaṃ tāvettha pātimokkhasaddassa attho veditabbo.

Saṃvarati pidahati etenāti saṃvaro, pātimokkhameva saṃvaroti pātimokkhasaṃvaro. Atthato pana tato tato vītikkamitabbato viratiyo cetanā vā, tena pātimokkhasaṃvarena upeto samannāgato pātimokkhasaṃvarasaṃvutoti vutto. Vuttañhetam̐ vibhaṅge -

“Iminā pātimokkhasaṃvarena upeto hoti samupeto upagato samupagato sampanno samannāgato. Tena vuccati pātimokkhasaṃvarasaṃvuto”ti.

Viharatīti iriyāpathavihārena viharati, iriyati, vattati. Ācāragocarasampannoti veḷudānādimicchājīvassa kāyapāgabbhiyādīnañca akaraṇena, sabbaso anācāraṃ vajjetvā “kāyiko avītikkamo, vācasiko avītikkamo”ti evaṃ vuttabhikkhusārappaācārasampattiyā vesiyādiagocaraṃ vajjetvā piṇḍapātādiatthaṃ upasaṅkamituṃ yuttaṭṭhānasaṅkhātagocarena ca sampannattā ācāragocarasampanno. Apica yo bhikkhu satthari sagāravo sappatisso sabrahmacārīsu sagāravo sappatisso hirottappasampanno sunivattho supāruto pāsādikena abhikkantena paṭikkantena ālokitena vilokitena samiñjitena pasāritena okkhittacakkhu iriyāpathasampanno indriyesu guttadvāro bhojane mattaññū jāgariyānuyutto satisampajāññaṃ samannāgato appiccho santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho ābhisamācārikesu sakkaccakārī garucittikārabahulo viharati, ayaṃ vuccati ācārasampanno.

Gocaro pana - upanissayagocaro, ārakkhagocaro, upanibandhagocaroti tividho. Tattha dasakathāvatthuguṇasamannāgato vuttalakkaṇo kalyāṇamitto yaṃ nissāya asutaṃ suṇāti, suttaṃ pariyodapeti, kaṅkhaṃ vitarati, diṭṭhiṃ ujukaṃ karoti, cittaṃ pasādeti, yassa ca anusikkhanto saddhāya vaḍḍhati, sīlena, sutena, cāgena, paññāya vaḍḍhati, ayaṃ upanissayagocaro. Yo bhikkhu antaragharaṃ pavitṭho vīthiṃ paṭipanno okkhittacakkhu yugamattadassāvī saṃvuto gacchati, na hatthiṃ olokento, na assaṃ, na rathaṃ, na pattīṃ, na itthiṃ, na purisaṃ olokento, na uddhaṃ olokento, na adho olokento, na disāvidisā pekkhamāno gacchati, ayaṃ ārakkhagocaro. Upanibandhagocaro pana cattāro satipaṭṭhānā, yatha bhikkhu attano cittaṃ upanibandhati. Vuttañhettaṃ bhagavatā -

“Ko ca, bhikkhave, bhikkhuno gocaro sako pettiko visayo?Yadidaṃ - cattāro satipaṭṭhānā”ti.

Iti yathāvuttāya ācārasampattiyā imāya ca gocarasampattiyā samannāgatattā ācāragocarasampanno.

Aṇumattesu vajjesu bhayadassāvīti appamattakesu aṇupamāṇesu asaṅcicca āpannasekhiyaakusalacittupādādibhedesu vajjesu bhayadassanasīlo. Yo hi bhikkhu paramāṇumattaṃ vajjaṃ aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahasubbedhasinerupabbatarājasadisam katvā passati, yopi bhikkhu sabbalahukaṃ dubbhāsitaṃ pārajikasadisam katvā passati, ayaṃ aṇumattesu vajjesu bhayadassāvī nāma. Samādāya sikkhati sikkhāpadesūti yaṃ kiñci sikkhāpadesu sikkhitabbaṃ, taṃ sabbena sabbaṃ sabbathā sabbaṃ anavasesaṃ samādiyitvā sikkhati vattati, pūretīti attho. Iti kalyāṇasīloti iminā pakārena kalyāṇasīlo samāno. Puggalādhīṭṭhānavasena hi niddiṭṭhaṃ sīlaṃ “evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu kalyāṇasīlo hotī”ti vuttapuggalādhīṭṭhānavaseneva nigametvā “kalyāṇadhammo”ti ettha vuttadhamme niddisutukāmena “tesaṃ dhammānaṃ idaṃ sīlaṃ adhiṭṭhāna”nti dassetuṃ puna “iti kalyāṇasīlo”ti vuttaṃ. Sattannaṃ bodhipakkhiyānantiādi sabbaṃ heṭṭhā vuttatthameva. Puna kalyāṇasīlotiādi nigamanaṃ.

Gāthāsu dukkaṭanti duṭṭhu kataṃ, duccharitanti attho. Hirimananti hirimantaṃ hirisampannaṃ, sabbaso pāpapavattiyā jigucchanasabhāvanti attho. Hirimananti vā hirisahitacittaṃ. Hiriggahaṇeneva cettha ottappampi gahitanti veditabbaṃ. Hirottappaggahaṇena ca sabbaso duccharitābhāvassa hetuṃ dassento kalyāṇasīlataṃ

hetuto vibhāveti. Sambodhīti ariyañāṇaṃ, taṃ gacchanti bhajantīti sambodhigāmino, bodhipakkhikāti attho. Anussadanti rāgussadādirahitaṃ. “Tathāvidha”ntipi paṭhanti. “Bodhipakkhikānaṃ dhammānaṃ bhāvanānuyogamanuyutto”ti yathā yathā pubbe vuttaṃ, tathāvidhaṃ tādīsanti attho. Dukkhaṃ vaṭṭadukkhaṃ, vaṭṭadukkhaṃ hetuno vā. Idheva khayamattanoti āsavakkhayaḍḍhigamena attano vaṭṭadukkhaṃ hetuno samudaya-pakkhiyassa kilesa-gaṇassa idheva imasmiṃ ye va attabhāve khayaṃ anuppādaṃ pajānāti, vaṭṭadukkhaṃ seva vā idheva carimakacittanīrodhena khayaṃ khīṇabhāvaṃ pajānāti. Tehi dhammehi sampannanti tehi yathāvuttasīlādī dhammehi samannāgataṃ. Asitanti taṇhādiṭṭhinissayānaṃ pahīnattā asitaṃ, katthaci anissitaṃ. Sabbalokassa ti sabbasmiṃ satta-loke. Sesaṃ vuttanayameva.

Aṭṭhamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dānasuttavaṇṇanā

98. Navame dānanti dātabbaṃ, savatthukā vā cetanā dānaṃ, sampattipariccāgassetāṃ adhivacanaṃ. Āmisadānanti cattāro paccayā deyyabhāva-vasena āmisadānaṃ nāma. Te hi taṇhādīhi āmasitabbato āmisanti vuccanti. Tesāṃ vā pariccāgacetaṇā āmisadānaṃ. Dhammadānanti idhekacco “ime dhammā kusalā, ime dhammā akusalā, ime dhammā sāvajjā, ime dhammā anavajjā, ime viññūgarahitā, ime viññūppasatthā; ime samattā samādinna ahitāya dukkhāya saṃvattanti, ime hitāya sukhāya saṃvattanti”ti kusalākusalakamma-pathe vibhajanto kamma-kammavipāke idha-loka-paraloke paccakkhato dassento viya pākaṭaṃ karonto akusalehi dhammehi nivattāpento, kusalesu dhammesu patiṭṭhāpento, dhammaṃ deseti, idaṃ dhammadānaṃ. Yo pana “ime dhammā abhiññeyyā, ime pariññeyyā, ime pahātabbā, ime sacchikātabbā, ime bhāvetabbā”ti saccāni vibhāvento amatādhigamāya paṭipattidhammaṃ deseti, idaṃ sikhāppattaṃ dhammadānaṃ nāma. Etadagganti etaṃ aggaṃ. Yadidanti yaṃ idaṃ dhammadānaṃ vuttaṃ, etaṃ imesu dvīsu dānesu aggaṃ seṭṭhaṃ uttamaṃ. Vivaṭṭagāmidhammadānañhi nissāya sabbānatthato parimuccati, sakalaṃ vaṭṭadukkhaṃ atikkamati. Loka-yaṃ pana dhammadānaṃ sabbesaṃ dānānaṃ nidānaṃ sabbasampattīnaṃ mūlaṃ. Tenāha -

“Sabbadānaṃ dhammadānaṃ jināti, sabbarasaṃ dhammaraso jināti;
Sabbaratiṃ dhammaratī jināti, taṇhakkhaya sabbadukkhaṃ jināti”ti. -

Abhayadānamettha dhammadānena saṅgahitanti daṭṭhabbaṃ.

Sādhāraṇabhogitādhippāyena attanā paribhuñjitabbato catupaccayato sayameva abhuñjitvā paresaṃ saṃvibhajanaṃ āmisasaṃvibhāgo. Sādhāraṇabhogitādhippāyeneva attanā viditassa adhigatassa dhammassa apposukko ahutvā paresaṃ upadeso dhammasaṃvibhāgo. Catūhi paccayehi catūhi ca saṅgahavatthūhi paresaṃ anuggaṇhanaṃ anukampanaṃ āmisānuggaho. Vuttanayeneva dhammena paresaṃ anuggaṇhanaṃ anukampanaṃ dhammānuggaho. Sesaṃ vuttanayameva.

Gāthāsu yaṃāhu dānaṃ paramanti yaṃ dānaṃ cittakhetta-deyya-dhammānaṃ ulārabhāvena paramaṃ uttamaṃ, bhoga-sampattiādīnaṃ vā pūraṇato phalanato, parassa vā lobha-macchariyādikassa paṭipakkhassa maddanato hiṃsanato “parama”nti buddhā bhagavanto āhu. Anuttaranti yaṃ dānaṃ cetanādisampattiya

sāṭisayapavattiyā aggabhāvena aggavipākattā ca uttararahitaṃ anuttarabhāvasādhanaṃ cāti āhu. Yaṃ saṃvibhāganti etthāpi “paramaṃ anuttara”nti padadvayaṃ ānetvā yojetabbaṃ. Avaṇṇayīti kittayi, “bhojanaṃ, bhikkhave, dadamāno dāyako paṭiggāhakānaṃ pañca ṭhānāni deti”tiādinā, “evaṃ ce, bhikkhave, sattā jāneyyumaṃ dānaṃ saṃvibhāgassa vipāka”ntiādinā ca pasamsayi. Yathā pana dānaṃ saṃvibhāgo ca paramaṃ anuttarañca hoti, taṃ dassetuṃ “aggamhī”tiādi vuttaṃ. Tattha aggamhīti sīlādiguṇavisesayogena seṭṭhe anuttare puññakkhette sammāsambuddhe ariyaśāṅhe ca. Pasannacittoti kammaphalasaddhāya ratanattayasaddhāya ca cittaṃ pasādentō okappento. Cittasampattiyā hi khettsampattiyā ca paritṭepi deyyadhamme dānaṃ mahānubhāvaṃ hoti mahājūtikaṃ mahāvippahāraṃ. Vuttañhetuṃ -

“Natthi citte pasannamhi, appakā nāma dakkhiṇā;
Tathāgate vā sambuddhe, atha vā tassa sāvake”ti.

Viññūti sappañño. Pajānanti sammadeva dānaphalaṃ dānānisaṃsaṃ pajānanto. Ko na yajetha kāleti yuttappattakāle ko nāma dānaṃ na dadeyya? Saddhā, deyyadhammo, paṭiggāhakāti imesaṃ tiṇṇaṃ sammukhibhūtakāleyeva hi dānaṃ sambhavati, na aññathā, paṭiggāhakānaṃ vā dātuṃ yuttakāle.

Evaṃ paṭhamagāthāya āmisadānaṃ saṃvibhāgānuggahe dassetvā idāni dhammadānaṃ saṃvibhāgānuggahe dassetuṃ “ye ceva bhāsanti”ti dutiyagāthamāha. Tattha ubhayanti “bhāsanti suṇanti”ti vuttā desakā paṭiggāhakāti ubhayaṃ. Ayaṃ panettha saṅkhepattho - ye sugatassa bhagavato sāsane saddhamme pasannacittā vimuttāyatanaśīse ṭhatvā desenti paṭiggaṇhanti ca, tesāṃ desakapaṭiggāhakānaṃ so dhammadānadhammasaṃvibhāgadhammānuggahasaṅkhāto attho. Paramatthasāadhanato paramo. Taṇhāsaṃkilesādisabbasaṃkilesamalavisodhanena visujjhati. Kīdisānaṃ? Ye appamattā sugatassa sāsane. Ye ca -

“Sabbapāpassa akaraṇaṃ, kusalassa upasampadā;
Sacittapariyodapanaṃ, etaṃ buddhāna sāsana”nti. -

Saṅkhepato evaṃ pakāsite sammāsambuddhassa sāsane ovāde anusīṭṭhiyaṃ appamattā adhisīlasikkhādayo sakkaccaṃ sampādentī. Tesāṃ visujjhati, arahattaphalavisuddhiyā ativiya vodāyatīti.

Navamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Tevijjasuttavaṇṇanā

99. Dasame dhammenāti ñāyena, sammāpaṭipattisaṅkhātena hetunā kāraṇena. Yāya hi paṭipadāya tevijjo hoti, sā paṭipadā idha dhammoti veditabbā. Kā pana sā paṭipadāti? Caraṇasampadā ca vijjāsampadā ca. Tevijjanti pubbenivāsānussatiñāṇādīhi tīhi vijjāhi samannāgataṃ. Brāhmaṇanti bāhitapāpabrāhmaṇaṃ. Paññāpemi “brāhmaṇo”ti jānāpemi patitṭhapemi. Nāññaṃ lapitalāpanamattenāti aññaṃ jātimattabrāhmaṇaṃ atṭhakādīhi lapitamattavippalapanamattena brāhmaṇaṃ na paññāpemi. Atha vā lapitalāpanamattenāti mantānaṃ ajjhenaajjhāpanamattena. Ubhayathāpi yaṃ pana brāhmaṇā sāmavedādivedattayaajjhena tevijjaṃ brāhmaṇaṃ vadanti, taṃ

paṭikkhipati. Bhagavatā hi “paramatthato atevijjaṃ brāhmaṇaṃ yeve cete bhovādino avijjānivutā ‘tevijjo brāhmaṇo’ti vadanti, evaṃ pana tevijjo brāhmaṇo hoti”ti dassanatthaṃ tathā bujjanakānaṃ puggalānaṃ ajjhāsayena ayaṃ desanā āradhā.

Tattha yasmā vijjāsampanno caraṇasampannoyeva hoti caraṇasampadāya vinā vijjāsampattiya abhāvato, tasmā caraṇasampadaṃ antogadhaṃ katvā vijjāsīseneva brāhmaṇaṃ paññāpetukāmo “dhammenāhaṃ, bhikkhave, tevijjaṃ brāhmaṇaṃ paññāpemi”ti desanaṃ samuṭṭhāpetvā “kathañcāhaṃ, bhikkhave, dhammena tevijjaṃ brāhmaṇaṃ paññāpemi”ti kathetukamyatāya pucchāṃ katvā puggalādhītṭhānāya desanāya vijjattayaṃ vibhajanto “idha, bhikkhave, bhikkhū”tiādimāha.

Tattha anekavihitanti anekavidhaṃ, anekehi vā pakārehi pavattitaṃ, saṃvaṇṇitanti attho. Pubbenivāsanti samanantarātītabhavaṃ ādiṃ katvā tattha tattha nivutthakkhandhasantānaṃ. Nivutthanti ajjhāvutthaṃ anubhūtaṃ, attano santāne uppajjitvā niruddhaṃ, nivutthadhammaṃ vā nivutthaṃ, gocaranivāsena nivutthaṃ, attano viññāṇena viññātaṃ paraviññāṇaviññātampi vā chinnavaṭumakānussaraṇādīsu. Anussaratīti “ekampi jātiṃ dvepi jātiyo”ti evaṃ jātipaṭipāṭivasena anugantvā sarati, anudeva vā sarati, citte abhininnāmite parikkamasamanantaraṃ sarati.

Seyyathidanti āradhappakāradassanatthe nipāto. Teneva yvāyaṃ pubbenivāso āradhho hoti, tassa pakāraṃ dassento “ekampi jāti”ntiādimāha. Tattha ekampi jātinti ekampi paṭisandhimūlakāṃ cutipariyosānaṃ ekabhavapariyāpannaṃ khandhasantānaṃ. Esa nayo dvepi jātiyotiādīsu. Anekepi saṃvaṭṭakappetiādīsu pana parihāyamāno kappo saṃvaṭṭakappo, vaḍḍhamāno vivaṭṭakappo. Tattha saṃvaṭṭena saṃvaṭṭatṭhāyī gahito hoti tammūlakattā, vivaṭṭena ca vivaṭṭatṭhāyī. Evañhi sati yāni tāni “cattārimāni, bhikkhave, kappassa asaṅkhyeyyāni. Katamāni cattāri? Saṃvaṭṭo, saṃvaṭṭatṭhāyī, vivaṭṭo, vivaṭṭatṭhāyī”ti vuttāni cattāri asaṅkhyeyyāni, tāni pariggahitāni honti.

Tattha tayo saṃvaṭṭā - tejosamvaṭṭo, āposamvaṭṭo, vāyosamvaṭṭoti. Tisso saṃvaṭṭasīmā - ābhassarā, subhakiṇhā, vehapphalāti. Yadā kappo tejena saṃvaṭṭati, ābhassarato heṭṭhā agginā ḍayhati. Yadā udakena saṃvaṭṭati, subhakiṇhato heṭṭhā udakena vilīyati. Yadā vātena saṃvaṭṭati, vehapphalato heṭṭhā vātena viddhamsiyati. Vitthārato pana koṭisatasahassacakkavāḷaṃ ekato vinassati. Iti evarūpo ayaṃ pubbenivāsaṃ anussaranto bhikkhu anekepi saṃvaṭṭakappe anekepi vivaṭṭakappe anekepi saṃvaṭṭavivaṭṭakappe anussarati. Kathaṃ? Amutrāsintiādinā nayena.

Tattha amutrāsinti amumhi saṃvaṭṭakappe amumhi bhava vā yoniyā vā gatiyā vā viññāṇatṭhitiyā vā sattāvāse vā sattanikāye vā ahamahosiṃ. Evaṃnāmoti tisso vā phusso vā. Evaṃgottoti gotamo vā kassapo vā. Evaṃvaṇṇoti odāto vā sāmo vā. Evamāhāroti sālīmaṃsodanāhāro vā pavattaphalabhojano vā.

Evaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedīti anekappakārānaṃ kāyikacetasikānaṃ sāmisanirāmisāḍippabhedānaṃ vā sukhadukkhānaṃ paṭisaṃvedī.

Evamāyupariyantoti evaṃ vassasataparimāṇāyupariyanto vā caturāsītikappasatasahassaparimāṇāyupariyanto vā. So tato cuto amutra udapādinti sohaṃ tato bhavato yonito gatito viññāṇatṭhitito sattāvāsato sattanikāyato vā cuto

puna amukasmim nāma bhava yoniyā gatiyā viññāṇaṭṭhitiyā sattāvāse sattanikāye vā udapādiṃ. Tatrāpāsinti atha tatrapi bhava yoniyā gatiyā viññāṇaṭṭhitiyā sattāvāse sattanikāye vā puna ahosiṃ. Evaṃnāmotiādi vuttanayameva.

Atha vā yasmā “amutrāsi”nti idaṃ anupubbena ārohanassa attano abhinīhārānurūpaṃ yathābalaṃ saraṇaṃ, “so tato cuto”ti paṭinivattantassa paccavekkhaṇaṃ, tasmā “idhūpapanno”ti imissā idhūpapattiyā anantaraṃ “amutra udapādi”nti vuttaṃ. Tatrāpāsinti tatrapi bhava...pe... sattanikāye vā āsiṃ. Evaṃnāmoti datto vā mitto vā, evaṃgottoti vāseṭṭho vā kassapo vā. Evaṃvaṇṇoti kāḷo vā odāto vā. Evaṃāhāroti sudhāhāro vā sāliodanādiāhāro vā. Evaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedīti dibbasukhappaṭisaṃvedī vā mānusaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedī vā. Evaṃāyupariyantoti evaṃ taṃtaṃparamāyupariyanto. So tato cutoti sohaṃ tato bhavādito cuto. Idhūpapannoti idha imasmim carimabhava manusso hutvā upapanno nibbatto.

Itīti evaṃ. Sākāraṃ sauddesanti nāmagottādivasena sauddesaṃ, vaṇṇādivasena sākāraṃ. Nāmagottena hi sattā “tisso gotamo”ti uddisīyanti, vaṇṇādīhi “sāmo odāto”ti nānattato paññāyanti. Tasmā nāmagottaṃ uddeso, itare ākāra. Ayamassa paṭhamā vijjā adhigatāti ayaṃ iminā bhikkhunā paṭhamam adhigamavasena paṭhamā, viditakaraṇaṭṭhena vijjā adhigatā sacchikatā hoti. Kiṃ paṇāyaṃ viditaṃ karoti? Pubbenivāsaṃ. Avijjāti tasseeva pubbenivāsassa aviditakaraṇaṭṭhena tassa paṭicchādakamoho vuccati. Tamoti sveva moho paṭicchādakaṭṭhena tamoti vuccati. Ālokoti sā eva vijjā obhāsakaraṇaṭṭhena āloko. Ettha ca vijjā adhigatāti ayaṃ attho, sesaṃ pasamsāvacaṇaṃ. Yojanā panettha - ayaṃ kho tena bhikkhunā vijjā adhigatā, tassa adhigatavijjassa avijjā vihatā, vinaṭṭhāti attho. Kasmā? Yasmā vijjā uppannāti. Sesapadadvayepi eseva nayo.

Yathā tanti ettha yathāti opammatthe, tanti nipātamattaṃ. Satiyā aviṇṇavāsena appamattassa. Viriyātāpena ātāpino. Kāye ca jīvite ca anapekkhatāya pahitattassa pesitacittassāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti - yathā appamattassa ātāpino pahitattassa viharato avijjā vihaññeyya, vijjā uppajjeyya, tamo vihaññeyya, āloko uppajjeyya; evameva tassa bhikkhuno avijjā vihatā, vijjā uppannā, tamo vihato, āloko uppanno, tassa padhānānuyogassa anurūpameva phalaṃ labhitvā viharatīti.

Dibbena cakkhunāti ettha yaṃ vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā vuttameva. Visuddhenāti cutūpapātadassanena diṭṭhivisuddhihetubhāvato visuddhaṃ. Yo hi cutimattameva passati na upapātaṃ, so ucchedadiṭṭhiṃ gaṇhāti. Yo upapātamattameva passati na cutiṃ, so navasattapātubhāvadiṭṭhiṃ gaṇhāti. Yo pana tadubhayaṃ passati, so yasmā duvidhampi taṃ diṭṭhigataṃ ativattati, tasmāssa taṃ dassanaṃ diṭṭhivisuddhihetu hoti, tadubhayampāyaṃ buddhaputto passati. Tena vuttaṃ “cutūpapātadassanena diṭṭhivisuddhihetubhāvato visuddha”nti.

Ekādasaupakkilesavirahato vā visuddhaṃ. Yathāha “vicikicchā cittassa upakkilesoti - iti viditvā vicikicchaṃ cittassa upakkilesaṃ pajahiṃ, amanasikāro...pe... thinamiddhaṃ, chambhitattaṃ, uppillaṃ, duṭṭhullaṃ, accāradhaviṇṇiyaṃ, atilīnaviṇṇiyaṃ, abhiyappā, nānattasaññā, atinijjhāyitattaṃ rūpānaṃ cittassa upakkilesa”ti evaṃ vuttehi ekādasahi upakkilesehi anupakkiliṭṭhattā visuddhaṃ. Manussūpacāraṃ atikkamitvā rūpadassanena atikkantamānusaṃsaṃsaṃsakkaṃ, maṃsacakkhuṃ vā atikkantattā atikkantamānusaṃsaṃsakkaṃ. Tena dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena. Satte passatīti manussamaṃsacakkhunā viya satte passati dakkhati āloketi.

Cavamāne upapajjamāneti ettha cutikkhaṇe upapattikkhaṇe vā dibbacakkhunāpi daṭṭhum na sakkā. Ye pana āsannacutikā idāni cavissanti, te cavamānā. Ye ca gahitapaṭisandhikā sampatinibbattā vā, te upapajjamānāti adhippetā. Te evarūpe cavamāne upapajjamāne ca passatīti dasseti. Hīneti mohanissandayuttattā hīnānaṃ jātikulabhogādīnaṃ vasena hīlite paribhūte. Paṇītetī amohanissandayuttattā tabbiparīte. Suvaṇṇeti adosanissandayuttattā iṭṭhakantamanāpavaṇṇayutte. Dubbaṇṇeti dosanissandayuttattā anīṭṭhaakantāmanāpavaṇṇayutte. Abhirūpe virūpetipi attho. Sugateti sugatigate, alobhanissandayuttattā vā aḍḍhe mahaddhane. Duggateti duggatigate, lobhanissandayuttattā vā dalidde appannapānabhojane. Yathākammūpageti yaṃ yaṃ kammaṃ upacitaṃ, tena tena upagate. Tattha purimehi “cavamāne”tiādīhi dibbacakkhukiccaṃ vuttaṃ, iminā pana padena yathākammūpagaññakiccaṃ.

Tassa ca ñāṇassa ayaṃ uppattikkamo -idha bhikkhu heṭṭhā nirayābhimukhaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā nerayike satte passati mahantaṃ dukkhaṃ anubhavamāne, idaṃ dassanaṃ dibbacakkhuññakiccameva. So ca evaṃ manasi karoti “kiṃ nu kho kammaṃ katvā ime sattā etaṃ dukkhaṃ anubhavanti”ti, athassa “idaṃ nāma katvā”ti taṃkammārammaṇaṃ ñāṇaṃ uppajjati. Tathā upari devalokābhimukhaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā nandanavanamissakavanaphārusakavanādīsu satte passati dibbasampattiṃ anubhavamāne, idampi dassanaṃ dibbacakkhuññakiccameva. So evaṃ manasi karoti “kiṃ nu kho kammaṃ katvā ime sattā etaṃ sampattiṃ anubhavanti”ti? Athassa “idaṃ nāma katvā”ti taṃkammārammaṇaṃ ñāṇaṃ uppajjati, idaṃ yathākammūpagaññaṃ nāma. Imassa visuṃ parikammaṃ nāma natthi. Yathā cimassa, evaṃ anāgataṃsaññassapi. Dibbacakkhupādakāneva hi imāni dibbacakkhunā saheva ijjhanti. Kāyaduccaritenātiādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā vuttanayameva. Idha vijjāti dibbacakkhuññavijjā. Avijjāti sattānaṃ cutipaṭisandhicchādikā avijjā. Sesam vuttanayameva.

Tatiyavāre vijjāti arahattamaggaññavijjā. Avijjāti catusaccappaṭicchādikā avijjā. Sesam heṭṭhā vuttanayattā suviññeyyameva. Evaṃ khotiādi nigamanaṃ.

Gāthāsu ayaṃ saṅkhepattho -yo yathāvuttaṃ pubbenivāsaṃ aveti avagacchati, vuttanayena pākaṭaṃ katvā jānāti. “Yovedi”tipi pāṭho, yo avedi viditaṃ katvā ṭhitoti attho. Chabbīsati devalokasaṅkhātāṃ saggaṃ catubbidhaṃ apāyañca vuttanayeneva dibbacakkhunā passati. Athoti tato paraṃ jātikkhayaṃsaṅkhātāṃ arahattaṃ nibbānameva vā patto adhigato. Tato eva abhiññā abhivisiṭṭhāya maggapaññāya jānitabbaṃ catusaccadhammaṃ jānitvā kiccavosānena vosito niṭṭhānapatto. Moneyyadhammasamannāgamena muni, khīṇāsavo yasmā etāhi yathāvuttāhi tīhi vijjāhi samannāgatattā tato tatiyavijjāya sabbathā bāhitapāpattā ca tevijjo brāhmaṇo nāma hoti. Tasmā tameva ahaṃ tevijjaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi, aññaṃ pana lapitalāpanaṃ yajuādimantapadānaṃ ajjhāpanaparaṃ tevijjaṃ brāhmaṇaṃ na vadāmi, tevijjoti taṃ na kathemīti.

Iti imasmiṃ vagge dutiyasutte vaṭṭaṃ kathitaṃ, pañcamaaṭṭhamadasamasuttesu vivaṭṭaṃ kathitaṃ, itaresu vaṭṭavivaṭṭaṃ kathitanti veditabbaṃ.

Dasamasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcamavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paramatthadīpaniyā khuddakanikāya-aṭṭhakathāya

Itivuttakassa tikanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 5. Η συλλογή των μικρών κειμένων. 04. Σχόλια για τις ρήσεις του Βούδα. 3. Η ενότητα των τριών έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org